

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN BALKANLARIN STRATEJİK ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan ERDOĞAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ

GAZİANTEP
AGUSTOS 2023

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Tezin Başlığı: Avrupa Birliği için Balkanların Stratejik Önemi
Adı Soyadı: Sinan ERDOĞAN
Tez Savunma Tarihi: 04.08.2023
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Jüri Başkanı Adı : Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAYINDIR

İmza

.....
.....
.....

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza :.....

Adı ve Soyadı : Sinan ERDOĞAN

Öğrenci Numarası : 190517111021

Tezin Savunma Tarihi: 04.08.2023

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN BALKANLARIN STRATEJİK ÖNEMİ

ERDOĞAN, Sinan

Yüksek Lisans Tezi

Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ

Ağustos 2023, 133 sayfa

Avrupa Birliğini oluşturma fikri 14. Yüzyıl da ortaya atıldı. Bu oluşumun öncüleri filozoflar, hukukçular ve siyasetçilerdir. Avrupa’da bir birliğin oluşturulması zaman aldığı gibi devletlerin bir araya gelmesi pek de kolay olmamıştır. Avrupa Birliği, eski adıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurucu altı üyesi vardır. AB’nin gelişmesini ve büyümesinde sağlayan çeşitli anlaşmalar vardır. Bu topluluğun mevcut üye sayısı Hırvatistan’ın da katılımıyla 27’ye çıkarıldı. AB’ye üye olmak isteyen ülkeler uyum normları olan Maastricht ve Kopenhag Kriterleri yerine getirmek zorundadır. Küreselleşen dünyada AB’nin bölgede ekonomik ve ticari faaliyetlerin yanı sıra siyasi, sosyal, askeri ve jeopolitik alanlarda da gücünü etkin bir şekilde hissettirebilmesi için mutlak bir hâkimiyet sağlanması gerekmektedir. Balkanlar Avrupa ile ilintili bir alandır. Asya, Ortadoğu ve Avrupa arasında stratejik ve jeopolitik konumuyla önemli yer tutmaktadır. Özel ve stratejik konumu istila edilmesinde en büyük faktördür. Tarih boyunca birçok medeniyet, imparatorluk ve devlet bu alana hâkim olmak için birbiriyle savaşmıştır. Günümüzde bile küresel güçler Balkanlarda hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Balkanlarda meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, sınır sorunları ve suç teşkil eden olaylar bölgenin imajını etkileyen önemli faktörlerdir. Yugoslavya’nın dağılmasından sonra AB bu bölgedeki etkinliğini artırmak için bölge geneline daha çok yoğunlaşır. Bölgedeki ülkelerin AB’ye katılımını desteklemek ve gerekli süreçlerin başlatılmasını sağlamak için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. AB’nin Balkan ülkelerine sağladığı AB’ye katılım sürecinin temel amacı Avrupa’da bütünsel bir güç oluşturma arzusuyla. Öncelikle Batı Balkanlarla başlayan AB üyelik süreci Rusya faktörü sebebiyle Ukrayna, Moldova ve Gürcistan ülkelerinin sınırlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Balkan devletlerinin AB üyeliği için gerekli entegrasyon ve şartları sağlayarak yerine getirmesi için adımlarını emin atması gerekir.

Anahtar Kelime: AB’nin Genişlemesi Politikası, AB’nin Balkan Stratejisi, AB Balkan Entegrasyonu,

ABSTRACT

THE STRATEGIC IMPORTANCE OF THE BALKANS FOR THE EUROPEAN UNION

ERDOĞAN, Sinan

Master's Thesis

Department of Security Strategies and Management

Thesis Advisor Assoc. Prof. Mehmet BİÇİCİ

August 2023, 133 pages

The idea of forming the European Union emerged in the 14th century. The pioneers of this formation were philosophers, jurists, and politicians. Establishing a union in Europe took time, and bringing states together was not an easy task. The European Union, formerly known as the European Coal and Steel Community (ECSC), had six founding members. There are various agreements that have contributed to the development and enlargement of the EU. The current number of members in this community has reached 27 with the accession of Croatia. Countries aspiring to become EU members must comply with the normative criteria, namely the Maastricht and Copenhagen Criteria. In the globalized world, for the EU to assert its power effectively in the region, not only economically and commercially but also politically, socially, militarily, and geopolitically, absolute dominance must be achieved. The Balkans are a region connected to Europe, occupying a significant position with its strategic and geopolitical location between Asia, the Middle East, and Europe. Its unique and strategic position has been the most crucial factor in its history of invasions. Throughout history, numerous civilizations, empires, and states have fought for dominance in this area. Even today, global powers are trying to establish their influence in the Balkans. The region's wars, internal conflicts, political instability, border issues, and criminal activities are significant factors affecting its image. After the dissolution of Yugoslavia, the EU intensified its efforts to increase its influence in the region. Efforts were made to support the accession of countries in the region to the EU and initiate the necessary processes. The primary aim of the EU's accession process for Balkan countries was the desire to create a comprehensive power in Europe. Starting with the Western Balkans, the EU membership process has been expanded to include Ukraine, Moldova, and Georgia, considering the factor of Russia. Balkan states need to take confident steps to fulfill the necessary integration and conditions for EU membership.

Keywords: EU Enlargement Policy, EU Balkan Strategy, Balkan Integration into the EU

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği, Balkanlar'ın güvenliğini, istikrarını ve kalkınmasını sağlamak için bölgedeki tüm reformları desteklemektedir. Avrupa Birliği, Balkanlarda entegrasyon sürecini teşvik etmek amacıyla kapsamlı bir strateji izlemektedir. Bu stratejideki temel amaç Avrupa Birliği'nin Balkanlar ile olan ilişkilerini güçlendirmek ve bölgenin Avrupa Birliğine dâhil olmasını sağlamaktır. Balkan devletlerinin AB'ye üye olarak katılması halinde bölge genelinde istikrar ve refahın sağlanması adına önemli adımlar atılmış olacaktır. Avrupa Birliğinin Balkanlardaki temel stratejisi demokratikleşme, güvenlik, bölgesel işbirliği ve stratejidir.

Balkan Stratejilerinin temelinde ekonomik oluşumlar yer almaktadır. Avrupa Birliği bölge genelinde ekonomik büyümenin sağlanması için teşvik, işbirliği, yatırım ve altyapı konularını desteklemektedir. Bu destekle Balkanlarda sürdürülebilir ekonomik rekabetin artırılması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği ile Balkanlar arasındaki strateji ve diğer tüm gelişmeler dönem tarihi itibarıyla güncel olarak değerlendirilirken gelecekte bölgesel olayların hangi yöne evrileceğine dair makaleler, kitaplar, dergiler ve elektronik yazılar mevcuttur. Çalışmanın hem AB hem de Balkanlar için nasıl bir hareketlilik yarattığına yer verilirken bölgesel gelişmişlik ve stratejik unsurların nasıl cereyan edeceğinin bilinmesi sorunların çözümünde önem taşımaktadır.

Çalışmama değerli katkılarından dolayı saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR, Prof. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ, Prof. Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU, Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE, Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ ve Güvenlik Stratejileri ve Yönetim Anabilim Dalı Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ hocalarıma da teşekkür ederim. Tez sürecimi yakından takip eden değerli ailem ve dostlarıma, ayrıca ablam Fadime ERDOĞAN GÖKÇEK'e ve tezimin özet kısmını çeviren Milli Eğitim Bakanlığı'nda İngilizce Öğretmeni olan Çağrı DEMİRCİ'ye de teşekkür borçluyum.

Sinan ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Özet.....	i
Abstract.....	ii
Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	iv
Harita Listesi.....	vii
Resim Listesi.....	viii
Grafik Listesi.....	ix
Tablo Listesi.....	x
Kısaltmalar.....	xi

GİRİŞ

A.Araştırmanın Konusu ve Problem.....	3
B.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
C.Araştırmanın Yönetimi.....	4
C.1. Evren ve Örneklem.....	4
C.2. Veri Toplama ve Araştırma Ölçeği.....	4
D.Hipotezler.....	5
E.Sınırlılıklar.....	5
F.Tanımlar.....	5
G.Konu ile ilgili Ulusal ve Uluslararası Tezler/Çalışmalar.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM BALKAN COĞRAFYASINA GENEL BAKIŞ

1.1 Balkan Terimi ve Coğrafi Konum.....	9
1.2 Balkanların Fiziki Özellikleri.....	9
1.3 Balkanların Beşeri Özellikleri.....	10
1.4 İlkçağlardan 18. Yy. Balkanların Kısa Tarihi.....	11
1.5 18. Yy Sonrası Balkanlardaki Milliyetçilik Hareketleri ve Etkisi.....	12
1.5.1. Habsburg İmparatorluğunun Milliyetçilik Sorunları.....	13
1.5.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki Milliyetçilik Sorunları.....	14
1.6. Balkanlardaki Sınır Problemleri.....	15
1.7. Balkan Savaşları.....	17
1.7.1. Birinci Balkan Savaş Öncesi Balkanlardaki Son Gelişmeler.....	17
1.7.2. Birinci Balkan Savaşı.....	17
1.7.3. İkinci Balkan Savaşı.....	19
1.8. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler ve Balkanlar.....	21
1.8.1. Birinci Dünya Savaşında Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler.....	23
1.9. Yugoslavya Krallığının Kurulması.....	25
1.10. II. Dünya Savaşında Avrupa ve Balkanlar.....	27

1.11. Soğuk Savaş Döneminde Balkanlarda Son Durum.....	30
1.12. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Sonrasında Kurulan Devletler.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHTE AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ

2.1. Avrupa Tarihi Hakkında.....	35
2.2. Avrupa Birliğinin Gelişim Tarihi	36
2.3. Avrupa'nın Bütünleşmesini Sağlayan Benelüks Topluluğu.....	38
2.3.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)	38
2.3.2. Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).....	40
2.3.3. Avrupa Atom Enerji Topluluğu.....	40
2.4. Avrupa Ekonomik Topluluğun Genişleme Süreci.....	41
2.4.1. I. Genişleme Süreci.....	41
2.4.2. II. Genişleme Süreci.....	42
2.4.3. III. Genişleme Süreci.....	43
2.4.4. IV. Genişleme Süreci.....	43
2.4.5. V. Genişleme Süreci.....	45
2.4.6. VI. Genişleme Süreci.....	46
2.4.7. VII. Genişleme Süreci.....	47
2.5. Balkan Devletlerinin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci.....	48
2.5.1. Arnavutluk'un AB'ye Üyelik Süreci.....	48
2.5.2. Bosna-Hersek'in AB'ye Üyelik Süreci.....	48
2.5.3. Karadağ'ın AB'ye Üyelik Süreci.....	49
2.5.4. Kosova'nın AB'ye Üyelik Süreci	49
2.5.5. Kuzey Makedonya'nın AB'ye Üyelik Süreci	49
2.5.6. Sırbistan'ın AB'ye Üyelik Süreci	50
2.6. Maastricht Zirvesi ve Sonuçları.....	51
2.6.1. Fiyat İstikrar ve Döviz Kuru.....	51
2.6.2. Devlet Maliyesi.....	51
2.6.3. Uzun Vadeli Faiz Kararları.....	51
2.7. Kopenhag Kriteri.....	52
2.7.1. Ekonomik Kriteri.....	52
2.7.2. Siyasi Kriter.....	52
2.7.3. Uyum Sürecinin Benimsenmesi.....	52
2.8. Amsterdam Antlaşması.....	53
2.9. Helsinki Zirvesi ve Sonuçları.....	55
2.10. Nice Zirvesi ve Sonuçları.....	56
2.11. Lizbon Antlaşması Ve Sonuçları.....	57
2.12. Avrupa Birliğinin Yapısı ve Yönetimi.....	58
2.13. Antlaşmalar Neticesinde Oluşturulan AB Organları.....	64
2.14. Avrupa Birliğin Ekonomik ve Ticari Alanları.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN BALKANLARIN STRATEJİK ÖNEMİ

3.1. Avrupa Birliği ile Balkan Ülkeleri Arasında Gerçekleşen Önemli Zirveler.	71
3.2. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlarla Bütünleşme Stratejisi.....	77
3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kademeli Bütünleşme Modeli ve Avantajları.....	77
3.3. Avrupa Birliği'nin Balkanlara Yönelik Politikaların Geleceği.....	78
3.3.1. Tam Üyelik.....	79
3.3.2. Katılım Öncesi Süreç.....	79
3.3.3. Alternatif Entegrasyon.....	79
3.4. Avrupa Birliği ve Balkanlar Arasındaki Ortak Gelecek.....	79
3.5. AB'nin Batı Balkanlara Yönelik Stratejik Politikaları.....	80
3.5.1. Siyasi ve Diplomatik Faaliyetler.....	80
3.5.2. Demokratikleşme ve Hukukun Üstünlüğü.....	85
3.5.3. Enerji ve Ulaşım Stratejileri Politikalar.....	87
3.5.4. Güvenlik ve Askeri Stratejideki Politikalar.....	91
3.5.5. Doğa- Çevre ve Tarım Faaliyetleri Stratejileri.....	92
3.5.6. Çevre ve Doğa Konum Politikaları.....	93
3.5.7. Hava, Su kirliliği ve Doğal Afet Politikaları.....	94
3.5.8. Teknoloji, Dijitalleşme ve Medya Politikaları.....	95
3.5.9. Eğitim, Öğretimdeki Strateji ve Politikalar.....	97
3.5.10. İşsizlik ve Gençlik İstihdam Politikaları.....	97
3.5.11. Kültürel Program Politikaları ve Stratejisi.....	98
3.5.12. Sağlık Faaliyetleri ve Politikaları.....	98
3.5.13. Göç İdare Politikaları ve Stratejileri.....	99

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ-VİTEA.....	118

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. 1914 yılında Balkan Devletlerinin Genel Sınırları.....	21
Harita 2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Balkanların Haritası.....	24
Harita 3. Sırp-Hırvat-Slovenya Krallığı Haritası.....	26
Harita 4. İkinci Dünya Savaşı Resimli Harp Tarihi.....	28
Harita 5. Milliyetler ve Sınırlar Balkanlarda Yugoslavya Sınırı.....	30
Harita 6. Arnavutluk-Sırbistan Çekişmesinin Haritası.....	33
Harita 7. Yugoslavya'nın parçalanması ve Yeni Kurulan Devletler.....	34
Harita 8. Fransa'nın Genişleme Haritası.....	36
Harita 9. Avrupa'da İttifak Aşamasının Haritası.....	38
Harita 10. Avrupa Birliğinin Birinci Genişleme Haritası.....	41
Harita 11. Avrupa Birliğinin İkinci Genişleme Haritası.....	42
Harita 12. Avrupa Birliğinin Üçüncü Genişleme Haritası.....	43
Harita 13. Avrupa Birliğinin Dördüncü Genişleme Haritası.....	44
Harita 14. Avrupa Birliğinin Beşinci Genişleme Haritası.....	45
Harita 15. Avrupa Birliğinin Altıncı Genişleme Haritası.....	47
Harita 16. Avrupa Birliğinin Yedinci Genişleme Haritası.....	47
Harita 16. AB İhracat Boru Hatları ve Lng Terminalleri.....	89
Harita 17. Infographic - Sınır Yönetimi: AB Üyesi Olmayan Ülkelerle Anlaşmaları	92
Harita 18. Dış Kaynak Kullanımı Göç Yönetimi: Avrupa Mülteci Krizinde Batı Balkanların Rolünü Gösteren Harita.....	99

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Schuman Deklarasyonu Aktörleri.....	39
Resim 2. İnovasyon, Araştırma, Eğitim, Kültür, Gençlik Ve Spora İlişkin Batı Balkan Gündeminin Uygulanması.....	97

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Enerji istatistikleri - Genel Bakış, AB, 1990-202.....	88
Grafik 2. Balkanlar ve AB Enerji Oranları İstatistiği	90

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. AB'ye Son Katılan Üyelerin Ardından Oluşan Tablo, Avrupa Ekonomik Alanı (AEA).....	69
--	-----------

KISALTMALAR

AB	: AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AEA	: AVRUPA EKONOMİK ALANI
AET	: AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU
AGİT	: AVRUPA GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI
AGSP	: AB’NİN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
AKÇTA	: AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU
AP	: AVRUPA PARLAMENTOSU
AT	: AVRUPA TOPLULUĞU
BIK	: YÜKSEK TEMSİLCİSİ BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ KONSEYİ
BİT	: BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
BM	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
CEİ	: ORTA AVRUPA GİRİŞİ (CEI)
CJEU	: ADALET DİVANI
COR	: AB BÖLGELER KOMİTESİ
DSÖ	: DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ
ECOFIN	: EKONOMİ VE MALİYE İŞLEMLERİ
EESC	: EKONOMİK VE SOSYAL KOMİTE
EFTA	: AVRUPA SERBEST TİCARET BÖLGESİ
EMI	: AVRUPA PARA ENSTİTÜSÜ
EMPACT	: GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞININ ÖNLEME
ENP	: AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI
ERDF	: AVRUPA BİRLİĞİNİN BÖLGESEL KALKINMA FONU
EUNIC	: AB ULUSAL ENSTİTÜLERİ
EURATOM	: AVRUPA ATOM ENERJİ TOPLULUĞU
EUSR	: KOSOVA’DA ÖZEL TEMSİLCİ
GSYİH	: GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA
IMF	: ULUSLARARASI PARA FONU
KE	: KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
M.S	: MİLATTAN SONRA
ODGP	: ORTAK DIŞİŞLERİ VE GÜVENLİK POLİTİKASI
ODGP	: ORTAK DIŞİŞLERİ VE GÜVENLİK POLİTİKASI
RUS	: RUSYA
RYCO	: BÖLGESEL GENÇLİK İŞBİRLİĞİ OFİSİ
SAA	: AB İLE KOSOVA ARASINDA İSTİKRAR VE ORTAKLIK
ANTLAŞMASI	
SAPD	: AB İLE KOSOVA ARASINDA İSTİKRAR VE ORTAKLIK
SÜRECİ DİYALOGU	
SECI	: GÜNEY AVRUPA İŞBİRLİĞİ GİRİŞİMİ (SECI)
SFMSEE	: GÜNEYDOĞU AVRUPA DIŞİŞLERİ BAKANLARI

STK : SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
TANAP : TRANS ANADOLU DOĞAL GAZ BORU HATTI
UCPM : BİRLİK SİVİL KORUM MEKANİZMASI
VD : VE DİĞERLERİ
WBIF : BATI BALKANLAR YATIRIM ÇERÇEVESİ

GİRİŞ

Balkanlar, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi ve kuzeyde Tuna Nehri tarafından çevrelenen, Macaristan ile Romanya'nın kuzeyinden başlayarak Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan'ı içine alan kapsamlı bir bölgedir (Karatay ve Gökdağ, 2006, s. 13-34).

Balkanlar tarih boyunca çeşitli etnik grupların, kültürlerin ve dinlerin etkisinde kalmıştır. Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Balkanlarda bulunan tarihi kaleler, kiliseler ve camiler bu kozmopolit kültür etkileşiminin açık göstergesidir. Arnavutlar, Boşnaklar, Hırvatlar, Türkler, Yunanlar, Sırp, Slavlar olmak üzere birçok etnik grup bölgede yaşamakta ve kendilerine ait dilleri kullanmaktadır. Ortodoks, Katolik ve İslam dini bölgede en yaygın olan dinlerdir. Balkanlar tarih boyunca etnik ve siyasi savaşlara tanıklık etmiştir. 20. yüzyıl itibariyle Balkan Savaşları, Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş dönemi bölgedeki siyasi çekişmelerin açık göstergesi olmuştur (Özgöker ve Batı, 2016, s. 29-45).

Balkanlar'da kaos ve siyasi krizlerin yol açtığı hızlı çözülme süreci 1990'dan itibaren etkisini artırmıştır. Etnik hareketliliğin aktif olduğu Balkanlar'da gerilim artarak devam etmiştir. Giderek yükselen milliyetçilik akımı, etnik kırımların artmasına sebep oldu. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Sırbistan, Slovenya ve Makedonya bağımsızlık ve özerklik için mücadele etmeye başladı. Bu süreçte Balkanlar'da tırmanan şiddet olayları, savaşların fitilini ateşledi. Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Kosova savaşları etnik temelli savaşların önemli örnekleridir. Yaşanan savaş ve çatışmalar, insan haklarını ciddi şekilde ihlal ederek binlerce kişinin ölümüne ve memleketlerinden göç etmesine sebep oldu. Bölgede direnen halk ise etnik kırım, işkence ve cinsel istismara maruz kaldı. Balkanlar'da meydana gelen bu olaylara

uluslararası güçler geç de olsa tepki gösterdi. NATO'nun devreye girmesiyle Bosna-Hersek ve Kosova'da barışı korumak ve şiddeti sonlandırmak adına askeri operasyonlar gerçekleştirildi (Akseki, 2013, s. 12-18).

Avrupa Birliği, 2000'lerden itibaren Batı Balkanlar başta olmak üzere Balkanlar'da demokratikleşme adına önemli adımlar atarak bölgenin AB entegrasyonuna uyum sağlaması için gerekli reform süreçlerine destek verdi. Demokrasi ve insan hakları konularının korunup geliştirilmesinde başarılı gelişmeler kaydedildi. Bu çabalar, bölgenin demokratik değerleri benimsemesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, ekonomik entegrasyonun güçlendirilmesi ve AB standartlarına ulaşılması için yapıldı. AB'nin Balkanlara sağladığı destekle bölge genelinde büyüme artarak devam etti. Turizm, tarım ve hizmet sektörü Balkanların önemli ekonomik bileşenleridir. Bu süreçte Balkanlar'da birçok ülke AB üyeliği için başvuruda bulunarak müzakerelere başladı. AB ile Balkanlar arasında yürütülen bu stratejik gelişmelerin temel bileşeni siyasi diyalogdur. AB, Batı Balkan ve Balkan devletlerini zorunlu politikalar konusunda zirvelerle destekler. Bu zirveler, yapılması gereken reformların gerçekleştirilmesi ve AB üyeliğine geçiş sürecinde önemli adımlardır. AB ile Balkanlar arasındaki ekonomik, ticari, askeri ve stratejik işbirliği konularında da önemli bir yer tutmaktadır. AB, gerekli kalkınma planları konusunda finansal, teknik ve yenilik programları sunmaktadır. AB ile Balkanlar arasındaki ticari hacmi genişletmek adına serbest ve ayrıcalıklı anlaşmalara imza atmıştır. Bu anlaşmaların sonucunda askeri, ekonomik ve ticari alanlarda AB normlarına uyum sağlanması ve istikrarın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Karşılıklı gerçekleştirilen bu işbirliği, AB ve Balkanlar arasında ortak geleceğe, istikrara ve ekonomiye katkı sağlayacak niteliktedir (Günel, 2015, s.265-294).

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, Batı Balkan devletlerine ve diğer Balkan devletlerine, Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan savaş üzerinden bir dizi demeç verdi. AB'ye katılım sürecinde ileri demokrasi, reform hareketleri ve işbirliğinin güçlendirilmesini vurguladı. AB'ye katılım sürecinde gerekli müzakerelerin yerine getirilmesi hususunda stratejik unsurların, güvenlik alanlarının ve bölgesel politikaların önemine vurgu yaptı. Balkanlar, AB'nin stratejik, güvenlik ve istikrarı için önemli bir bölgedir. Olası Rusya, Çin ve diğer devletlerin etkisi sebebiyle meydana gelecek göç, mülteci gibi sebeplerde Batı Balkan ve Balkanlar sınır hattı olarak görülmektedir. Sınır stratejisinin daha bariz örneğini

Ukrayna, İsveç, Finlandiya, Moldova ve Gürcistan örnekleriyle açıklamak yerinde olacaktır. Stratejik unsurların birçok alanda etkisine vurgu yapılırken bölgesel işbirliğinin barışta, istikrarda ve kalkınmada ne denli önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Bölgesel işbirliği, taraflar arasında güvenin artmasına, sorunların çözümünün hızlanmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacaktır (www.balkannews.com.tr, 23.05.2023).

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi:

Çalışmanın ana problemi, AB ile Balkanlar arasındaki stratejik unsurlara vurgu yapılırken bütünleşme sürecinde karşılaşılan engellerin nasıl aşılabileceği ve bu konuda ortak payda da çözümün nasıl gerçekleştirileceğidir.

AB ile Balkanlar arasındaki ilişkiler, iç ve dış unsurların çıkarlarında yaşanan çatışmalar nedeniyle zaman zaman sorunların yaşamasına sebep olmuştur. Bu kapsamda oluşan ve çalışmada incelenen bazı problemler şu şekilde özetlenebilir.

- Avrupa Birliği için Balkanların stratejik önemi,
- Avrupa Birliği'nin Balkanlar'a yönelik politikalarının geleceği,
- Avrupa Birliği ve Balkanlar arasındaki ortak gelecek,
- AB'nin Batı Balkanlara yönelik stratejik yaklaşımlar,
- Güvenlik ve askeri stratejilerdeki politikalar.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Avrupa Birliği ile Balkanlar arasındaki stratejik işbirliği, bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanması adına kritik bir rol oynamaktadır. Balkanlar tarih boyunca karışıklık, etnik sorunlar ve iç savaşlarla mücadele etmiştir. AB ile Balkanlar arasında sağlanan mutabakat ve ortak stratejiler, bölgede olası problemlerin önüne geçilmesi ve istikrarın sağlanması, AB ile Balkanlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi gibi hedefleri amaçlamaktadır. Bu çerçevede, AB'nin Balkanlarla olan entegrasyonu, pazar ve yatırım açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlar, reform süreçlerini destekleyerek, ekonomiyi geliştirmeye ve iş imkânlarını artırmaya yöneliktir. Aynı zamanda, adalet, basın özgürlüğü, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da iyileştirmeleri hedeflemektedir.

AB'nin Balkanlara aktarmak istediği temel prensip AB standartları ve perspektifidir. Balkan devletlerinin AB üyeleriyle bütünleşmesi ve AB üyeliğine katılımı kolaylaştırmak amacıyla AB standartlarının yakalanması önemlidir. Bu şekilde, bölgedeki istikrar ve kalkınma süreçlerinin daha sağlam temellere oturması hedeflenmektedir.

C. Araştırmanın Yöntemi:

C.1. Evren ve Örneklem

Evren, Avrupa Birliği'nin Balkanlarla ilişkilerini kapsayan genel alanı ifade eder. Bu, Avrupa Birliği'nin ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan etkileşimde bulunduğu Balkan devletlerinin tamamını içerir. Evren, AB'nin Balkanlarla olan ilişkilerinin tüm boyutlarını ve bu ilişkilerin genel özelliklerini kapsar.

Örneklem ise, araştırma sürecinde seçilen ve temsil etmek istenen belirli bir bölümü ifade eder. Balkan stratejisi bağlamında, örneklem genellikle Balkan ülkelerinden belirli bir alt küme olabilir. Bu örnekleme, stratejiye doğrudan etkisi olan veya stratejik ilişkiler açısından önemli olan Balkan ülkeleri dâhil edilebilir. Örneklem, genel evrenin temsil edilmesi ve analiz yapılması için seçilen örneklerden oluşur.

C.2. Veri Toplama ve Araştırma Ölçeği

Bu tez çalışmasının kavramsal kısmı, AB ile Balkanlar arasındaki stratejik işbirliği, entegrasyon süreci, politika reformları ve bölgesel etkileşim gibi temel kavramları ayrıntılı bir şekilde tanımlamak, ilişkilerini analiz etmek ve stratejinin temel kavramsal çerçevesini oluşturmak üzere nitel araştırma yöntemini kullanmaktadır. Nitel araştırma yöntemi, derinlemesine anlayış sağlamak, katılımcıların deneyimlerini anlamak ve karmaşık ilişkileri analiz etmek için uygun bir yaklaşımdır. Bu çalışmanın kavramsal kısmında, literatür taraması, doküman analizi ve diğer nitel veri toplama teknikleri kullanılarak temel kavramlar detaylı bir şekilde incelenmekte ve stratejinin teorik çerçevesi oluşturulmaktadır. Bu bölüm, tezin teorik temelini oluşturarak, ilgili literatür incelenecek ve kavramsal çerçeve oluşturulacaktır.

D. Hipotezleri:

AB'nin Balkanlarda yürüttüğü ekonomik, güvenlik, hukuk ve bölgesel işbirliği gibi politikaların temel amaçları;

H1: AB'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek,

H2: Balkan ülkelerinin AB'ye entegrasyon sürecini desteklemek,

H3: Balkanlardaki istikrarı arttırmak,

H4: Rusya'ya karşı bir sınır stratejisi geliştirmek

olarak gerçekleşmektedir. Bu kapsamda hipotezleri destekleyen-reddeden politikalar incelenecektir.

E. Sınırlılıkları:

Çalışmanın sınırlılıkları, AB ile Balkanlar arasındaki stratejik işbirliği, güvenlik, ekonomi ve entegrasyon süreçlerine odaklanmaktadır. Çalışmada Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri, entegrasyon çabaları, politika ve reform süreçleri ele alınacaktır.

F. Tanımlar:

Balkanlar: Balkan Yarımadası olarak da adlandırılan Balkanlar, Avrupa'nın üç büyük güney yarımadasının en doğusunda yer alır. Balkanlar genellikle Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Slovenya'dan oluşur. Bu ülkelerin her bir kısmı yarımada içinde yer alır. Yunanistan ve Türkiye'nin bazı bölümleri genel olarak Balkan Yarımadası olarak tanımlanan coğrafi bölge içinde de yer almaktadır. Tarihçiler ve coğrafyacılar arasında farklı yorumlar bile olsa, bazıları bölgeyi kültürel ve tarihi terimlerle, bazıları da coğrafi olarak tanımlar (Britannica).

AB: Avrupa Birliği (AB), benzersiz bir siyasi örgüt olarak öne çıkmaktadır. Üye devletler arasında derin ve kapsamlı işbirliği geliştirme potansiyeli, dünyanın herhangi bir yerinde bulunanın ötesindedir. AB'nin tarihindeki gelişim, erken döneminden günümüze kadar, kurumlarının işleyişi ve başarıları, "Avrupa şüpheçileri" ile federalistler arasındaki etkileşim ve Avrupa dışında uluslararası ilişkilerde ve barışı koruyan rolü kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Pinder, J ve Usherwood S. 1998).

Akçt: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa'nın ekonomik entegrasyon sürecinin başlangıcında önemli bir kilometre taşıdır. AKÇT'nin temel amaçları arasında, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini güçlendirmek, savaş sonrası dönemde barışı ve istikrarı sağlamak, ve özellikle kömür ve çelik gibi stratejik endüstrilerde ortak bir yönetim ve denetim mekanizması oluşturmak yer almaktaydı. 1951 yılında Paris Antlaşması ile kurulmuş olan AKÇT, altı üye ülkenin (Belçika, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Fransa ve İtalya) ekonomik kaynaklarını birleştirerek kömür ve çelik sektörlerini ortaklaşa yönetmeyi amaçlamıştır. AKÇT, 2002 yılında sona erdi ve yerini Avrupa Birliği (AB) almıştır. AB, AKÇT'nin temel prensiplerini genişleterek ve daha kapsamlı bir entegrasyon süreciyle Avrupa'da siyasi, ekonomik ve sosyal birliği hedeflemiştir(Dinan, 2005, s. 142-143).

Brexit: Birleşik Krallığı'n Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma süreci ifade eder. "British Exit" (İngiliz çıkışı) kelimelerinin birleşiminden oluşur. 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumda İngiliz halkı, AB üyeliğine devam etme veya AB'den ayrılma konusunda oy kullanmış ve yüzde 51.9'luk bir çoğunlukla Brexit'i desteklemiştir (www.eur-lex.europa.eu).

Ombudsman: Avrupa Ombudsmanı, Avrupa Birliği (AB) kurumları ve kuruluşları arasında vatandaşların ve kurumların haklarını koruyan bağımsız bir kamu görevlisidir. Ombudsman, Avrupa vatandaşlarının AB kurumları ile ilgili şikayetlerini incelemek ve adaletsizliklerin düzeltilmesi için aracılık etmekle sorumludur (<https://www.ombudsman.europa.eu/en/home>).

Soğuk Savaş: Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1947-1991 yılları arasında gerçekleşen ve özellikle ABD ile SSCB (Sovyetler Birliği) arasında süregelen bir siyasi, askeri ve ekonomik rekabet dönemidir. Askeri çatışma içermeyen bu dönemde, iki süper güç ve onların müttefikleri arasında ideolojik, siyasi ve teknolojik açıdan bir yarışma söz konusuydu (www.history.com/topics/cold-war).

G. Konu İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Tezler/Çalışmalar:

Araştırmanın konusu ile ilgili literatür tarandığında “Avrupa Birliği için Balkanların stratejisini ve önemini” direkt konu alan bir yerli ve yabancı kaynaklarda rastlanılmamıştır. Konu ile ilgili dolaylı çalışmalar ise literatürde şu şekilde yer almaktadır.

AB, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Güney Doğu Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerini AB çatısı altına alarak istikrarı sağlamayı amaçlamıştır. Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliği güvenlik ve ekonomi açısından önemlidir. Rusya'nın bölgeye olan ilgisi AB tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Batı Balkanlar, jeostratejik ve jeopolitik açıdan önemli bir bölgedir bu bölge AB'nin genişleme politikalarında yer almaktadır. AB ile bütünleşme süreci, barış ve refahın sağlanması için önemlidir. Balkan ülkeleri arasında kültürel çeşitlilik korunmalı ve işbirliği teşvik edilmelidir. AB, bölgede barışı ve refahı artırmak için etkili bir örnek olmuştur. Balkanların AB'ye katılımı krizleri önlemeye yardımcı olabilir ve barış içinde yaşamı destekleyebilir (Erkmen, 2019).

Avrupa Birliği'nin genişleme politikaları, Batı Balkan ülkelerinin AB içindeki stratejik önemini vurgularken, yeni üyeleri kabul ederek bütünleşme sürecini daha da derinleştiren bir yaklaşımı yansıtmaktadır. AB, krizleri stratejik yaklaşımlarla çözerek yeni dinamizm kazanmış ekonomik gücü ve refahı artırarak büyük bir aktör haline gelmiştir. Son zamanlarda yaşanan zorluklar, AB'yi Batı Balkanlar'a yönlendirmiş ve bölgenin tarihsel, stratejik önemini göz önünde bulundurmayı sağlamıştır. Aday ülkelerin jeopolitik, kültürel, tarihi ve siyasi-ekonomik özellikleri genişleme politikalarının belirlenmesinde dikkate alınmıştır (Ercan, 2019).

Batı Balkan bölgesinin tarihsel ve jeopolitik önemi, Avrupa Birliği'nin bu bölgeye odaklanmasının nedenidir. Muhtemel genişleme sürecinin Avrupa Birliği açısından yaratacağı avantajlar ve dezavantajlar üzerine değerlendirme yapılmıştır. Avrupa Birliği, Batı Balkan ülkelerini kendi bünyesine dâhil etmek için ekonomik, güvenlik ve jeopolitik avantajları nedeniyle uğraşmaktadır. Bölgenin enerji taşımacılığında transit konumu ve enerji kaynaklarına yakınlığı da çekici kılmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın bölgedeki etkisi ve enerji güvenliği konuları da rekabeti artırmaktadır. Batı Balkan bölgesindeki enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerji naklinin güvence altına alınması Avrupa Birliği ile Rusya arasında ticari ve güvenlik açısından rekabeti artırmıştır. Ayrıca, Çin'in etkisi de AB'nin endişesini uyandırmaktadır. Batı Balkanlar, Rusya'nın etkinliğini engellemek ve enerji güvenliğini sağlamak için Avrupa Birliği için stratejik bir bölgedir. AB, bölgeyi kendi etki alanına çekerek güvenlik ve istikrarı sağlamaya çalışmaktadır (Armişen ve Tatar, 2022).

Bu makale Avrupa Birliği'nin (AB) Batı Balkan ülkeleriyle olan ilişkisine odaklanmaktadır. Batı Balkanlar bölgesinin yakın tarihine yerleştirilen mevcut politikalar ve AB'nin katılımının doğası hakkında çeşitli tezler sunulmaktadır. Makale, bölgedeki modernleşme gündeminin genişletilmesini ve kapasitelerin artırılmasını ele alarak AB'ye katılım olasılığını değerlendirmektedir. Ancak ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlık, çözülmemiş anlaşmazlıklar ve iç siyasi zorluklar AB üyeliği sürecini etkilemektedir. Makale, 90'lı yıllarda Yugoslavya'nın yıkımının AB'nin dış ve güvenlik politikasının sorunlu gelişiminde önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Bu makale AB'nin Batı Balkanlar ile ilişkisinin önemini vurgulayarak, bölgedeki gelişimin desteklenmesi amacıyla karşılaşılan zorlukların aşılması için öneriler sunmaktadır (Becker, 2008).

Batı Balkan ülkeleri, eski Yugoslavya'nın çöküşünden sonra çatışmaların etkisiyle reformlarda yavaş kalmıştır. Ancak 2000'den sonra AB üyeliği olasılığı sayesinde ilerleme kaydedilmiştir. 2008 mali krizi döneminde uyum süreci yavaşlamış, ancak ekonomik büyüme tekrar hızlanmıştır. AB üyeliği sürecinde çözülmemiş sorunlar ve iç siyasi engeller mevcuttur. Avrupa Komisyonu'nun 2018 inisiyatifi, bölgedeki reformları hızlandırmayı ve AB'ye entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak başarı için aday ülkelerin hazırlıklı olması ve politik irade önemlidir (Dabrowski ve Myachenkova, 2018).

Avrupa Birliği'nin bölgesel entegrasyon modeli ve Batı Balkanlar'ın Avrupa entegrasyon süreci tartışılmaktadır. Batı Balkanlar, Avrupa'nın karmaşık ve çeşitli bir gerçekliğini yansıtır yani bu bölge Avrupa'nın bir parçasıdır. Bu nedenle, tüm Avrupa ülkelerinin politik ve ekonomik organizasyonlarının standardizasyonu amaçlanmaktadır. Batı Balkan ülkeleri, Avrupa Birliği'ne katılım hedefiyle ekonomik yapılanma, politik yol haritasının güçlendirilmesi ve demokratik kurumların geliştirilmesine odaklanmaktadır. Ayrıca, metinde Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedefleri, genişleme konusundaki şüphecilik ve finansal destek süreçleri ele alınmıştır (Sotiroski, 2016).

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKANLAR COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.Balkan Terimi ve Balkanların Coğrafi Konumu

Balkan terimi ağaçlarla kaplanmış, sarp ve dar bir alan olarak ifade edilmiştir. Balkanlar Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Bu yarım ada adını bölgeden geçen Balkan Dağlarından almaktadır. Avrupa kıtasının güney kesiminde yer alması dolayısıyla bu bölge literatürde Güneydoğu Avrupa olarak adlandırılmaktadır (Özey, 2006, s. 13).

1.2.Balkanların Fiziki Özellikleri

Balkan yarımadası güneyinde Akdeniz, kuzeyinden Tuna ve doğusunda Karadeniz bulunmaktadır. Yüz ölçüm itibarıyla Balkan yarımadası 1.000.000 km² yüz ölçümü sahiptir. Balkan yarımadasının en dikkat çekici özelliği dağlık ve engebeli geçitlere sahip olmasıdır. Alpler Dinar ile birleşerek Adriyatik Denizine kadar inerken, Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki Pindus sıra dağları Mora yarımadasına kadar uzanmaktadır. Bu dağların ortalama yükseltileri genel olarak 1200 ile 2400 metre civarındadır. Balkan yarımadasının en yüksek tepeleri 2925 metredeki Rila ile 2920 metre yükseltiye sahip olan Eltepedir (Karpat, 1992, s. 25).

Balkanlarda irili ufaklı birçok akarsu ve göl bulunmaktadır. Bulgaristan'dan doğan Meriç Nehri Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırdan Ege Denizine dökülür. Ayrıca Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya arasındaki Sava ve Morava taşıdıkları suyu bölgenin en büyük akarsuyu olan Tuna Nehrine boşaltır. Almanya'nın Donaueschingen kasabasından doğan Tuna Nehri Orta Avrupa'dan birçok ülkeden geçerek tüm sularını Karadeniz'e bırakır (Anabritanic 1993, s.216). Ohrid, İşkodra, ve Prespa Göllerinin oluşum şekilleri, görsel ve doğa harikası özellikleri bu gölleri önemli kılmıştır. Unesco 1980 yılında Ohrid Gölünün Makedonya'daki kalan bölümünü sit

alanı ilan etmiştir. İşkodra Gölünün jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik ve biyoçeşitlilik özelliğine sahip olmasına en büyük etken iklimdir. İşkodra Gölü Avrupa'nın biyogenetik alanı olarak görülmektedir (Kaçmaz, 2014, s. 27-28).

Balkan yarımadasının coğrafi özelliği ve matematik konumu etkisiyle çeşitli iklim tiplerinin görülmesine neden olmuştur. Kuzey kesimlerde karasal, Güney kesimlerde Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına doğru ise subtropikal iklim çeşitliliğine rastlamak mümkündür (Özey, 2013, s. 7). Yarımada'nın güney kısımlarında yer alan Split, zadar ve Adriyatik Denizi boyunca kuraklık hissedilir şekilde artış gösterir. İç kesimlerden kuzey bölgelere doğru yağışlı ve sert karasal iklim bölgeye hâkim olmuştur. Yüksek tepelerin bulunduğu yerlerde kar yaz aylarına kadar erimez (Karpas, 1992, s. 26). Kış mevsiminin başladığı andan itibaren iç kesimlere sıcaklık -1°C iken yaz aylarındaki bu sıcaklık 17°C 'dir. Doğu Trakya ve Bulgaristan ovaları genel olarak yağışın az olduğu bozkır alanlarla kaplıdır. Yarımada'daki Balkan ve Rodop Dağlarının yüksek yerleri dışında hiçbir dağ sürekli kar sınırının üzerine çıkamamıştır (Anabritannica, 1993, s. 216).

Balkan yarımadasında dağlık alanların güney yamaçlarında kestane renkli step ve kurakçıl orman toprağı geniş yer kaplamaktadır. Yarımada'nın güney sahilleri boyunca Kırmızı Toprak (Terra Rossa) görülmektedir. Güney bölümünde Akdeniz ikliminin hüküm sürmesi sebebiyle maki, çam, meşe alanlarına rastlanmaktadır. Ayrıca doğu bölgelerinde geniş ovalar ve ormanlar yer yer daha da seyrelmiştir (Günyüz 2013, s. 62). Balkanlarda toprak dağılışını ve bitki örtüsünü gösteren haritalar birbiriyle benzerlikler göstermektedir Yükselti ve enlem faktörlerine göre ağaçlar farklılık göstermektedir. Yaprak döken ağaçlar 1.500 metreye kadar, iğne yapraklı ağaçlar 1500-1800 arasında seyrederken 1800 ve üzeri yerlerde soğuk tundra iklim koşullarına dayanıklı ağaçlar türleri yer almaktadır (Özey, 2006, s. 27).

1.3.Balkanların Beşeri Coğrafyası

Balkanların beşeri yapısı aynı coğrafya içerisinde yaşayan bireylerin ve toplumların kendilerine ait özellikler taşıdığı göstermiştir. Sarp ve dağlık alanların etkisiyle insanlar arasındaki iletişimin zayıf olması iletişimi güç duruma getirmiştir. Aynı bölgenin farklı bölümlerinde hayatlarını devam ettiren yöre halkı kendi kültürünü, dilini, dinini yaşamıştır. Balkan devletleri ülkeleri için bir kültür, bir din ve bir dile sahip olduklarını söyleseler de bu durum ülke içerisindeki azınlık grupların ve

farklı kültüre sahip insanların tepkisi çekmektedir (Karpas, 1992, s. 27). Balkan yarımadasında Arnavutluk, Yunanistan, Sırbistan, Kosova, Bulgaristan, Karadağ, Bosna Hersek, Romanya, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ülkeler yer almaktadır. Balkan ülkelerinin toplam yüzölçümü 764.628 km²'dir. Nüfus sayısı 1995 yılında 69.4 milyon, 2005 yılında 67.4 milyon, 2008 yılında 69.9 milyon arasında değişmiştir (Kaçmaz, 2014, s. 30).

Balkan yarımadasında yaşayan insanların geçim kaynakları genel olarak tarım, hayvancılık, ticaret ve sanayi şeklinde olmaktadır. Balkan yarımadası doğal yapısı itibarıyla da zengin tarım alanlarına sahiptir. İnsanlar yaşam alanlarını genel olarak bu arazi çevresinde sürdürmüştür. Tarım alanlarında yetiştirilen genel ürünler buğday, mısır, pirinç, zeytin, tütün, pamuk ve meyve ve sebzelerdir. Yarımada'nın kuzeyinde genellikle olarak büyükbaş hayvancılık, güney kesimlerindeyse küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır (Özey, 2006, s. 31). Bölgenin farklı yerlerinden çıkarılan madenler Balkan yarımadasının sanayileşmesine katkı sağlamıştır. Çıkarılan madenler; taşkömürü, linyit, petrol, bakır, boksit, cıva, kurşun, çinko, magnezit, krom, demir- çelik, alüminyum ve çimento gibidir (Kaçmaz, 2014, s. 34).

1.4.İlkçağlardan 18. Yüzyıla Balkanların Kısa Tarihi

Balkanlardaki yaşam daha erken dönemlere dayanmasına rağmen insan varlığı Orta Pleistosen itibarıyla belirmiştir. Bundan 700.000 ile 100.000 yıl önce kültürler şekillenmiş olarak karşımıza çıkmıştır. Paleolitik, Epipaleolitik ve Mezolitik dönemlere ait önemli buluntular bu dönemlerin temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken Neolitik, Orta Neolitik ve yeni Neolitik yine örgütlenmeler, tarımsal uğraşlar kültürel eserler belirmiştir. Bronz döneminin tüm safhasında metal işleme işlemlerinde Balkan bölgesi öncü bir bölge olmuştur. M.Ö. 1400-1000 arasında geçen süreç Geç Bronz Çağında Trak, İller ve Yunan uygarlıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. MÖ 7. Yüzyılda İller ve kendilerine yakın kabileler arasında Makedonya'ya karşı ittifak gerçekleştirilmiştir. M.Ö. 4 yüzyıl İllerin yapılanma dönemidir. M.Ö. 395'de Makedonya Kralı ile İller arasında mücadele yaşanmıştır. MÖ 229-219 dönemlerinde İllerle ve Romalılar arasında Adriyatik denizinde sürtüşmeler meydana gelmiştir. İlliler zaman içerisinde Roma ordusunda önemli komutanlık makamlarına

getirilmiştir. Slavların Balkanlara gelişi İlirlerin yayılım ve kültür alanını etkilemiştir. Arnavutluk ve çevresi İlirlerin bu dönemdeki sınırı olmuştur (Beksaç, 2006, s. 36-52).

Roma ile Hunlar arasında da sürekli olarak mücadeleler yaşanmaktaydı. Balamir idaresindeki Hunlar 370'li yıllarda Avrupa içlerine kadar doludizgin ilerlemiştir. Hunlarla Romalılar arasında çekişmeler dönem dönem durgunlaşsa da hız kesmemiştir. Atilla Döneminde Hunlar, Roma'yı etkisi altına alan Margus Anlaşmasını imzalar. Atilla'nın ölümüyle beraber zayıflayan Hunlar Avrupa'dan doğuya doğru geri çekilmek zorunda kalmıştır. Balkanlarda uzun süre hâkimiyet kuran Türk kavimleri bölgede aktif rol oynamıştır. Hunlarla başlayan bu hâkimiyet Avarlar, Abarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar ve Osmanlı ile devam etmiştir (Ahmetbeyoğlu, 2006, s. 69-212).

Osmanlı, Balkanlara yerleşmeden önce yukarıda belirttiğimiz Türk Devletleri Balkanları topraklarına katmıştır. Anadolu'dan Balkanlara yerleşme 1260 ve sonrasında da devam etmiştir. Balkanlardaki siyasi boşluk Osmanlının hâkimiyetini kolaylaştıran en büyük etkendi. Osmanlının 1371 Çirmende Makedon, Sırp ve Bizanslara karşı zafer kazanması Balkanlardaki üstünlüğü ele geçirdiğinin açık kanıtı olmuştur. Osmanlının fethettiği yerlerde uyguladığı iskân ve hoşgörü politikası Osmanlıyı Balkanlarda güçlü kılmıştır. Avrupa'daki gelişmeler ve Fransız ihtilali ile meydana gelen milli bilinç ve akımlar Osmanlı Devletini derinden etkilemiştir. XIX. yüzyılda Sırp'ların isyanı ile başlayan başkaldırı Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle devam etmiştir (İnalçık, 1993, s. 9-17).

1.5. 18. Yüzyıl Sonrası Balkanlardaki Milliyetçilik Hareketleri ve Etkisi

Tarihsel milliyetçilik kavramı mitlerle beslenirken yanlış varsayımlarla desteklenmiştir. Bu kavram insanlık tarihinin gidişatında öncü ve belirleyici bir güç olarak etkinlik gösterirken en açıklayıcı örneğine Balkanları vermemiz doğru olacaktır. Toplumsal, siyasi ve coğrafi bir bölgeye veya toprağa ilişkin kavramın karşılığı olan 'Territorial', Balkanlar'da toprağa dayalı bütünlüğün ortaya çıkmasını sağlayan büyük devletler Avusturya, Fransa, İngiltere ve Rusya'dır ancak Berlin Anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerce bölüşülmesi, bu sistemin kendi çıkarları için kullanıldığının bariz örneğidir (Karpas, 2012, s.16).

Renan, on dokuzuncu yüzyılda ulusçuluğu sınıflandırmanın mümkün olduğunu bizlere iki tasnifle göstermiştir. Bunlarda ilkinin Fransız usulü politik ulusçuluğu ortak irade ve meşrutiyeti şeklinde açıklarken, ikincisi Alman usulü ulus/etnik, kültür, tarih ve dil şeklinde açıklamıştır. Alman ulusçuluk kavramı daha çok Balkanları ve Ortadoğu'yu ulusal anlamda etkilerken, Fransız usulü Batı Avrupa ulusçuluk ve medenileşmesinde tanımında kullanılmıştır. Balkanlarda ulusçuluk kavramı Alman/Doğu Avrupa şeklinde benzeri az görünen bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel şekil alması sebebiyle daha çok radikal olarak karşımıza çıkmıştır. Bu tür ulusçuluk anakronik yani fanatik şekle bürünme tanımıyla açıklanabilir. Avrupa, Gayri-medeni Balkan kavramını “Balkanlaşma” şeklinde tabir etmiştir (Taştan, 2006, s.413).

18. yüzyılın liberalizm ile 19. Yüzyılın tarihselciliği ve romantikliğinde bulunan milliyetçilik kavramı, Balkan ulusal liderleri ve aydınları üzerinde etkili olmuştur. Yazar ve düşünürleri derinden etkileyen bu doktrinler toplum ile siyaseti ortaya çıkaran belirli yasa ve kuralların akılcı fikirlerle devlet yönetiminde bir statü haline getirebileceklerine inanmışlardır. Dönem içerisinde etkili olan bu doktrinler merkezi monarşilerin yanı sıra muhalif gruplarında güçlenmesini sağlamıştır. Bu noktada düşünürler, bireylerin doğuştan getirdiği bazı hakların vazgeçilemez olduğunu fikrini savunmuştur. 19. yüzyıldaki yazar ve düşünürler devletin yazılı ve sözlü bir metnin etrafında toplanan kişilerce oluşabileceği fikrini savunmuştur. Kişilerin özgürlüğü ve kısıtlanmasına mani teşebbüsler liberalizmin bu dönemdeki temel dayanaklarından biriydi. 19. yüzyılda tüm Avrupa'yı etkisi altına alan devrimci hareketler birbirine zıt olan liberalizm ve milliyetçilik kavramlarını harmanlayarak bir araya getirmiştir. Bu dönemde Feodal ve otokratik rejimlerin yıkılarak yerine anayasal rejimlerin oluşturulması temel alınmıştır. 19. Yüzyıla kadar siyasi etkinliğini gösteren gelişmeler Güneydoğu Avrupa'da da etkisini göstermiştir. Bölgede yer alan Habsburg İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti dağıtılarak anayasal temelli ulusal devletlerin kurulması sağlanmaya çalışılmıştır (Jelavich, 2006, s.195-198).

1.5.1. Habsburg İmparatorluğunun Milliyetçilik Sorunları

Habsburg hanedanının toprak sınırları Avusturya'nın Vorarlberg, Tirol, Karniyola, Karintiya, Stirya bölümünü kapsarken İsviçre'nin yukarı Ren ve Alsace bölümleri içerisinde yer almaktadır. Ayrıca hanedanlar ittifaklarla birlikte İtalya,

İspanya ve Hollanda'nın belirli kısımlarının Avusturya'ya katılmasını sağlamıştır. Habsburg İmparatorluğunda zamanla monarşi ve siyasi karışıklıklar artış gösterirken devlet adamları kilise ile sürekli problemler yaşamaya başlamıştır. 18 yüzyıldan itibaren Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleri arasındaki husumet giderek artış göstermiştir. Katolik kilisesi Habsburg İmparatorluğuna ait topraklardaki nüfusunu geri kazanmak için Rumen ve Sırlar üzerinde etkinlik kurmaya çalışmıştır. Habsburg İmparatorluğu bulunduğu konum itibarıyla Fransa'nın ve Osmanlı devletinin etkisinde kalarak korku yaşamıştır. Osmanlı saldırılarının azaldığı dönemde Avusturya'nın doğuya bakış açısı da değişikliğe uğramıştır (Jelavich, 2006, s.144-146).

Habsburg İmparatorluğu 19. Yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı ile barış yanlısı tavırlar sergilemiştir. Geçmiş dönemlerde Osmanlı ile çekişme halinde olan Habsburg İmparatorluğu Rusya devletiyle birlikte hareket ederek Osmanlı Devletine karşı mücadele etmiştir. Habsburg İmparatorluğu Balkan milliyetçiliğinin kendisi içinde büyük tehdit oluşturacağını düşünerek komşuluk ilişkilerinde daha yapıcı tavır sergilemeye başlamıştır. Habsburg Dışişleri Bakanlığının yayınladığı bir muhtıradan Rusya'nın Slav politikasına karşı; "Rusya'nın koruması altında biçimlenecek bir Slavlaşma Balkan Yarımadasında hayat damarlarımızı kesebilir" açıklamalar ciddi endişelerin yaşandığını gözler önüne sermiştir (Yetim, 2011, s. 294).

Bir süre sonra Panslavizm din, dil ve uygarlık misyonunun dışına çıkarak Rusya'nın askeri gücü haline dönüştürülmüştür. Bu politikaya göre Habsburg İmparatorluğuna ve Osmanlı Devletine son vermek Rusya'nın Pan-Rusyanizm politikası olmuştur. Rusya'nın bu politikası öncülerinden olan General Rostivlas Andreyeviç Fadeyev göre General Paskiyeviç'in Çar 1. Nikola'ya İstanbul'un yolunun Viyana'dan geçtiğini Rusya'nın Avusturya'nın sırtını yere getirmeden İstanbul Boğazlarına hâkim olamayacağını açık şekilde belirtmiştir (Armaoğlu, 1997, s. 494). Habsburg hükümeti, sınırları içerisinde oluşabilecek Rus veya Slav Politikasına karşı işgal politikasını terk etmiş bunun yerine bölgede denge politikasını siyasi amaç edinmiştir (Yetim, 2011, s. 294).

1.5.2. Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlardaki Milliyetçilik Sorunları

Osmanlı Devleti 18. Yüzyıl içerisinde meydana gelen birçok değişiklikten etkilenip zayıflasa da bu süre zarfında varlığını devam ettirmiştir. Sınır komşuları olan "Avusturya, Habsburg, Lehistan gibi" devletler karşısında Avrupa'da gelişen

demokratik yönetim modelini görmezden gelmiş olup bu dönemde de gelenekçi yönetim yapısına sürdürmüştür. Cihad anlayışından bu dönemde de vazgeçmeyen Osmanlı Devleti İslam topraklarının sınırlarını genişletme gayesi gütmüştür. Yönetimdeki iç çekişmeler zamanla Osmanlı Devletini içeride ve dışarıda daha da zayıf duruma getirmiştir. Askeri ve idari harcamalar Osmanlı Devletinde ekonomik kriz yaşanmasına sebep olmuştur. Fiyat artışlarındaki dengesizlik halkın alım gücünü iyice düşürmüştür (Jelavich, 2006, s. 43-52).

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda zayıflamaya devam etmiştir. Bu dönem içerisinde denge politikasını devam ettiren Osmanlı Devleti Avrupa'daki büyük devletlerin gelişmelerini yakından takip etmiştir. Avrupa'daki yaşanan milliyetçilik akımı artık Osmanlı Devleti sınırlarına dayanmıştır. Sınırları içerisinde yaşayan milletler artık bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Bu hareketlilik Osmanlı Devletinin coğrafi, kültürel ve siyasi açıdan da parçalanmasına sebep olmuştur. Osmanlının Balkanlarda kısa sürede çözünmesine sebep olan ülkeler Rusya, İngiltere, Almanya ve Avusturya gibi bazı büyük devletlerin ortak çıkarlarıdır. Balkanlardaki kıvılcımı ilk ateşleyen Sırp lar özerkliği ilan ederken bağımsızlığını kazanan ilk ülke Yunanistan olmuştur (Şenel, 2006, s.399-40).

Osmanlı Devleti, milliyetçilik, sınır sorunları ve Rus yayılmasına karşı mücadele ederken 1877-78 yıllarında Rusya ile yaptığı 93 Harbi'ni kaybetmiştir. Savaş sonucu 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması Avrupa'daki büyük devletlerin çıkarlarına ters düşmüştür. Ayastefanos Antlaşmasının geçerliliğini kabul etmeyen büyük devletler Osmanlının yanında yer alarak Rusya'yı Berlin Antlaşmasına zorlamıştır. Bu antlaşma neticesinde Osmanlı Devleti Balkanlarda toprak kaybı yaşamaya devam etmiştir. Balkanlarda kaybedilen topraklar neticesinde Anadolu'ya zorunlu ve gönüllü göçler gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti Balkanlardaki toprak, etnik yapı ve çeşitli dinler üzerindeki etkinliğini tamamen yitirmiştir. Osmanlı Devleti çeşitli stratejiler deneyip Balkanlarda kalmak istese de ekonomisi ve parçalanmışlık durumu buna imkân vermemiştir (Karpas, 2012, s. 167-202).

1.6. Balkanlardaki Sınır Problemleri

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 1877-78 yılları arasındaki savaşın sonucunda gerçekleşen 93 Harbi'nin ardından 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Anadolu ve Balkanlar'da toprak kaybı yaşamıştır. Berlin Antlaşmasına

göre Osmanlı Devleti Balkanlarda Sırbistan, Karadağ, Romanya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bosna Herkesin geçici olarak Avusturya'ya verilmesini razı olan Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın özerkliğini kabul etmiştir. Berlin Antlaşmasının Osmanlı üzerinde derin yaralar açmıştır. Bu antlaşma Balkanlarda ve Avrupa'da devletlerarası mücadelenin mutlak kaynağı olmuştur (Armaoğlu, 1997, s. 523-529).

Osmanlı Devletinden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan eden devletler Balkanları dinginleştirmek yerine daha büyük sorunların meydana gelmesine sebebiyet vermişlerdir. Bölgedeki devletler otorite boşluğunu değerlendirerek hızlı bir şekilde silahlanmaya başlamıştır. Bulgaristan'ın Ayestafanos Antlaşmasında vadedilen topraklara ulaşma emeli, Sırbistan'ın Büyük Sırbistan hayali, Bosna - Hersek'in Avusturya ilhakına karşı duruşu gibi birçok etken Balkan sınırlarında büyük problemlerin yaşamasına sebep olmuştur (Akman, 2006, s. 52-54). Ayrıca Balkanlarda söz sahibi olma düşüncesini Slav politikası ekseninde gerçekleştirmek isteyen Rusya, Makedonya'nın paylaşılması hususunda ikili ittifakların oluşturulmasında aktif rol almak istemiştir. Bu ittifaklar;

- ✓ 13 Mart 1912'de Sırbistan ile Bulgaristan,
- ✓ 29 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Yunanistan,
- ✓ 29 Mayıs 1912'de Karadağ ile Yunanistan,
- ✓ 29 Mayıs 1912'de Karadağ ile Bulgaristan'ın,

Yukarıdaki ikili anlaşmalar neticesinde Balkanlarda ittifaklar sağlanmıştır. Rusya'nın Balkan sınırları içerisinde aktif rol oynamıştır. Bunun en açık örneğini Osmanlı Devletini Balkanlardan tamamen atma düşüncesiyle ilişkilendirmek doğru bir tutum olacaktır. Avrupa ve Balkanlardaki Devletler Balkan Savaşları öncesi kendi ulusal çıkarları doğrultusunda tavırlar sergilemiştir. Balkan Devletleri, Rusya'nın kışkırtıcı politikalardan etkilenecek bölgedeki çete gruplarıyla birlikte hareket etmiştir. Milliyetçilik kavramının pik yaptığı bu dönemde terör faaliyetleri ve güvenlik sorunları had safhada seyretmiştir (Türk Akademisi Dış Politika Araştırmaları Merkezi "Tasav", Erişim Tarihi: 24.09.2021).

Balkan Savaşlarının meydana geleceği dönem içerisinde bu savaşa sebebiyet veren faktörlere ve aktörelere değinildi. Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğunun gölgesinde yaşayan Balkan Milletleri milliyetçilik kavramını meşrulaşma yolunda bir araç olarak kullanmak istemiştir. 20. Yüzyılın ilk başlarından

itibaren bölgedeki silahlanma yarışı ve gruplaşmalar Balkan savaşlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Hatipoğlu, 2012, s.10-20).

1.7. Balkan Savaşları

1.7.1. Birinci Balkan Savaşı Öncesi Balkanlardaki Son Gelişmeler

Milletçilik kavramı Fransa'yı etkilediği kadar diğer Avrupa ülkelerini ve Balkan Devletlerini de derinden etkilemiştir. Milliyetçilik kavramının Balkanlardaki etkisini I. ve II. Balkan Savaşları bunun açık örneğidir. Balkanlarda devlet kurma isteğindeki milletler geçmiş dönemde yaşanan siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetlerin tümünü göz önünde bulundurmuştur. Bağımsızlık uğruna net adımlar atan bu milletler politikalarındaki temel düşüncüyü milliyetçilik kavramı üzerinden sürdürmüştür (Hall, 2000, s.1).

Osmanlı Devleti'nin iyice zayıflayıp Trablusgarp Savaşı'nı kaybetmesi, Balkan halkının hiç hoşuna gitmemiştir. Balkanlardaki nüfuz ve alanlarını kaybetmek istemeyen büyük devletler bölgede bulunan milletlerin adeta savunucusu olmuştur. Rusya ve İngiltere'nin bölgedeki çıkar hesapları bu iki ülkenin Osmanlıya karşı birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Balkanlardaki Rus etkisi milliyetçilik ve Slav politikasıyla beraber pik yapmıştır. Karadağ, Makedonya adına Osmanlı Devletinden ıslahat yapmasını istemiştir ancak bu isteği yerine getirilmeyince bölgede savaş patlak vermiştir. Karadağ, Osmanlı Devleti'nin verdiği kararı bahane ederek Osmanlı'ya savaş açmıştır. Balkanlarda önceden ittifak oluşturan diğer milletler ise hemen Osmanlı'ya karşı savaş kararı almışlardır (Ağanoğlu, 2001, s. 45-48).

1.7.2. I. Balkan Savaşı 8 Ekim 1912

1912 yılında Balkanlar'da "Makedonya, Arnavutluk, Selanik, Batı Trakya ve Doğu Trakya" gibi bölgeler Osmanlı Devleti'nden ayrıldı. Bu zaman zarfında Osmanlı Devletinin doğrudan yönetiminde etkin olduğu toprak parçaları bulunmaktaydı. Osmanlı Devletinin 1800'li yılların başından itibaren Balkanlarda hızla toprak kaybetmeye başlamıştır (Biçici, 2020, s. 329). Bölgede dağınık topraklara sahip olan Osmanlı, Türk olmayan tebaanın kendisine karşı birleşmesini engelleyememiştir. Bölgenin kendi ana yurtları olduğunu dile getiren bu milletler zamanla Osmanlıya direnebilmek ve savaşabilmek uzun yıllar plan programlar gerçekleştirdiler (Jowett, 2011, s. 3).

Bölgede Osmanlının olası bir savaş kazanma ihtimaline karşı Rusya ve Avusturya Rumeli’de herhangi bir sınır değişikliğine izin vermeyeceklerini belirten bildiriye 8 Ekim 1912’de yayınlanmıştır. Bu Bildirinin temelinde herhangi bir şekilde sınır değişikliğinin kabul edilmeyeceğine özellikle vurgulanmıştır. Balkanlarda olası bir savaş hali iyiden iyiye kendini göstermeye başlamıştı. Karadağ’ın 13 Ekim 1912’de Osmanlı Devletine karşı savaşa girişmesi sırasıyla Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’ı da cesaretlendirmiş bu devletler sırayla Osmanlı Devletine savaş açmıştır (Okur, 2006, s. 614-615).

Balkanlarda ittifak içerisinde yer alan devletler Osmanlı Devletini belirli noktalarda durdurarak yenilmesini istemektedirler. Yunanistan ve Sırbistan, Osmanlı Devletine karşı gelecek yardımların önüne geçmek için Ege Denizinden Arnavutluk’a kadar önlemler almıştır. Önlemlerin aksine Osmanlı Devleti ittifaklara karşı koyamayacak kadar güçsüz durumdaydı. Balkanlarda düşmanlarının hareketliliğine karşı Osmanlı Devleti 24.10.1912 tarihinde askeri birlikleri Trakya ve doğusunda konuşlanmıştır. Osmanlı Devleti Birinci Balkan Savaşını hiçbir şekilde hazır değildi. Dolayısıyla savaştan galip çıkma bir hayli düşüktü. Sırları ve Bulgarları karşısına alan Osmanlı Devleti her iki alanda da savaşmak zorunda kalmıştır. Bulgaristan’ın İtalyan eğitimi alan genelkurmay başkanı Ivan Fichev Osmanlının Asya’dan destek alması durumunu göz önünde bulundurarak ordusunu stratejik şekilde 1,2 ve 3 bölüme ayırmıştır (Hall, 2000, s. 23-24).

Osmanlı Devleti Trakya’nın doğusunda Bulgaristan ve Sırbistan saldırılarına direnemeyerek geri çekilmiştir. Ekim 1912 tarihinin sonralına kadar saldırıya maruz kalan Osmanlı Devleti Lüleburgaz’a kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan’ın taarruzunu savunamayan Osmanlı Devleti geri çekilmeye devam ederek Çatalca sınırında konuşlanmıştır. Osmanlı Devleti Taşoz, Samotraki, Bozcaada ve Limni adalarını Yunanistan’a kaptırarak Makedonya’yla olan bağlantısını kaybetmiştir (Okur, 2006, s. 615-616). İttifakın Osmanlıya karşı zaferler kazanması, Sırların Adriyatik Denizine inmesi büyük devletleri (Avusturya-Macaristan, Rusya) telaşlandırmıştır. Bulgarların Çatalca’daki son saldırısının başarısız olması ve büyük devletlerin gelişmeleri kontrol altına alması sonrası Osmanlı Devletine ile ittifak (Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan) grubu arasında ateşkes protokolü imzalanmıştır. Ateşkes sonrası taraflar arasında Londra’da Barış konferansının yapılacağına dair karar alınmıştır.

Londra Barış Konferansı 30 Mayıs 1913: Osmanlı Devleti Balkan Savaşında Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı yenilerek ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı ikinci anayurdu olarak gördüğü Rumeli'yi bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Toprak kaybı sonrası Balkanlardan Anadolu'ya göçler başlamıştır. Birinci Balkan Savaşında Bulgaristan en çok kazanç sağlayan taraf olmuştur. Bu kazanç ittifaktaki diğer devletlerin hoşuna gitmediği gibi ikinci Balkan Savaşının sebebi olacaktır (Öztuna, 2014, s. 23-25).

1912 yılında Londra Barış Konferansında Birinci Balkan Savaşına katılan (Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan) devletler hazır bulundu. Osmanlı Devleti, konferans boyunca zaman kazanmak için geciktirme taktiği kullanarak ordusunu güçlendirmek için çaba sarf etmiştir. Yunanistan'ın ve Bulgaristan'ın istekleri Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesine rağmen zamanla taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. Osmanlı Devleti 1 Ocak 1913 tarihli barış teklifinde mağlup şekilde ayrılmıştır. Edirne başta olmak üzere Trakya'daki tüm toprakları kaybetmiştir (Hall, 2000, s. 70-72).

Arnavutluk'un bağımsızlığını konu edinecek gelişmeler yine Londra Konferansında alınacak karara bağlanmıştır. İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın sınırındaki Arnavutluk'un bağımsızlığını desteklerken Rusya daha çok Sırbistan ve Karadağ'ın Arnavutluk'a karşı toprak genişletmesini desteklemiştir. Osmanlı'nın Makedonya hâkimiyetini kaybetmesini göz önünde bulunduran büyük devletler Temmuz 1913'te büyük güçlerin kararıyla tarafsız bir devlete dönüşmüştür (Jelavich, 2006, s. 105-107). Yani Birinci Balkan Savaşını bağımsızlık savaşı olarak görmemiz gerekirken İkinci Balkan Savaşını daha saldırgan olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Her iki Balkan Savaşı'nda da sivil halk mağdur olmuş ve büyük acılar çekmiştir. Ayrıca, düzenli orduların katıldığı bu savaşlarda birçok askeri kayıp yaşanmıştır (Red, 2006, s. 25).

1.7.3. II. Balkan Savaşı 29 Haziran 1913

Birinci Balkan Savaşında ittifak oluşturan Balkan Milletleri İkinci Balkan Savaşında da Bulgaristan'a karşı cephe almıştır. Londra Barış Görüşmeleri sonrası toprak paylaşımındaki anlaşmazlıklar İkinci Balkan Savaşının habercisi olmuştur (Biçici, 2020, s. 329). I. Balkan Savaşı öncesi sınırlarda herhangi bir değişikliğin olmayacağını kabul eden büyük devletler bu sözlerini yerine getirememiştir. Birinci

Balkan Savaşı sonunda kazan tarafların (Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan) topraklarını genişletmesi görmezden gelinmiştir (Türk Akademisi Dış Politika Araştırmaları Merkezi “Tasav”, Erişim Tarihi: 03.10.2021).

Çar Ferdinand (Bulgar Kralı) Birinci Balkan Savaşında Bulgaristan’ın kazandığı toprakları genişletmek adına Fatih olarak İstanbul’u işgal etmek istemiştir. Çar’ın asıl amacı İstanbul ve Orta Avrupa’yı elde ederek Saxe-Coburg-Gotha düşünü gerçekleştirmekti. Çar bu düşünceyle ülkesini İkinci Balkan Savaşına sokmuştur (Todorova 2003, s.21). Bulgaristan’la aynı ittifak içerisinde olan devletlerle Romanya artık Bulgaristan’a karşı ittifak oluşturmuştur. Böylece Bulgaristan Makedonya’nın büyük kısmını Yunanistan ve Sırbistan’a bırakırken Dobrucanın güneyini Romanya’ya bırakmak zorunda kalmıştır. Bölgede hızla toprak kaybı yaşayan Bulgaristan Trakya’nın doğusunu ve Edirne’yi Osmanlıya bırakmak zorunda kalmıştır (Yerasimos, 2000, s.70). İkinci Balkan Savaşı sonrası imzalanan anlaşmalar şu şekildedir:

Bükreş Antlaşması 28 Temmuz – 10 Ağustos 1913: Bulgaristan ile Sırbistan Romanya ve Yunanistan arasında 10 Ağustos 1913 tarihinde “Bükreş Antlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma neticesinde;

- Romanya; Siliste, Tutrakan ve Güney Dobrucayı alarak sınırını kesinleştirmiştir.
- Yunanistan; Ege Limanı, Rodop, Selanik, Kavala, Drama, Seres ve Makedonya’nın bir kısmını almıştır.
- Sırbistan’a; Novi, Vardar’ın büyük bölümü, İstip, ve Priştine verilmiştir.
- Karadağ; Plevne ve Cakova’yı aldı
- Osmanlı Devleti bu antlaşmaya katılmamıştır(Hall, 2000, s. 23-25).

İstanbul Antlaşması 29 Eylül 1913: Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşmasına göre Edirne, Kırkkale ve Kırkağaç Osmanlı Devletine bırakıldı (Hall, 2000, s. 23-25).

Atina Antlaşması 14 Kasım 1913: Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında 14 Kasım 1913 tarihinde imzalanmıştır. İki devlet arasında adalar meselesi büyük devletlerin inisifiyatifine bırakılmıştır. Osmanlı Devleti Yunanistan’da kalan vatandaşlarının haklarını koruma konusunda anlaşmaya varmıştır.

İstanbul Anlaşması 13 Mart 1914: Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında 13 Mart 1914 tarihinde “İstanbul Antlaşması” yapılmıştır. Bu anlaşma gereği Osmanlı Devleti Sırbistan’daki halkının can ve mal güvenliğini koruma altına almıştır (Okur, 2006, s. 619-623).

Harita 1: 1914 yılında Balkan Devletleri (Jelavich, 2009, s.115).

1.8. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler ve Balkanlar

Birinci ve İkinci Balkan Savaşlarının sonuçları Balkanlardaki çatışmalarının şiddetlenmesine ve akabinde Birinci Dünya Savaşının çıkmasına sebep olmuştur. Devletlerin birbirine karşı yenilememesi ittifak ve itilaf bloklarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Balkan Savaşları esnasında Avusturya ve Sırbistan arasındaki gerilim artış göstermiştir. Büyük devletlerin Avusturya ve Sırbistan’ı frenlemesi olası bir gerilimin çıkmasını engellemiştir (Armaoğlu, 1997, s. 694-695). Avusturya Arşidükası Franz Ferdinand’ın Saraybosna’da bir Sırp tarafından öldürülmesi iki devlet için bardağı taşıran son nokta olmuştur. Viyana’nın artık Sırbistan’a karşı intikamını engelleyecek bir gücün olmayacağını savaşa girerek gösterecektir. Balkan Savaşlarında gördüğümüz gibi Birinci Dünya Savaşında da devletlerarasında gruplaşmaların oluştuğunu göreceğiz (Winter vd., 2012: 293-295).

Fransız İhtilalinin sebep olduğu fikir akımları ve siyasal gelişmeler Birinci Dünya Savaşının en büyük temel unsuru olmuştur. Liberalizm ve Milliyetçilik kavramları Almanya, İtalya, Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan gibi ulus devletlerin milli birliğini sağlamasında etkili olmuştur. Almanya’nın etkili dış politikası blokların oluşmasına sebep olurken ülkeler arası silahlanma faaliyetleri hat safhaya çıkmıştır. Endüstri Devrimi ile geniş alanlarda

yayılm gösteren sömürgecilik faaliyetleri blok devletlerarasında rekabeti üst seviyelere taşımıştır. Rekabetin tavan yaptığı dünyada bir cihan harbinin ateşini küçük şeyler fitilleyebilirdi (Armaoğlu, 1988, s.100-101).

Birinci Dünya Savaşının ateşini fitilleyen olay Avusturya-Macaristan tahtının varisi olan Arşidük Franz Ferdinand'ın Kosovalı bir Sırp tarafından 28 Temmuz 1914 tarihinde Sarayovada öldürülmesiyle başlar. Balkan Savaşlarında Sırbistan'ın topraklarını genişletmesi Avusturya-Macaristan Devletini tedirgin etmesi ve bunun akabinde Ferdinand'ın öldürülmesi iki devlet arasındaki tüm bağların kopmasına sebep olmuştur. Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki savaş hali diğer devletlerin de bloklaşmasına sebebiyet vermiştir. Avusturya-Macaristan'ı destekleyen Almanya, Sırbistan'ı destekleyen Rusya'ya karşı cephe almıştır. Dünyada gerilimin artmasına neden olan bu bloklaşmalar diğer ulusları da etkilemiştir. Zamanla gruplara ayrılan ülkeler aşağıdaki gibidir;

İtilaf Devletleri: Fransa, İngiltere, Rusya daha sonradan İtalya, Portekiz, Romanya ve en son katılan Yunanistan ve ABD.

İttifak Devletleri: Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti (Marriott, 2020, s. 175).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa ve Balkanlar'daki sınırların kaderini belirlemede rol oynayan büyük güçler, yani galip gelen İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti görüşmelerin dışında yer almıştır. Galip devletler Rusya'da meydana gelen Bolşevik rejiminin üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Savaştan galip çıkan Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan görüşmelere temsilci gönderseler de alınan kararlarda etkileri görülmemiştir. Barış için Wilson prensipleri ve Gizli antlaşmaları uygulanacaktı. Gizli antlaşmalarla savaşı kaybeden uluslar bir nevi cezalandırılmıştır. Emperyalist politikaların gizli antlaşmalarla zemini oluşturulmuştur İtilaf ve ittifak devletleri arasında Birinci Dünya Savaşını sona erdiren barış imzalanan antlaşmalar şu şekildedir;

- Rusya ile İttifak Devletleri arasında 3 Mart 1918 tarihinde Brest- Litovsk Anlaşması,
- Almanya ile İtilaf Devletleri arasında 28 Haziran 1919 tarihinde Versay Anlaşması,
- Avusturya-Macaristan ile İtilaf Devletleri arasında 10 Eylül 1919 tarihinde Saint-Germain Anlaşması,

- Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında 4 Haziran 1920 tarihinde Trianon Anlaşması,
- Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Anlaşması imzalanmıştır (Jelavich, 2009, s. 129-131).

Birinci Dünya Savaşı en ölümcül savaşlar arasında yerini almıştır. Yaklaşık olarak 30 milyon insanın savaştan etkilendiği bunlardan 8 milyonunun yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir (Marriott, 2020, s. 176-181). Birinci Dünya Savaşının sonucunda tüm dünya bir başka gerçeğin daha farkında varmıştır: Kozmopolit imparatorlukların sınırları içerisinde yaşamlarını sürdüren etnik grupların “Macaristan, Polonya, Slovakya, Çekoslovakya ve Yugoslavya” özlerine dönmesi. Birinci Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların sınırlarında küçülmeler meydana gelmiştir. Ekonomik buhranların yaşandığı imparatorluklarda siyasi iç çekişmeler, ihtilaller ve muhalif hareketler ön plana çıkmıştır. İmzalanan anlaşmalar mağlup devletleri iyiden iyiye yıpratırken İkinci Dünya Savaşının başlamasında en büyük faktör olmuştur (Ortaylı, 2021, s. 75-84).

1.8.1 Birinci Dünya Savaşında Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşının çıkmasına sebepleri olan birçok neden vardır. 19. ve 20. Yüzyılda meydana gelen gelişmeler savaşın asıl önemli sebepleridir. Dünyada meydana gelen sömürgecilik faaliyetlerinin yanı sıra emperyalizmin yükselişe geçmesi ekonomik, siyasi ve askeri gibi çeşitli buhranların yaşanmasına sebep olmuştur. Bloklar arası çatışmaları Balkan Savaşlarında derinden yaşayan Balkan ülkeleri Birinci Dünya Savaşı sırasında da Panislavizm ve Pancermenizm’in arbedesi arasında kalarak savaştan en çok etkilenen bölge olmuştur. Birinci Dünya Savaşına sebep olan Sırbistan ile Avusturya-Macaristan dışında hiçbir Balkan ülkesi ilk etapta Birinci Dünya Savaşına girmemiştir. Başta tarafsızlığını koruyan bu ülkeler zamanla savaşa sürüklenmiştir (Öksüz ve Okur, 2006: 625).

Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinin Balkanlardaki hâkimiyeti tamamen sona ermesine rağmen bölgedeki sınır meseleleri ve ulusal meseleler çözüme kavuşturulmamıştır. Habsburg, Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan arasındaki çözümlenemeyen sınır problemleri bölgenin sorunu haline gelmiştir. Büyük Sırbistan ideası bölgedeki tansiyonun daha da artmasına sebep olmuştur. Büyük Sırbistan için Habsburg toprakları dâhil olmak üzere Bosna, Hersek, Voyvodina, Hırvatistan, Dalmaçya ve Slovenyadaki Sırp nüfusa sahip bölgelerin ilhaki gerekebilirdi.

Sırbistan'ın Birinci Dünya Savaşında ulusal düşüncelerini destekleyen iki dernek “Narodna Odbrna (ulusal Savunma) ve Ujedinjenje Ili Smrt (Birlik ya da ölüm)” bölgedeki kaosu artmasına sebep olmuştur (Jelavich, 2009, s. 113-121).

Balkan Savaşlarından büyük toprak kazanımı sağlayan Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan artık sınırlarını aşmak için gayret sarf etmeye başlamıştır. Yunanistan topraklarını Anadolu ekseninde genişletmek isterken Ege kıyıları ve İzmir üzerinden Osmanlı Devletini açık şekilde tehdit etmiştir. Yunanistan'ın işgalci düşüncesini göz ardı etmeyen Osmanlı Devleti Doğu Trakya ve Anadolu'da yaşayan Rumları sınırları dışına çıkararak Balkanlar üzerinden gelen Müslüman göçmenleri buraya yerleştirmiştir. İtilaf Devletleri “ Fransa ve İngiltere” Ocak 1915'te Çanakkale Boğazını geçmek üzere işgal harekâtı başlatmıştır. İşgal süresince herhangi başarı yakalayamayan İtilaf Devletleri Çanakkale'de hüsrana uğrayarak Ekim 1915'te Selanik'e çekildi (Yerasimos, 2000, s. 70-72).

Harita 2 : Birinci Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar (Jelavich, 2009, s. 130).

Birinci Dünya Savaşında Karadağ, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan İtilaf Devletleri için önemliydi. Bulgaristan ise çıkarları gereği ittifak grubu yanında yer alarak Makedonya ve çevresine hâkim olmak istemiştir. Sırları Makedonya dışına iten Bulgaristan, Yunanistan Makedonya'sının bir bölümün işgal ederek Arnavutluk'a kadar ilerlemiştir. Bu ilerleyiş kısa sürede Yunanistan ve İtilaf Devletlerinin saldırısıyla sonlandırılmıştır. Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı sonunda elde ettiği toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Birinci Balkanlardaki Savaşındaki tarafsızlığını Birinci Dünya Savaşında da sürdürmek isteyen Romanya aynı İkinci Balkan Savaşında olduğu gibi 1916 Ağustosunda İttifak Devletlerinin yanında savaşa

katıldı. İttifak Devletlerinin savaşta başarısız sonuçlar elde etmesine rağmen Romanya anlaşmalardan zaferle ayrılarak Besarabya'yı topraklarına katmıştır (Progonati, 2014, s. 105-111).

Birinci Dünya Savaşından zaferle çıkan İtilaf Devletleri Balkanlarda oluşturmak istedikleri siyasal düzenin haritasını ortaya koymuşlar. Tarih boyunca bölgeye hâkim olan ya da bölgede etkinliği hissedilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya parçalanarak yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ulus devletlere kendi geleceklerini tayin etme hakkı tanınmış olsa da büyük devletler sınır çiziminde bu hakkı görmezden gelmesi azınlık, dini, ulus-devlet ve diktatörlük sorunlarının yaşanmasına sebep olacaktır.

1.9.Yugoslavya Krallığının Kurulması

Güney Slavlar ülkesi olarak bilenen Yugoslavya, Osmanlı Devletinin Balkanlardaki hâkimiyetinin sona ermesinin ardından kurulmuştur. Bölgede 255.804 km² alanı kaplayan Yugoslavya ile birçok ülke sınır konumundadır. Doğuda Romanya ile Bulgaristan, kuzey batıda İtalya, kuzeyde Avusturya ve Macaristan'ın yanı sıra güney kesiminde Yunanistan ve Arnavutluk'la komşu konumundadır. Yugoslavya'da 31 Ocak 1921 tarihinde yapılan ilk nüfus sayımına göre 11.984.911 kişinin ülke sınırları içerisinde yaşadığı tespit edilmiştir. Belgrad ülkenin başkentidir. Resmî dil Sırpça- Hırvatça olarak belirlenirken azınlık konumundaki Arnavutlar, İtalyanlar, Macarlar, Türkler ve diğer etnik gruplara yaşadıkları bölge sınırları içerisinde ve okullar açarak kendi lisanlarını kullanabilme hakkı tanınmıştır. Bölgedeki din grupları Ortodoks, Katolik ve Müslüman şeklindedir (Aruçi, 2013, s. 573-579).

Sırp-Hırvat ve Sloven Krallıklarının ilk birlik denemesi 1 Aralık 1918 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak bu birlik, 1941 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla çözülmüş ve Almanya ve İtalya tarafından işgal edilmiştir. Yugoslav siyasal tarihi olarak zikredilen bu dönemin ikinci kısmı Tito'nun Sosyalist temelleri esas alarak oluşturulmuştur. Bu oluşumun ana nedeni Sırpların Dalmaçya kıyıları dâhil Slovenya ve Bosna Hersek'i kapsayan Büyük Sırbistan düşüncesi idi (Ülger, 2003, s. 33-36).

geçirmesi ve Bulgaristan ile Arnavutluk'un yayılmacı politikayı destekleme ihtimali Kral Aleksander'ı rahatsız etti (Ülger, 2003, s. 40-42). Balkanlardaki statükonun korunması için bölge devletleri arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre;

- ✓ Balkan Antantı 1934 yılında Atina'da dört "Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan" ülkenin katılımıyla imzalandı.
- ✓ Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikası balkan Antantının imzalanmasında etkili oldu.
- ✓ Anlaşma sağlayan ülkeler sınır güvenliği konusunda uzlaşa sağlandı.
- ✓ Balkan Antantının amacı birliği oluşturan ülkeler arasında kalıcı barış başta olmak üzere siyasi, ekonomik ve kültürel alanda teşvik yaratıldı
- ✓ Balkan Antantı İkinci Dünya Savaşına kadar geçerliliğini korudu (Loukianos, 2010, s. 222-224).

1.10. II. Dünya Savaşında Avrupa ve Balkanlar

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler 1 Eylül 1938 tarihinde İkinci Dünya Savaşının başlamasına sebep olacaktır. İtilaf grupları ile İttifak grupları arasındaki imzalanan anlaşmalar tarafları daha da huzursuz etmiştir. Savaş tazminatlarının ülke ekonomilerini yıpratması, ABD borsasının çöküşü Avrupa'daki krizi iyiden iyiye tetiklemiştir. Dünya yangın yeriymiş deyim yerindeyse küresel anlamda yönetim problemi yaşayan milletler çareyi demokrasi yerine tek adam ve tek parti rejiminde aramıştır. İtalya'da Mussolini, Almanya'da Hitler diktatör ve totaliter yönetim şekillerini hayata geçirerek otokontrolü sağlamıştır (Dickson, 2019, s. 12-13).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Almanya'ya karşı yatıştırma politikası izlemiştir. Almanya'nın olası Polonya işgaline karşı garantör devlet rolünü üstlenen İngilizler, Polonya'nın Almanya tarafından işgal edilmesini engelleyememiştir. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı resmen başlamıştır (Hart, 2014, s. 5-8). Rusya'nın Polonya'yı doğudan işgal etmesi Almanya'nın Polonya üzerindeki hâkimiyetini kolaylaştırmıştır. İşgalden hemen sonra Fransa ve İngiltere diğer ülkelere karşı tarafsız kalma politikasını terk ederek Almanya'ya karşı savaş ilan etmiştir. Rusya Baltık Denizinden Finlandiya'ya saldırırken Almanya işgallerine Danimarka, Norveç, Belçika ve Hollanda'yı eklemiştir. Alman ilerleyişine karşı koyamayan İngiltere ve Fransa arasındaki

bağlantının kopması Fransa'nın işgal edilmesine zemin hazırlamıştır. Fransa'nın işgali sonrası Hitler İngiltere'ye karşı bombardımana başlar. Britanya Savaşında Kraliyete ait Hava Kuvvetlerinin direnişiyle karşılaşan Hitler İngiltere'nin işgalini askıya almıştır. Direnişe rağmen İngiltere'yi bombalamaktan vazgeçmeyen Hitler 1940 yılından 1941 yılına dek saldırılara devam etmiştir (Marriott, 2020, s. 188-189).

Harita 4: *Resimli Harp Tarihi İkinci Dünya Savaşı* (Sommerville, 2018. s. 26).

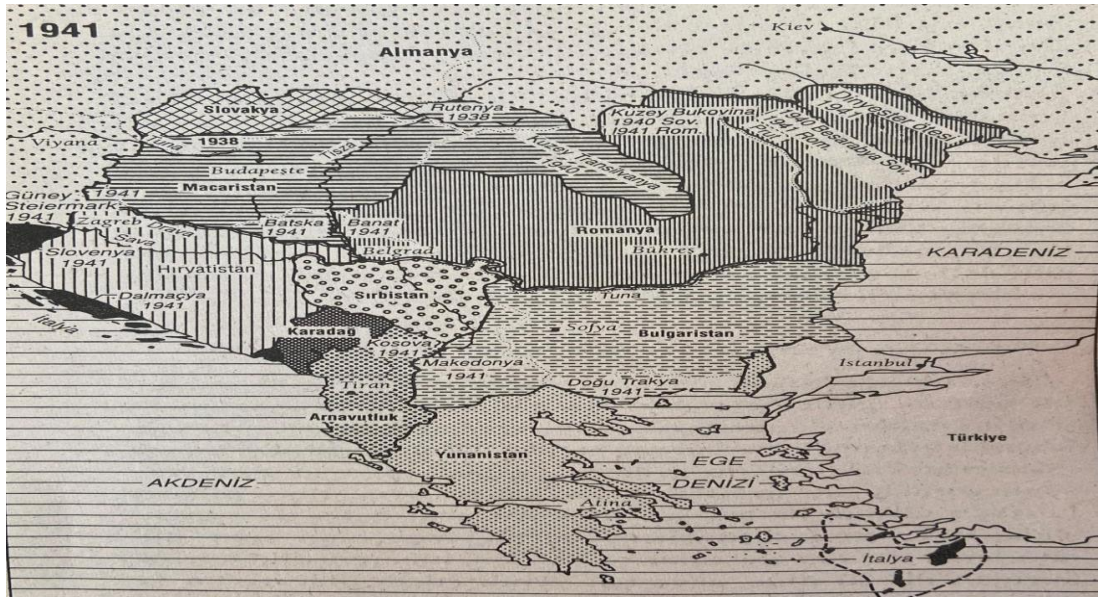
Alman- İtalyan ittifakının mevcutta var olmasına rağmen İtalya ilk etapta hiçbir savaşa katılmamıştır. İkinci Dünya Savaşı, İtalya'nın 1940 Haziran'ında sahneye çıkmasıyla birlikte geniş alanlara yayılmıştır. Almanya'nın rüzgârından yararlanmak isteyen Mussolini gözünü Birleşik Krallık ve Fransa'ya dikmiştir. 20 Tümenile Fransa'ya saldıran İtalyanlar savaşta ağır zayıat almıştır. İtalya ile Fransa arasında yapılan ateşkes anlaşması imzalanmıştır. İtalya zamanla yönünü Balkanlara çevirerek güç elde etmek istemiştir (Biber, 2021, s. 67).

İtalya'nın İkinci Dünya Savaşındaki genişleme isteği giderek artmaya başladı. Afrika'nın kuzeyini ve güneyini elde ederek Süveyş Kanalına ulaşmak isteyen İtalyanlar bu düşünceyle Yunanistan başta olmak üzere Girit, Korf, Empir ve Pire limanlarının teslim edilmesini 28 Ekim 1940 tarihinde ultimatolarla Yunanistan'a iletti. Yunanistan sınırları içerisinde İngilizlere ait askeri üssü tehdit olarak gören İtalya, Arnavutluk üzerinden 100.000 askerle Yunanistan'a saldırdı. İtalya'nın saldırısını başarıyla püskürten Yunanistan, Arnavutluk içlerine kadar İtalyanları savuşturmuştur (Armaoğlu, 1998, s. 371).

İtalya'nın başarısızlığının aksine Alman Nazileri doludizgin işgallere devam etmekteydi. Alman Nazileri 1941 yılının mart ve nisan aylarında Yunanistan başta olmak üzere Kuzey Slovenya'yı ezip geçmiştir. Slovenya'nın geri kalan kısmı ve Dalmaçya civarını İtalyanlar işgal etmiştir. Nazilerin Balkan işgaline rağmen Hırvatistan bu dönemde bağımsızlığını ilan etmiştir (Yerasimos, 2000, s. 79). Hitler, Rusya'ya karşı başarı sağlamak için Avrupa ve Balkanlardaki egemenliğini perçinlemek istiyordu. Nazi saflarında yer almak üzereyken darbe yaşayan Yugoslavya, sonrasında Nazilerin kara ve hava saldırılarına daha fazla dayanamayarak Nazilerle müzakere etmek zorunda kalmıştır. (Sommerville, 2018, s. 56).

Rusya 1944'de Balkanlar üzerinden Avrupa'nın doğusuna ilerleyiş sağladı. Ruslar sırasıyla Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Yugoslavya'yı işgal etmiştir. İşgale uğrayan ülkeler yapılan mütarekeler gereği Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecekti (Dickson, 2019, s. 261-264). Rusya'nın Yugoslavya'yı işgaline karşı Yugoslavya devlet başkanı Tito İngiltere ile Komünizme karşı yaptığı anlaşmayı es geçmiştir. Tito, Rusya ile 29 Eylül 1944'de anlaşma yaparak Alman işgali sonrası topraklarının kendilerine verilmesi hususunda mutabakat sağlamıştır. İtalyanların savaştan çekilmesi üzerine Alman kontrolündeki Arnavutluk bir süre sonra komünizm idaresine girmiştir. Enver Hoca 1944 Ekiminde Arnavutluk'ta Cumhuriyeti ilan etmiştir (Armaoğlu, 1998, s. 397-398).

İkinci Dünya Savaşında yaşananlar ulusal sınır mücadeleleri uğruna milletlerin birbirlerini nasıl katlettiklerini dünyaya bir kez daha gösterdi. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşıyla başlayan ulusal problemler İkinci Dünya Savaşıyla da devam etmiştir. Nazilerin direnme kampları ve Sırp-Hırvat çatışmaları bunların mutlak örneğidir. Balkanlarda ulusal kimlik ve sınır problemleri hali hazırda devam etmiştir. Hırvatistan'daki Sırp, Voyvodina'daki Macar, Bosna ve Makedonya'daki Müslümanların ulusal kimlik problemlerine ek olarak Kosova'da hak iddia eden Sırpların Arnavutlarla çekişmesi Balkanlardaki önemli sorunların başını çekmiştir (Yerasimos, 2000, s. 80-82).

Harita 5: Milliyetler ve Sınırlar Balkanlarda Yugoslav Sınırı(Yerasimos, 2000, s. 78).

1.11. Soğuk Savaş Döneminde Balkanlarda Son Durum

Balkanlarda İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Komünizm etkisi hat safhada seyretmiştir. Türkiye ve Yunanistan dışındaki Balkan ülkeleri Sovyet ve komünist rejim etkisinde kalmıştır. 1945 yılı itibariyle komünizmin Balkanlara yayılma alanı bulması bölge tarihi açısından köklü yeniliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Balkanların Soğuk Savaş döneminde önemli bir konum haline gelmesine sebep olan durum Çift Kutuplu Güç Dengesi olan Sovyet Bloğu ile Batı Bloğu arasında kalmış olmasıdır (Erol, 2006, s. 666).

Yugoslavya, Sovyet Rusya ve Batı yönlü eğilimlerden kaçınmaya çalışırken ABD ve AB destekli Dünya Bankası yardımını kabul etmekte tereddüt etmedi. Yugoslavya 1954 yılında Türkiye ve Yunanistan ile karşılıklı öz savunma paktına imza attı. Tito, Soğuk Savaşın barış, huzur ve süper güç egemenliğine karşı duran ülkelerle ikili ilişkiler gerçekleştirmiştir. Mısır, Hindistan ve diğer 23 ülke, Birinci Bağlantısızlar grubu adına 1961 yılında Belgrad'da ekonomik, ticari ve siyasi konularda anlaşmalara imza atmışlardır (<https://staff.lib.msu.edu>).

Romanya ve Bulgaristan'ı kontrolüne almakla uğraş veren Rusya Soğuk Savaş dönemi içerisinde de bu ülkeler üzerinden açık denizlere ulaşma imkânını yakalayamamıştır. Adriyatik denizindeki Arnavutluk ve diğer ülkeler her ne kadar sosyalist olduklarını iddia etseler de Sovyet hâkimiyetine karşı direniş göstermiştir. Adriyatik Denizine açılmayan Sovyetler Akdeniz bölgesindeki güç dengesinin

kırılmasını bir türlü sağlayamamıştır. Kosova ve Kuzey Makedonya'nın batısına dağılan Arnavutlar Sırplarla sürekli Kosova üzerinden ulusal problemler yaşamaya devam emektedir. Romanya'nın kuzey-doğudaki Moldova ile birleşme çabası bir başka sorunun ana nedeni olacaktır çünkü Moldova'nın kuzeyindeki Bukovina ile güneyindeki Bucak günümüzde Ukrayna sınırlarında yer alırken Moldova'nın doğusundaki Transnistriya Moldova'nın parçası değildir (Yerasimos, 2000, s. 82).

1.12.Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Sonrasında Kurulan Devletler

Tito, 1980 yılına kadar Yugoslavya yönetimindeki etkinliğini sürdürmüştür. İkinci Yugoslavya döneminde devlet planlaması ve değişimi dâhil (Hırvat, Sırp ve Sloven) dışındaki diğer uluslara örgütlenme hakları tanınmıştır. Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya, toplumsal alanda homojen bir yapı oluşturma amacıyla Sırp, Hırvat ve Sloven hariç diğer uluslara yani (Boşnak, Makedon ve Karadağlılar'a) Cumhuriyet statüsünü resmi olarak sunmuştur. Eşit bir yaklaşım otaya koyan Tito her ne kadar etnik çatışmaların önüne geçmek istese de milliyetçilik akımları alevlenmeye devam etmiştir (Ülger, 2003, s. 53-69). Tito'nun ölümünden sonra ülkede yaşanan hoşgörü ve ılımlı politika yerini baskı ve tasfiye politikalarına bıraktı. Yugoslavya'nın içinde bulunan Cumhuriyetler, zamanla etnik milliyetçilik rollerine yönelir. Tito'nun birliktelik vizyonunu sürdüremeyen Cumhuriyetler çözülme sürecini hızlandıracak eylemlere girişmiştir (Biçici, 2020, s. 329).

Yugoslavya'nın 1990'lerden itibaren dağılma sürecine girmesi uluslararası arenada AB ve ABD'nin de dikkatini çekmiştir çünkü Berlin Duvarının 1989 yılında yıkılmasının ve sonra Sovyet birliğinin çöküşü eş zamanlı meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'daki en büyük çatışma alanı Yugoslavya olmuştur. Ayrıca Sovyetler Birliğinin çökmesi Avrupa Entegrasyonunda gelişmesinde etkilemiştir. Sovyetlerden ayrılan ülkelerin dönem içerisinde NATO ve AB ilişkileri ile gündeme gelmiştir (Chomsky, 2018, s. 50).

Yugoslavya'nın dağılmasında her ne kadar içsel sebepler düşünülse de uluslararası arenada ABD ve AB'nin bazı politikalarının "Ekonomi ve siyasi" ima edilmesi tartışıla gelmiştir. Uluslararası Politika ve Tarih Profesörü Soso'nun, Siyaset Bilimci Susan Woodward'un Balkan Tragedy kitabında aktardığına göre Yugoslavya'nın parçalanmasındaki dışsal faktörlere ilk kez 1995 yılında değinmiştir. Batının ekonomi üzerindeki etkisi, reform hareketlerinin ülkeyi siyasi ve ekonomik

alandan çıkmazla sürüklemiştir. Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı tanımasının ardından ABD'nin Bosna Hersek'i tanıma girişimi uluslararası alanda yapılacak müzakerelerin sabote edilmesine neden olmuştur. Yukarıdaki gelişmeler Yugoslavya'nın birliğini baltalarken Büyük Sırp projesinin hızlanmasına adeta katkı sağlamıştır. 1991 yılının bahar aylarında artık geri dönülmesi mümkün olmayan olaylara sahne olmuştur (Soso, 2007, s. 23-27).

Yugoslavya Cumhuriyetinin içerisinde kalmak istemeyen Hırvatistan, Slovenya ve Bosna Hersek bağımsızlık girişiminde bulunmuştur. Federal Yugoslav Ordusu bağımsızlığını ilan etmek isteyen ülkelere karşı iç savaşının ateşini fitillemiştir. Üç ayrı savaşın ilk galibi Slovenya olmuştur. Slovenlerin ülke içerisindeki homojen yapısı bağımsızlık yolunda en önemli etken olmuştur. Hırvatistan ve Bosna Hersek'in ayrılma hızı Slovenya kadar kolay olmamıştır çünkü Hırvatistan'ın ve Bosna Hersek'in demografik yapısındaki Sırp nüfusu kayda değer bir sayıdaydı (Oliver, 2005, s. 11-13).

Yaşanan tüm olumsuzluk ve güçlüklerle rağmen Hırvatlar ve Slovenler 25 Haziran 1991 tarihinde eş zamanlı bağımsızlıklarını ilan ederler. Bağımsızlık mücadelesinde en çok uğraş veren ülke Bosna Hersek olmuştur. Müslüman –Sırp çatışmasına neden olan Bosna Hersek'in bağımsızlığı 1992 yılının baharında iyiden iyiye şiddetlenmiştir. 15 Ekim 1991 tarihinde Cumhurbaşkanı Izzetbegoviç'in Parlamentoda alınan bağımsızlık kararını oylama için halka sunmuştur. Sırpların boykot ettiği oylamada bağımsızlık yanlısı rey kullanan halk mutlu sonuca ulaşmıştır. Izzetbegoviç zaman kaybetmeden Batının desteğiyle birlikte 3 Mart 1992 tarihinde Bosna Hersek'in bağımsızlığı ilan etmiştir. AB, ABD ve Türkiye Bosna Hersek'in bağımsızlığını tanımıştır. Kısa Süre içerisinde Bosna Hersek'in BM üyeliği de kabul edilmiştir (Biçici, 2020, s. 329-330).

Harita 6: Nations and Citizen in Yugoslavia and the Post-yugoslav States One hundred Years Of Citizenship (Štiks I, 2015, s. 110).

Yugoslavya'nın sosyalist yapılanmasında siyasi kontrolü sağlama oldukça zor olmuştur. Tito yönetiminden başarılı şekilde gerçekleştirilen hâkimiyet Titodan sonra ağır sonuçlara neden olmuştur. Yugoslavya'nın merkezkaç federalizmi dağılmasındaki önemli etkidir. Federasyon içerisindeki ülkelerin üniter yönetim şeklini tercih etmesi ulus-devlet kavramının ne denli önemli olduğunun açık göstergesi olmuştur. Yugoslavya içerisindeki Federe Devletler 1990'lardan itibaren üniter yönetim şekline geçmeyi denediler ve bu geçişte başarıyı yakaladılar (Štiks I, 2015, s. 110-123).

Kosova ile Sırlar arasında 1998 yılında meydana gelen patlak tamamen milli sınırlar ekseninden kaynaklanmıştır. Kosova'daki Arnavutların Sırlardan dil, din ve kültür farkının olması gerilimin nedenleri arasında yer almıştır. Arnavutluk Devletinin bölgedeki etkinliği Sırlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. NATO Sırlara karşı 1999 yılı şubatında bombalı saldırı düzenledi. Sırlar kendilerine yapılan harekâta karşı At Nalı Harekâtını gerçekleştirerek Arnavutları yıldırmaya çalışmıştır. Kosova'nın direncini kıramayan Sırlar 10 Haziran 1999'da Kosova'dan çekilmeyi kabul etti. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan ve Rusya dışındaki birçok Avrupa ülkesi ve ABD, Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmiştir (Hall, 2000, s. 355-357).

Birçok etnik grubu bünyesinde barındıran Yugoslavya'nın artık bir bütünlük oluşturması imkânsız gibiydi. Zaman içerisinde birliktelik ruhunu kaybeden

Yugoslavya parçalanarak yeni devletlerin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Yeni kurulan bu ülkeler kısa aşağıda belirttiğimiz gibidir;

- ✓ 1991 yılında Slovenya, Yugoslavya'dan ayrılan ilk ülkedir.
- ✓ 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ikinci ülke Hırvatistan'dır.
- ✓ 1991 yılında Makedonya bağımsızlığını ilan eder.
- ✓ 1992 yılında Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan eder.
- ✓ 1993 yılında Sırbistan-Karadağ, Yugoslavya'nın yerine Federasyon kurmuştur.
- ✓ 2006 yılında Karadağ bağımsızlığını ilan eder.

2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan eder *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi* (Bulut, 2017, s. 78).

Harita 7: *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi* (Bulut, 2017, s. 78).

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHTE AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ

2.1.Avrupa Tarihi Hakkında

Avrupa'nın gelenek ve görenekleri, Yahudi-Hristiyan, Yunan-Roma ve Germanik olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkar ve bu şekiller birbiriyle eş güdümlüdür. Eski çağlarda (medeniyetleri yükselişi/çöküşü), meydana gelen olaylar(kültürel, sosyal ve ekonomik) Avrupa tarihinde etkiler bırakmıştır. Avrupa'da eskiden beri yaşayan insanlar bölgeye kültür ve yaşam tarzlarını yaymışlardır. Bu etki sonraki dönemlerde yaşayan insanları da etkilemiştir. Avrupa'da Hristiyanlık ve Yahudilik birlikteliği çok yakın olmasına rağmen bu iki din dışındaki diğer dinlere ve batıl inançlara rastlamak pek mümkün değildir.

Avrupa Kıtası, Asya kıtasının batısında yer alan bir yarım adadır. Süresiz değişim ve gelişmelerin odağında olan Avrupa kavimleri Orta Asya'dan Hindistan'a kadar yayılım göstermiştir. XVI yüzyıl itibariyle Dünyada ve Avrupa'da değişim yaşanmıştır. Ticari gelişmeler, asker-teknik ve silahlanmadaki bütüncül buluşlar ve siyasi ilişkilerin bütünleyici etkileri hızla yayılım göstermiştir. XVI yüzyılda Avrupa'daki ülkeler Osmanlıya karşı otoritelerini koruma çabasında içinde Respublica Christina olarak düşünülmüş ama bu düşünce İngiltere ve Fransa gibi milli monarşilerin güç kazanması papa ve imparatorluğu zor durumda bırakmıştır. Bir bütün olarak Hristiyan Avrupası yerine milli devletlerin oluşması denge politikasında değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. İngiltere, Fransa ve Hollanda bu süreçte bağımsız siyasetin başını çeken ülkeler olmuştur. Bağımsız harekete eden bu üç devlete karşı yetersiz kalan papa Osmanlı Devletine başvurmuştur. Osmanlı Devletinin bu süreçte aktif yer alması Respublic Chrisliana'nın önemsizleştiğini bizlere göstermiştir. Osmanlı Devleti, Avrupa'daki siyasi ve dini faktörlerin değişiminde mutlak etkili olmuştur. Bunun en açık örneği Protestanlığın Almanya'ya

yerleşmesi diyebiliriz. Endüstrielleşmeyle birlikte Kapitalist devletler artan hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için Balkanlarda kendilerine bağlı küçük uydu devletler oluşturmak için çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (İnalcık, 2005, s. 230-233).

Endüstri devrimiyle beraber ulus-devletler tarafından üretilen ürünlerin iç piyasa dışına ihracat edilmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Bu uzlaşma ile birlikte siyasi, ticari ve serbest piyasa düşüncesi ulus devletler tarafından benimsenmeye başlamıştır. 1819'da Prusya iç gümrük vergilerinin kaldırması ve 1834'de Almanya'nın devletlerarası gümrük birliği kurması yine de Avrupa'da gümrük birliğini sağlamada yetersiz kalmıştır. Almanya- Fransa arasındaki rekabet gümrük birliği düşüncesini daha da baltalamıştır. I. ve II. Dünya savaşının yanı sıra Avrupa'da meydana gelen oluşum ve hareketler oluşturulmak istenen birlik ve gümrük düşüncelerini derinden etkiledi (Erhan, Erişim Tarihi: 20.09.2022).

Harita 8: Henry Kissinger, *Diplomasi*, 2000, s. 93

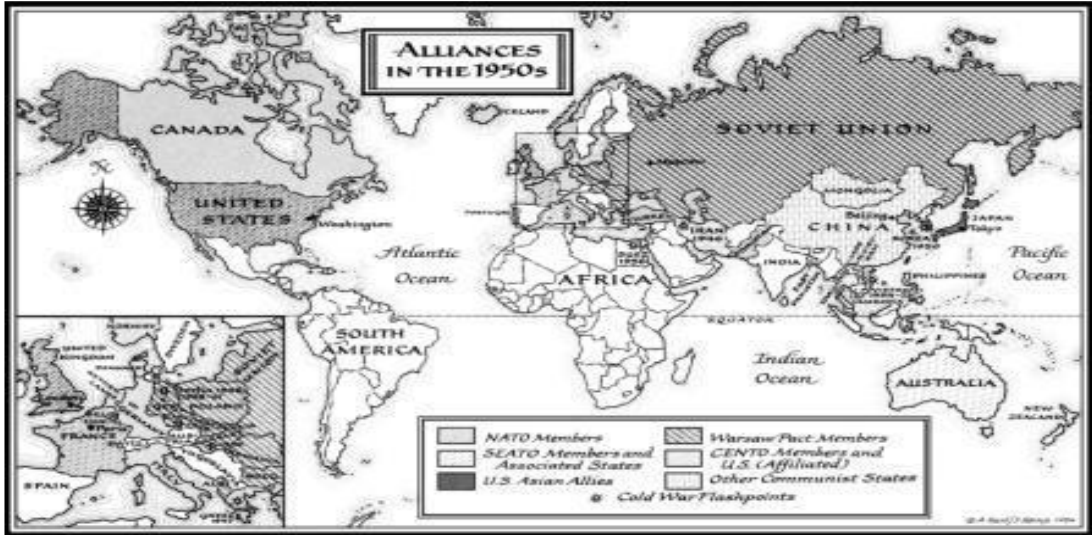
2.2. Avrupa Birliğinin Gelişim Tarihçesi

Avrupa'da bir birlikteliğin kurulması fikri ve bunun gerçekleştirilmesi M.S. 1. Roma Dönemine kadar dayandırılabilir. Avrupa'da çok geniş sınırlara sahip olan Romalılar zamanla güç ve hâkimiyetini kaybederek sınırlarındaki barbar kavimlerin istilasına uğrar. Batı Roma M.S 476'da, Doğu Roma ise Osmanlı Devletinin İstanbul'u fethiyle 1453'te tamamen yıkılmıştır. 732 yılında İstilacı kavimlerle mücadele eden Charlemagne Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya'nın da arasında olduğu Batı Hristiyan birliği hayalini kurmuştur. Kutsal Topraklardaki mücadeleler ve

Almanya'daki prenslerin başına buyruk hareketlerde bulunarak Kutsal Roma imparatorluğunun asla sona ermeyeceğini umudu birlikteliğin ruhuna zarar vermiştir. Habsburg İmparatorluğu 16. ve 17. Yüzyılda bölgede gücü artırmıştır. Avrupa'daki Protestan Devletleri Katolikleştirmeye çalışsa da bu konuda başarı sağlayamamıştır. Westphalia Antlaşması ile Avrupa'da barış, aydınlanma ve ticari gelişmeler yaşanırken Avrupa da bir birliktelik fikri hız kazanmıştır (Rosk ve College, 2012, s. 292-296).

Napolyon'un 1805-1815 yılları arasında Avrupa'da birlik sağlamak adına Napolyon Savaşları gerçekleştirilmiştir. Bu kanlı savaş sonrası Napolyon yenilgiden kurtulamamıştır. Avrupa devletleri Viyana kongresinde bozulan sınır düzenlemeye çalışırken Fransız İhtilalini meydana getirdiği ulusal sınırları sorunlarını göz önünde bulundurmamıştır. Avrupa'da gerçekleştirilmek istenen birlik daha da sekteye uğramaya başlamıştır, çünkü rasyonel anlaşmalar yerine çıkarıcı kararlar alınması devletlerin politik ve sınır hatlarına ters düşmüştür (Rosk ve College, 2012, s. 292-296).

Avrupa'da yeniden düzen sağlamak adına 1815-1827 yılları arasındaki dönem Restorasyon Devri olarak nitelendirilmiştir. Sanayi Devriminin etkisiyle Avrupa'daki devletlerin pazar arayışları birlik oluşturma fikrinin hızlanmasını sağlamıştır. Fransa ile İngiltere arasında 1886 yılında imzalanan anlaşma bu birliğin ilk adımları olmuştur. Prusya, Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi ülkeler aralarında gümrük anlaşmalar sağlamıştır. 1870 ile 1914 yılları arasında Avrupa devletleri içe dönük politikalar gerçekleştirmiştir. Avrupa ilk ciddi birlik yaratma fikri II. Dünya Savaşı içinde döneminde ortaya atılmıştır. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 5 Eylül 1944 yılında kendi aralarında ekonomik birlik için bir anlaşma imzalamıştır. Fransız Monnet ve Alman Hallstein'in ortak çalışması sonucu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu adında uluslararası alanda birlik sağlayacak bir topluluk kurulmuştur. Avrupa Birliğinin kurulmasında en önemli kişi olan Fransız Monnet'in düşüncelerini daha da ileri taşıyan Fransız Robert Schuman Almanya ve Fransa arasında kömür ve çelik üretiminin uluslararası alanda bir kurumca yönetilmesi iki devletçe kabul görmüştür. Schuma Planına Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'unda bu üretim koordinasyonuna olumlu yaklaşması 20 Haziran 1950'de ortak bir pazarın oluşturulmasının sağlamıştır (Karluk, 2005, s. 1-4).

Şekil 9: Henry Kissinger, *Diplomasi*, 2000, s. 935

2.3. Avrupa'nın Bütünleşmesini Sağlayan Benelüks Topluluğu

Belçika, Hollanda ve Lüksemburg kendi aralarında serbest ticareti geliştirmek için Benelüks topluluğunu oluştururlar. 21 Ekim 1943 tarihinde Hollanda ile Belçika arasında sabit döviz anlaşmasını entegre eden gümrük birliğinde uzlaşa sağlanır. 1944 yılında gelindiğinde Belçika, Hollanda ile Lüksemburg arasında gümrük birliği anlaşması imzalanır. 1948 yılı sonrası ülkelerarasındaki faaliyetler kısıtlayıcı durumları kaldırmaya yönelik süregelmiştir (İrge 1999, s. 94-95). Benelüks topluluğunun Avrupa Birliğinden farkı ulus ve ortak yetkilere sahip kurumlarının olmayışıdır. Benelüks ülkelerinde kararlar genel olarak devletlerin arasında uzlaştığı netice sonucunda alınır. Oybirliği ile alınan kararlara ek olarak bakanlar komitesi kararların gerçekleştirilmesinde rol oynar. Benelüks ülkeleri, 1960 yılında kendi aralarında ekonomik işbirliğini sağlamak için yeni kararlar alarak anlaşmışlardır. Benelüks Gümrük Birliği AB'den ayrı bir noktada bulunmasına rağmen Avrupa Ekonomik Topluluğunu dâhil olan bu ülkeler Benelüks topluluğunu ikinci plana atmıştır (Ülger, 2003, s. 96-97).

2.3.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Avrupa'nın siyasi ve ekonomik gelişiminde temel unsurlardan biri olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1951 yılında Fransa'da imzalanan bir anlaşma olup, faaliyetlerine 1952 yılı Haziran ayında Lüksemburg'da başlamıştır. Önem, faaliyet ve imza yönünden Avrupa'da önemli bir etki yarattı. Fransa Modernizasyon Planının temsilcisi Jean Monnet'in alt yapısını oluşturduğu AKÇT'yi Fransa Dışişleri

Bakanı Robert Schuma'nın plan ve öneriyle resmi bir eyleme dönüşmesini sağlamıştır. Monnet bu kurumun yönetiminde aktif rol alarak müzakerelerde kurulun başındaki ilk başkan olmuştur. Müzakere sürecine Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Federal Almanya katılım sağlarken İngiltere bu müzakerelere katılmayı reddetmiştir (Dinan, 2005, s. 142-143).

AKÇT'nin asıl amacı, üye ülkelerin refah ve gelişimine katkıda bulunmaktır. Ayrıca, işsizliği azaltarak halkın yaşam standardını yüksek tutmayı da hedeflemektedir. Bu anlaşmayla birlikte ayırım sağlayan alanlarda ayırımın engellenmesi, serbest pazar, kömür ve çelik ticaretinde eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. AKÇT'nin kendi çalışma alanında beş organı mevcuttur. Bu organlar;

- ✓ Yüksek Otorite,
- ✓ Bakanlar Konseyi,
- ✓ Danışma Komitesi,
- ✓ Ortak Meclis,
- ✓ Adalet Divanıdır

Avrupa Birliğinin kuruluş aşamasında başlangıcı sayılan AKÇT'nin ellinci yılı olan 23 Temmuz 2002 tarihinde bu kurumun görevi son bulur. Yürürlükten kaldırılan AKÇT'nin sorumluluğu AB politikalarına eklenerek komisyona devredilir. Üye ülkelerin olası zararlarına karşı fonda tutulan paraların kullanımı planlanarak bütçeye aktarılırken çelik ve kömürle ilgili konularda fon aktarımına önem verilmiştir (Karluk, 2005, s. 9-10).

Resim 1: Schuman Soldaki Resim Jean Monnet, Sağdaki Resim Robert Schuman
21.11.2022.

2.3.2. Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

Roma Antlaşması altı üye devlet (Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Batı Almanya) arasında 25 Mart 1957 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe konuldu. Üye devletler arasında mal, hizmet ve serbest dolaşımını öngören bağımsız uluslararası bir anlaşmadır. Bu topluluğun temel amacı işgücü, hizmet, mal ve sermayenin ortak paydada buluşacağı bir pazarın oluşturulması fikri amaçlanmıştır. Bölgedeki istikrar ve siyasi bütünlük temel amaç olarak karşımıza çıkar. Roma antlaşma üye ülkeler arasında gümrük birliği rolünü üstlenir. Birlik içerisindeki devletlerin birbirleriyle olan ticari, ekonomik vd. konularda herhangi bir karışıklığa mahal vermeyecek düzenlemeler şekil olarak düzenlenmiştir (Avrupa Parlamentosu, Erişim Tarihi: 26.10.2022).

2.3.3. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)

Avrupa Atom Enerji Topluluğu(EURATOM) ile Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) 25 Mart 1957’de Roma’da imzalandı. Fransız Monnet’in atom enerjisinin yararlı şekilde kullanımını teklif ederek Avrupa’nın daha ileri seviyelerde bütünlüşmesine öncülük etmiştir. AKÇT ve AAET’nin aktif şekilde hayata geçirilmesinde etkin rol almıştır. Fransız Monnet Avrupa’daki kurumlarının oluşum sürecinde ve sonrası için aktif ve doğru kararlara imza atar. AKÇT’nin imzalandığı tarihte bu kurumun zamanla konumunu kaybedeceği bilinciyle hareket etmesi ve atom enerjisinin geleceğin stratejik enerji kaynağı olacağına inanması onun bu konudaki düşüncelerini doğrular vaziyetteydi. Petrol ve kömürün yerine Atom enerjisinin stratejik önemi giderek artmaya başlar. Monnet uzun vadede bir Avrupa Birliği gibi oluşumu için EURATOM’un gerekliliğine inanarak bu kurumun kurulmasını teklif eder. ABD ve Fransa’nın bu konudaki fikirlerinin aksine AKÇT’ye üye diğer devletler Fransa’nın bu konudaki tutumundan kuşku duyarak EURATOM fikrinde çekimser yaklaşımlar sergilemişlerdir (Dinan, 2005, s. 99-100).

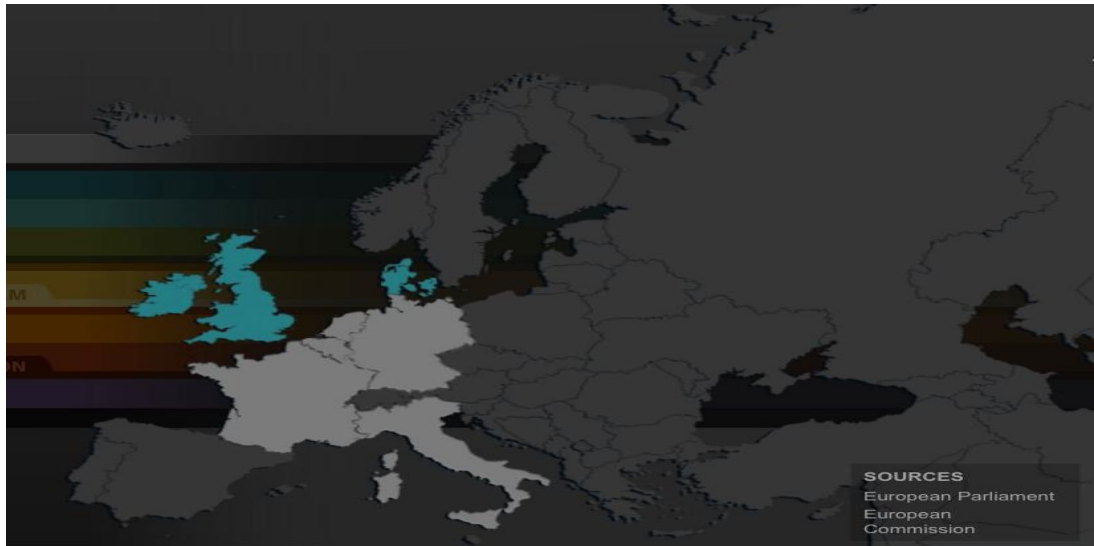
EURATOM Avrupa’nın enerji ihtiyacını atom enerjisiyle karşılamayı amaçlamıştır. 1956 yılında Mısır-İsrail Savaşı ve Fransa ile İngiltere’nin Süveyş kanalındaki müdahaleleri Avrupa’da petrol krizine neden olmasına rağmen petrolün Afrika’nın diğer alanlarından tankerlerle taşınması ve fiyat konusunda artış yaşanmaması EURATOM kurumunun gelişimini engelleyen faktörler arasında yer alır (Karluk, 2005, s. 17).

2.4. Avrupa Ekonomik Topluluğunun Genişleme Süreci

Avrupa Birliğinin amaçları, hedefleri, kanunu ve politikalarıyla bir bütünlük oluşturarak ivme kazanmıştır. 1950’li yıllarda altı üye devletle başlayan bu süreç ekonomik ve siyasi alanda yaşanan başarılarında etkisiyle üye olamayan diğer tüm devletleri etkilemiştir. 1’den 6’ya kadar yaşanacak genişleme süreci bunun açık örneği olacaktır. 2013 yılındaki genişleme hareketinden sonra başta Türkiye, Batı Balkan ülkeleri ve İzlanda genişleme sürecinde bekleme halinde bulunan ülkeler arasındadır (Açıkmeşe, 2014, s. 643-644).

2.4.1. I. Genişleme Süreci

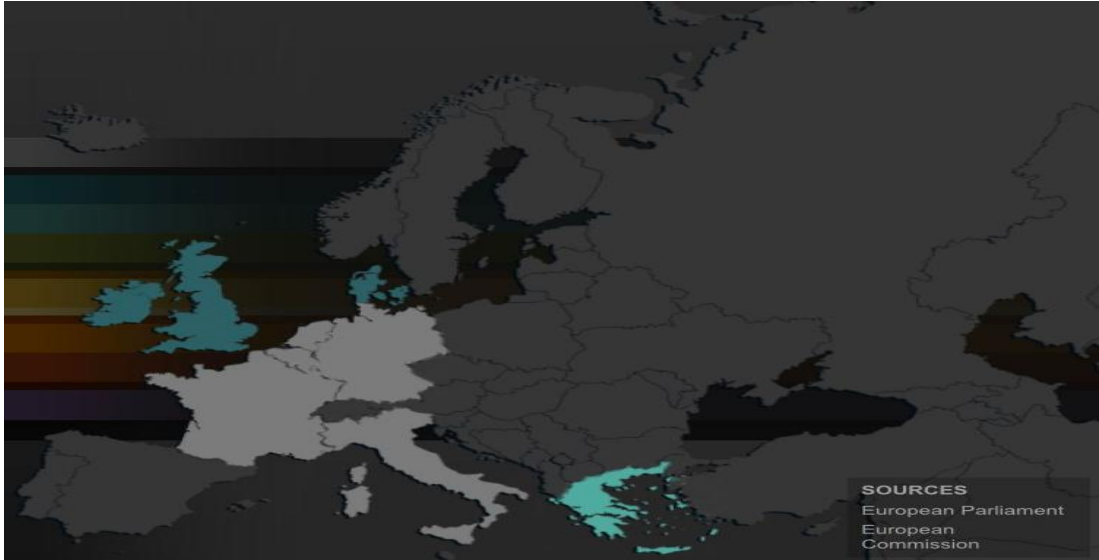
Danimarka, İngiltere ve İrlanda 1961 yılında Avrupa Birliğine katılmak için başvuru yaptılar. I. Genişleme sürecinde Fransa hariç topluluktaki tüm üyeler devletler İngiltere’nin AB’ye katılımını olumlu karşıladı. Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle İngiltere’nin Avrupa kıtasına olan uzaklığına ABD ile olan diplomatik, askeri ilişkilerine atıfta bulunarak İngiltere’nin AB katılımına karşı çıkmıştır. 1967 yılında İngiltere’nin başvurusu aynı sebeplerden dolayı reddedilmiştir. Charles De Gaulle’nin Cumhurbaşkanlığından istifası sonrası Danimarka, İngiltere ve İrlanda 1 Ocak 1973’te AB’ye dâhil edildi (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Erişim Tarihi: 27.10.2022).

Harita 10: www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.4.2. II. Genişleme Süreci

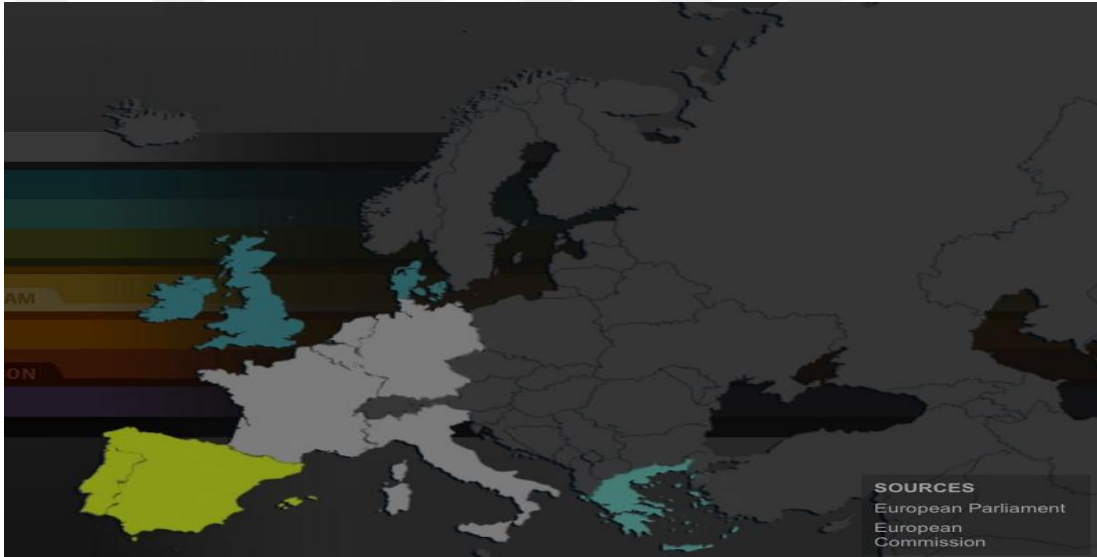
Yunanistan 1959 yılında AB'ye üyelik için başvurusunda bulunur ve 1961 yılında ortaklık anlaşmasını imzalar. Anlaşma çerçevesinde 12 yıl sürecek gümrük politikalarının gerçekleşmesi konusunda görüşmeler yapılır. Yunanistan'ın içişlerinde cunta dönemi ve dışişlerinde Kıbrıs gelişmeleri AB'ye katılımı sürecini etkileyen önemli problemlerdi. 1975 yılındaki üyelik başvurusu hazırlanan raporlar neticesinde başta ekonomik koşullarındaki bozulmalarında etkisiyle reddedilmiştir. Avrupa Konseyinin siyasi yaklaşımı neticesinde Yunanistan'ın komünist blokla yaklaşmasını engellemek için müzakerelere tekrar başlama kararı alınır. Müzakerelerin tekrar başlamasıyla birlikte Yunanistan'ın demokrasiye vereceği önemi ivedilikle gerçekleştireceği düşünülerek üyelik fikri çekinceli de olsa kabul edilir. Yunanistan'ın AT'ye katılım antlaşması 1979 yılında imzalanmış ve 1 Ocak 1981 yılında AT'ye üye olan 10. Ülke olarak dâhil olur. Yunanistan'ın AT'ye kabulünde askeri, siyasi, stratejik ve ticari yönden birçok etkinin olduğu dile getiren Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing bu durumu açıklık getirmiştir; 1974-1981 yılları arasında Avrupa Birliği, Yunanistan'ın desteklenmesini vurgularken, Yunan filozof Platon'un AB fikrinin önemini bir bütün olarak değerlendirip geç kalınmaması konusunda beyanlarda bulunmuştur (Ultan, 2022, s. 723-724).

Harita 11: www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.4.3. III. Genişleme Süreci

İspanya ve Portekiz'in AT'ye katılımıyla genişleme süreci üçüncü evresine ulaşır. İber Yarımadasına dayanan sınırlarla AT On ikinci üye sayısına ulaşmış durumdaydı. Bu iki devletin 1 Ocak 1986 tarihinde AT'ye üyeliği gerçekleşir. İspanya ve Portekiz'in AT'ye üyelikleri başvuru döneminde siyasi ve ekonomi konularında birçok şekilde değerlendirilmiş olup bu ülkelerin üyeliğe kabulü birçok tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu iki yarımada devletin tarım, işçilik ve serbest dolaşım konusunda AT'ye yük olma olasılığını gündemde tutan üye devletler İspanya ve Portekiz'in Akdeniz'deki Jeopolitik durumunu da göz önüne alarak bu iki devletin üyeliklerine yeşil ışık yakmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Erişim Tarihi: 28.10.2022).

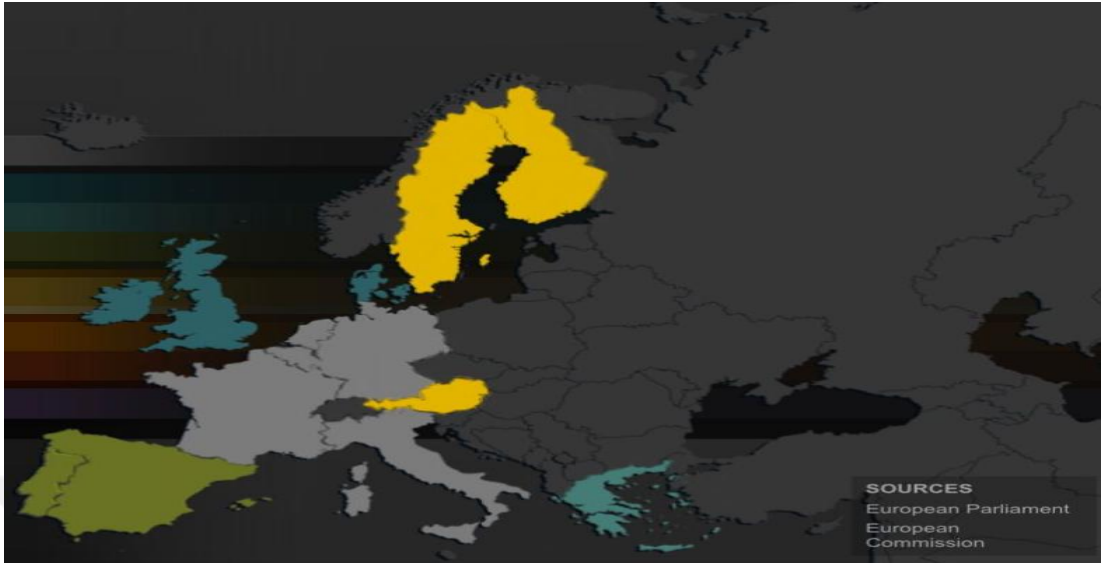

Harita 12 : www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.4.4. IV. Genişleme Süreci

Avusturya AT'ye katılmak için 17 Temmuz 1989 tarihinde Konseye başvurmuştur. Avusturya'nın 1955 sonrası siyasi gelişmeler ve anayasasındaki siyasi bağımsızlığına atıfta bulunan Belçika; Avusturya'nın AT'ye katılamayacağına kanaat getirir. Komisyona üye ülkelere ve Avusturya'nın gerekli konularda uzlaşa sağlaması Belçika'yı kararlarında ikna etmeye yetmiştir. AT'ye tam üyelik başvurularında bulunan Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1 Şubat 1993 tarihinde AT ile tam müzakere masasına oturdu. Avrupa Parlamentosu Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in başvurularını olumlu değerlendirerek 4 Mayıs 1994 tarihinde üyeliklerini onaylamıştır. Korfu Zirvesinde 1994 yılında yapılan müzakereler sonucunda bu üç

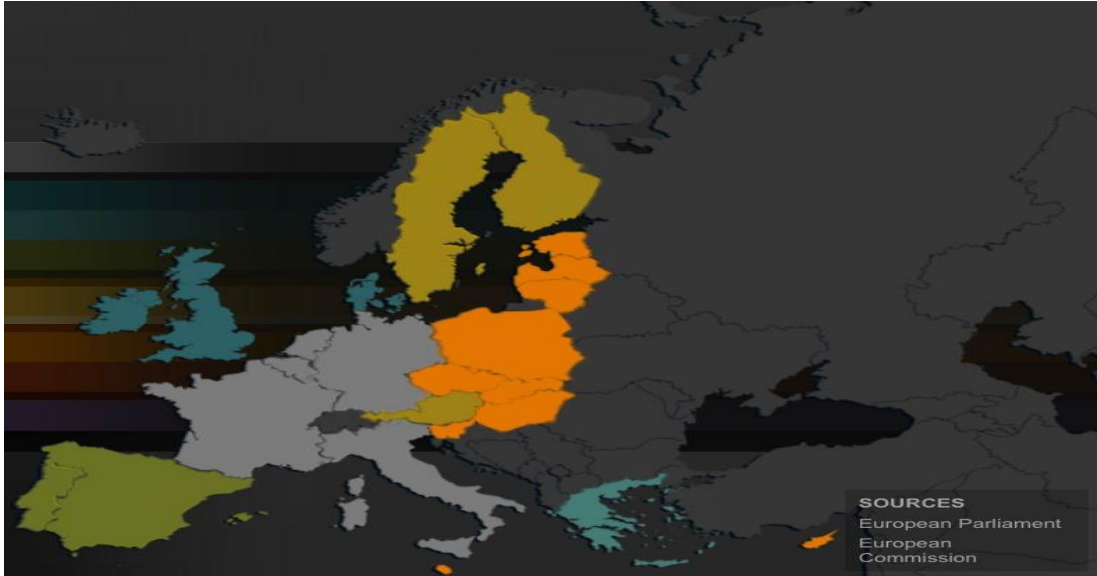
ülkenin AT'ye katılımı gerçekleşir. Son katılan dört ülkeyle birlikte AT sınırları kuzey-güney ve doğu- batı yönünde genişlemeye başlamıştır (Karluk, 2005, s. 25-27).

Harita 13 : www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.4.5. V. Genişleme Süreci

Beşinci genişleme dalgasıyla beraber Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile olan müzakereler açık şekilde yürütülmektedir. Diğer üyelik süreçlerinden çok farklı olan V. dalga birliğin stratejik ve siyasi olarak farklı bir konumda olduğunu bizlere göstermektedir. Sovyet Birliğinin dağılması sonrası Avrupa'da gerçekleştirilmek istenen ideal birlik için büyük bir fırsat doğmuştu. Bu fırsat belki de Avrupa'da istikrarın sağlanması yönünde önemli bir adım olabilirdi. Komünizmin çöküşüyle Doğu Avrupa'da oluşan boşluğu bir bütün olarak değerlendirmek isteyen AT burada milliyetçilik ve etnik çatışmalardan uzak bir bölge hayal etmekteydi. Doğu ve Batı Almanya'nın nihayetinde birleşmesi sanki AT'nin erişmek istediği düşünceyi daha da değerleştiren bir gelişme olarak karşımıza çıkmıştır. AT'nin doğuya doğru genişlemesini destekleyen ülkelerin oluğu kadar karşı çıkan ülkelerinde olması kaçınılmaz bir durumdu. Göç dalgası ve pazar işgali AT içerisindeki bazı ülkeleri tedirgin etmiştir (Ultan, 2022, s. 727-728). Genişleme dalgasına sadece Avrupa'nın belirli bölgeleri olarak değil de daha geniş alanlarda Türkiye, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimini kapsayacak şekilde bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. AT'yi bölgesel olarak değerlendirmemiz gerekirse;

Harita 14 : www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

✓ Türkiye'nin AT'ye Başvuru Süreci: AT Topluluğu Roma Antlaşmasıyla birlikte ekonomik, ticari ve serbest pazarda son derece iyi gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Avrupa Birliğine gidecek olan yol çok da kolay olmayan küreselleşen dünya şartlarında ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar Avrupa'da bir birlik oluşumunu engelleyen faktörlerin arasındadır. Küreselleşen dünya şartlarında siyasi gelişmeler, ekonomik buhranlar ve jeopolitik konum itibarıyla Türkiye AT'ye katılma plan ve programlarına kapısını aralamıştır. Türkiye'nin AT'ye katılım süreci hazırlık, geçiş ve gümrük birliği konuları olmak üzere üç dönem şeklinde tertip edilmiştir. 1967 yılında geçiş dönemi, 1970 yılında Katma Protokolü ortaklık konseyinde kabul edilmiştir. AT, Türkiye'ye karşı ekonomi, insan hakları, demokrasi gibi konularda raporlar hazırlamıştır. AT Türkiye'ye karşı derinleşme, müteakip genişleme ve gümrük birliği konularında gerekli ehliyetini tamamlamasını talep etmiştir. Türkiye ile AT arasında serbest dolaşım, pazar, ticari ve finansal konular 1 Ocak 1996 tarihinde imzalanan Gümrük Birliği antlaşmasıyla kabul edilmiştir. Helsinki Zirvesinde alınan karar neticesinde Türkiye, Aralık 1999'da AB üyeliğine aday ülke ilan edilir. AB komisyonu, mali unsurlar ve Türkiye'nin AB müktesebatını üstlenmesi katılım öncesi stratejisi gerekliliklerini 24 Mart 2001 tarihli Remi Gazetede yayınlarak resmen aday ülke konumuna gelmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Erişim Tarihi 29.10.2022).

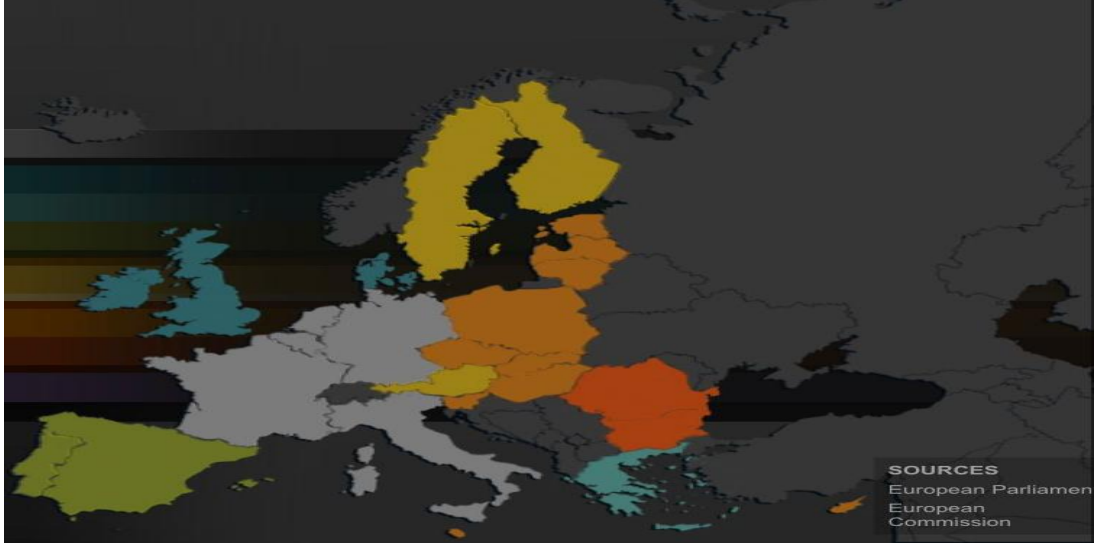
✓ Malta'nın AB'ye Katılım Süreci: Malta Akdeniz de küçük bir ada devletine olmasına rağmen ekonomik ve içinde bulunduğu coğrafi konumu neticesinde AB'nin

dikkatini çekmeyi başarır. 20. Yüzyıla kadar birçok ülkenin yönetiminde sömürüye maruz kalan Malta en nihayetinde AET ile başlattığı AB üyeliğini 1 Mayıs 2004 tarihinde elde eder. Malta Halkı referanduma %90 katılımı sağlayarak kendilerine sorularına AB'ye katılmak istiyor musunuz sorusuna %53,65 oy oranı ile evet demiştir (Güneş, 2015, s. 246-254).

✓ Güney Kıbrıs Rum Kesiminin AB'ye Katılım Süreci: Danimarka'nın Başkenti Koz AB'ye kabul edilmesi müzakerelerle karara bağlandı. Üye olan bu ülkelerin katılım müzakerelerinde herhangi bir noksanlığın bulunmadığı dile getirilmiştir. Avrupa Konseyi denge sağlayıcı ve kapsamlı şekilleriyle üye ülkelerin yükümlü oldukları ödevlerini yerine getirmeleri konusunda desteklerini esirgemeyeceklerini belirten açıklamalarda bulunmuştur. Avrupa Konseyi üye devletlerin izleme raporları ve katılım taahhütlerinin takip edileceğini beyan etmiştir. Avrupa Konseyi üyelikleri sağlanan ülkeler arasında Kıbrıs'ında olduğunu dile getirirken birleşmiş bir Kıbrıs hayalinin AB için önemli olduğunu vurgulamıştır. Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği konusunda herhangi bir referandum kararı aranmadı. 9 Nisan 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosunda gerçekleştirilen oylama ile Kıbrıs AB'ye üye ülke olarak kabul edildi (Dinan, 2005, s. 469).

2.4.6. VI. Genişleme Süreci

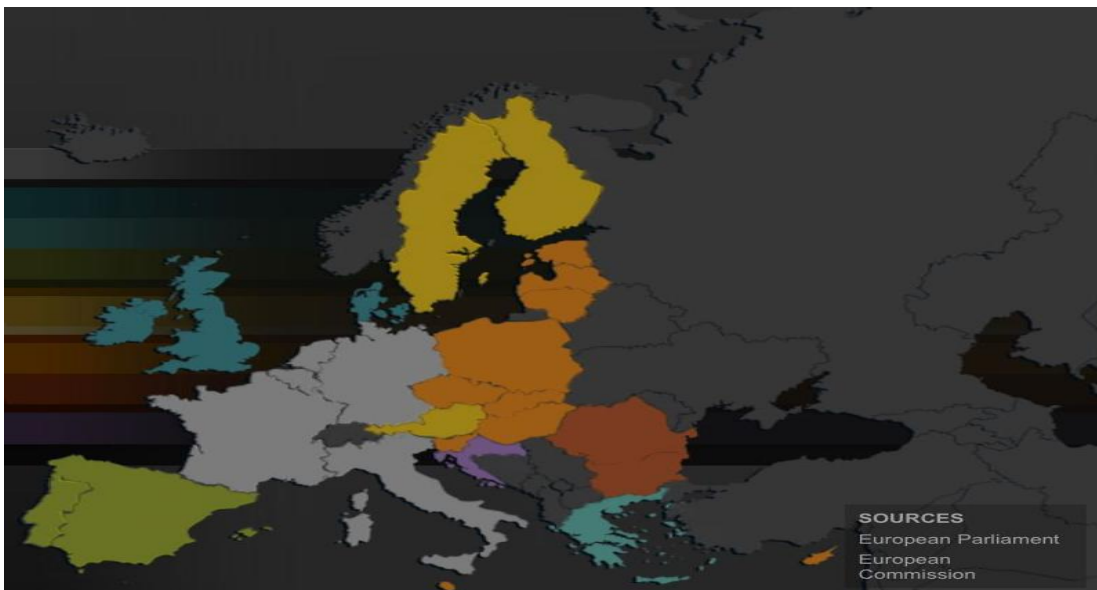
AB, altıncı genişleme dalgası öncesinde 26 üyeye sahipti. Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği için başvuruları birbirini izleyen şekilde gerçekleşmişti. Romanya, başvurusunu 22 Haziran 1995 tarihinde yaparken, Bulgaristan ise 16 Aralık 1995 tarihinde başvurusunu gerçekleştirmiştir. Komisyon her iki ülkenin başvurusunu 16 Temmuz 1997 yılında olumlu karşılamış ve bu iki ülke için 15 Şubat 2000 yılında müzakerelerin başlayabileceğini bildirmiştir. Komisyon 25 Nisan 2005 tarihinde her iki ülke için geçer not vererek karşılıklı Katılım Antlaşmasını imzalanmasına karar vermiştir. Bulgaristan ve Romanya 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye üye olarak katılmıştır. Bu katılım sonucunda AB üye sayısını 28'e ulaştırmıştır. AB'nin en büyük genişleme zamanı 2004 yılında olmuştur ve bu genişlemeyi artırmak için Balkan ülkesi olan Bulgaristan ve Romanya'yı da AB'ye üye etme kararı almıştır. Altıncı katılım aslında beşinci geniş katılımın bir eklentisi şeklinde süre gelmiştir. Balkanlardaki Rus etkisinin hafiflemesiyle birlikte AB'nin genişleme süreci bu bölgedeki ülkeleri de içinde almaya başladığını Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye katılımı ile görmekteyiz (Özgöker ve Batı, 2016: 27).

Harita 15 : www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.4.7. VII. Genişleme Süreci

Hırvatistan, AB üyeliği için başvurusunu 02.02.2003 tarihinde gerçekleştirdi. Gerekli çalışmaların ardından, Komisyon 21.02.2003 tarihinde Hırvatistan'ın üyelik başvurusunu onayladı. 09.12.2011 tarihinde Hırvatistan ve AB arasında katılım anlaşması imzalandı. Hırvatistan'da gerçekleşen referandum sonucunda, halkın %66'sı AB'ye katılmayı destekleyen bir oy kullandı. 01.07.2013 tarihinde Hırvatistan resmen AB üyeline katıldı. Hırvatistan'ın AB'ye katılımıyla birlikte AB üye sayısı 28'e ulaştı. Ayrıca İngiltere'nin Brexit (British Exit) ile AB üyeliğinden ayrılması sonucu AB üye sayısı 27'ye düştü.

Harita 16 : www.europarl.europa.eu, Erişim Tarihi: 21.11.2022.

2.5. Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliğine Üyelik Süreçleri

2.5.7. Arnavutluk'un AB'ye üyelik Süreci

AB ile Arnavutluk Arasındaki yakınlaşma Kosova Savaşı sonrasında ivme kazanır. AB Arnavutluk dâhil olmak üzere beş güney Avrupa yani Balkan Ülkesine istikrar ve ortaklık sürecinde bulunma teklifinde bulunur. 2000 yılında Feira Zirvesinde İstikrar ve Ortaklık sürecinin başlatılmasına karar verilir. 2001 yılında Arnavutluk'la İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasında mutabakata varılmış olup 2003 yılı Ocak ayında resmi müzakereler için imzalar atılır. 2003 yılında Batı Balkan ülkeleri için yapılan Selanik Zirvesi üyelerin AB'ye bakış perspektiflerini geliştirmesi için planlanmıştır. Arnavutluk 2009 yılında AB'ye tam üyelik için başvurmasına rağmen 12 maddelik gerçekleştirilmesi gereken eylem planının uygulamasını öne sürmüştür. Arnavutluk Hükümeti bu şartları yerine getirerek 2014 Haziran ayında adaylık statüsünün onaylanmasını sağlamayı başarmıştır. Devam eden genişleme sürecinde Arnavutluk ve diğer Balkan ülkelerinin AB'ye üye olması globalleşen dünya düzeninde ekonomik siyasi ve jeopolitik konularında etkisiyle kaçınılmaz görünmektedir (<https://www.consilium.europa.eu>).

2.5.8. Bosna-Hersek'in AB'ye Üyelik Süreci

Bosna-Herkes de diğer Batı Balkan ülkeleri gibi Selanik Zirvesiyle 2003 yılında Avrupa Konseyi tarafından Potansiyel AB üyesi olarak belirlendi. Bosna-Hersek ile AB arasında 2008 yılında vize kolaylığı, geri kabul, ticari bazı anlaşmalarda geçici bazı mutabakatlar imzalandı. 1 Haziran 2015 tarihinde istikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanarak yürürlüğe girer. Bosna-Hersek 2016 Şubat ayında AB üyeliği için başvuruda bulundu. AB, Bosna-Hersek'in başvurusunu 2019 yılında kabul ederken gerçekleştirilmesi gereken 14 maddelik temel maddelerinin yerine getirilmesi öne sürdü. Demokrasi, görüş, hukuk, işlevsellik, temel hak ve kamu yönetimi alanlarını içine alan bir yol haritasının gerçekleştirilmesi Bosna-Hersek hükümetine sunmuştur. AB'nin genişleme sürecinde potansiyel üye olan Bosna-Hersek için gerekli şartların sağlanması sonrası tam üyeliğini elde edecek ülke arasında yerini alacaktır. Bu kapsamda sekizinci büyüme dalgası AB'nin Batı Balkan yönünde genişleyeceğini bizlere gösterecektir (<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>).

2.5.9. Karadağ'ın AB'ye Üyelik Süreci

Balkan Devletler içerisinde en küçük ülke olan Karadağ 2006 yılında yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrası yönünü AB'ye dönen Karadağ ilişkileri itibariyle AB Komisyonunca olumlu karşılandı. 2010 ve 2012 yıllarında Karadağ'ın AB'ye katılım müzakereleri onaylanmıştır. AB Komisyonu Karadağ'ın anayasa, yasa, yargı, kovuşturma, adalet, güvenlik ve özgürlük alanlarındaki açılımını değerlendirerek bu konuların önemini vurgular. Hukuk üstünlüğünün iyileştirilmesinin yanı sıra savcı ve hâkimlerin objektif kararlar alması üzerinde vurgu yapmıştır. Karadağ AB tarafından sunulan şartları en iyi şekilde yürütmektedir. Genişleme süreci içerisinde Karadağ'ın AB'ye üyeliği başarılı olacaktır (Hanjalic, 2013, s. 3-5).

2.5.10. Kosova'nın AB'ye Üyelik Süreci

AB 1999 yılından beri Kosova'da bir gelecek inşa etmek için önemli roller üstlenmiştir. Kosova diğer Balkan ülkelerine nazaran daha perspektifli bir ülkedir. Yani diğer ülkelere nazaran gelecek umut vaat eden ve kalıcı siyaseti yerinde gerçekleştiren bir ülke konumundadır. Kosova AB Ofisi ile önemli roller alırken kalıcı siyasi ve teknik diyaloglar başarılı şekilde yürütülmüştür. AB, Kosova'da Özel Temsilci (EUSR) ile aktif durumdaydı. AB'yi temsil eden bu kurum Kosova'da AB varlığını koordine ettirirken insan hakları ve temel özgürlüklerin gelişimine de katkı sağlamıştır. AB ile Kosova arasında İstikrar ve Ortaklık Süreci Diyalogu (SAPD) kapsamında düzenli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İstikrar ve Ortaklık Antlaşması (SAA) 1 Nisan 2016 tarihinde Kosova ile AB arasında yürürlüğe girmiştir (<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>).

2.5.11. Kuzey Makedonya'nın AB'ye Üyelik Süreci

Kuzey Makedonya AB üyeliği için 22 Mart 2004 tarihinde başvurusu yapmış ve bu başvurusu sonucunda 16 Aralık 2005 tarihinde aday ülke olarak kabul edilmiştir. Kuzey Makedonya ile Yunanistan arasında yaşanan isim anlaşmazlığı Kuzey Makedonya'nın adaylık, üyelik ve NATO'ya dâhil olması gibi birçok konuda ilerlemesini engellemiştir. Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya ile 10 Ekim 2012 tarihinde dördüncü kez katılım müzakerelerinin başlamasını önermiştir. 13 Aralıkta toplanan komisyon isim konusunun neticesinde gelişmelerin sağlanacağını aktarırken 27-28 Haziran 2013 tarihinde yine bir karar alınamamıştır. Beşinci görüşmede de bir

netice alınamamıştır. Avrupa Komisyonu Kuzey Makedonya'nın AB üyelik sürecinin ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı gibi nedenlerden dolayı çıkmaza girdiğini açıkça ifade etmiştir. Altıncı görüşmeden de bu sebeplerden dolayı sonuç alınamamıştır. 12 Haziran 2018 tarihinde Kuzey Makedonya ile Yunanistan arasında Prespa Anlaşması neticesinde Kuzey Makedonya adında ortak mutabakata varılmıştır. Kuzey Makedonya'nın AB ve NATO katılımında büyük engel olan Yunanistan bu konudaki kararını değiştirerek Kuzey Makedonya'ya engel teşkil edecek tüm süreç yaratmaktan vazgeçmiştir. 27 Mart 2020 tarihinde Makedonya Resmen NATO'nun 30'uncu müttefiki olmuştur. Fransa'nın, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk için genişleme metodolojisi konusunda ve Bulgaristan'ın tarihi olaylar ile ilgili yorumları ve Makedoncanın kökeni konularından ötürü Kuzey Makedonya'nın AB için müzakereleri halen problemlili şekilde devam etmektedir (<https://www.ikv.org.tr>).

2.5.12. Sırbistan'ın AB'ye Üyelik Süreci

Sırbistan AB üyeliği için 22 Aralık 2009 tarihinde resmi başvurusunu gerçekleştirmiştir. Sırbistan'ın başvurusu 3-5 Ekim 2010 tarihinde komisyonda görüşülmüştür. AB Komisyonu Sırbistan'ın ilerleme çabalarını olumlu karşılayarak adaylığına yeşil ışık yakar. Genişleme raporu sonucunda AB Konseyi 1 Mart 2012 tarihinde aldığı kararla Sırbistan'ın adaylığını kabul etti. Sırbistan ile Kosova arasındaki siyasi problemler Sırbistan ve Kosova'nın AB'ye üyeliğini etkilemiştir. AB bu iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için gerekli çabayı göstermiştir (Şekercioğlu, 2015, s. 262-263).

Sırbistan ile Kosova arasındaki diyalogun etkin şekilde yürütülmesi sağlanacak ve bu gelişmeler yakından izlenecek. Ayrıca Sırbistan'ın müzakere çerçevesinde 2011 Ekim ayında kabul adalet, güvenlik, yargı, temel hak ve özgürlük gibi konularda ilerlemesi temel konu olarak takibe bağlı şekilde yürütülmektedir. AB Komisyonu 2014 yılında Sırbistan için ilerleme raporunu sunmuştur. Rapora göre AB ile Sırbistan'ın ilişkilerinin dönüm noktasında olduğuna atıfta bulunulmuş ve Sırbistan'ın gerekli adımları atmaya devam etmesi yönünde telkinlere yer verilmiştir. Hırvatistan'ın Sırbistan'a yönelik muhalif harekâtı 18 Temmuz 2016 tarihinde normalleşerek geri çekilmiştir. Sırbistan'ın ekonomik ilerleyişi ve mülteci krizine karşılık çabaları takdirle karşılanmasına rağmen Rusya ile ilişkileri eleştiri oklarına

neden olmuştur. Anayasa, yargı reformu ve siyasi konularda gerekli hassasiyetin gösterilmesi önemli kritik konular olması sebebiyle Sırbistan'ın katılım müzakereleri devam etmektedir (<https://www.ikv.org.tr>).

2.6. Maastricht Zirvesi ve Sonuçları

Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanmıştır. AB Antlaşması olarak bilinen bu anlaşma 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa'da bütünlük oluşturan bu antlaşma diğer kurucu antlaşmalar içerisinde en önem arz eden antlaşmadır (Ülger, 2003, s. 199). Makroekonomi için gereklilik içeren Maastricht Antlaşması Euroland bölgesini kapsamaktadır. Bu antlaşmasını dört önemli kriteri bulunmaktadır;

Fiyat İstikrarı ve Döviz Kurları: Yüksek düzey istikrarın sağlanması adına AB üyesi üç ülkenin enflasyon ortalamasının en fazla 1.5 puana kadar bazı alınması hususu vurgulanır. Üye ülkeler Avrupa Para Sisteminin belirlediği marjları göz ardı etmemelidir. Üye ülkelerin aşırı dalgalanmalardan uzak kalma gerekliliğine vurgu yapılır.

Devlet Maliyesi: AB'ye üye olacak ülkelerin mali durumunun sürdürülebilirliğini ve kamu açığı konusunda bazı vurgulara önemle değinilmiştir. Komisyon Konsey'e yıllık tavsiye konusunda briefing verirken bütçe disiplini iki kriterle inceler;

- Üye devletlerin bütçe açığının GSYİH %3'ü geçmemesi,
- Üye devletin Gayri safi devlet borcunun GSYİH'ya oranı %60' geçmemelidir (Maastricht Kriterleri, Erişim Tarihi: 28.07.2023).

Uzun Vadeli Faiz Kararları: Nominal uzun vadeli faiz oranı, en iyi faiz kararı uygulayan üç AB ülkenin ortalaması temel alınır ve diğer ülkeler bu ortalamanın sadece 2 puan üstüne çıkabilir. Bu kriterler üye devletlerin Euro'ya katılımını etkilemektedir (Polasek, 2003, s. 5-6).

2.7. Kopenhag Kriterleri

AB Komisyonunca belirlenen kararlar 22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag Kriterleri olarak yayınlanmıştır. AB Kopenhag Kriterleriyle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine AB üyeliği yolunu açmıştır. Sovyet Birliğinin dağılması ve Kopenhag

Kriterleri AB'nin Doğu Avrupa ülkelerini AB'ye üye etme konusundaki emin adımlarını göstergesidir. Kopenhag Kriterleri AB'ye üye olacak ülkelerin üyeliklerinden önce gerçekleştirmesi gereken konulardır. Bu kararları üç başlık altında inceleyebiliriz (Somuncuoğlu, 42, s. 2002).

✓ Ekonomik Kriterler

AB'de ekonomik kriterlerin ne şekilde gerçekleşeceği konusunda beliren bir çerçeve görüş yoktur. Pazar giriş-çıkış, serbest giriş ve rekabet unsurları özel ve kamu unsurları tarafından fark gözetilmeksizin yapılmaktadır. Ticari yaşantı içerisinde herhangi bir engel süreci etkilemeyecektir. Ekonomik Kriter genel manasıyla sosyalist sistemden liberal kapitalist sisteme geçişin önünü açmak için bir başka değişle Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyeliği için oluşturulmuştur. Kopenhag ve diğer kriterler üye olacak ülkelerin gerekli ekonomik koşulları sağlayıp sağlayamayacağı bu şekilde takip edilmiştir. Aday ülkelerin Ekonomik, Sanayii, makroekonomik denge ve rekabetçi yapısı bu şekilde kontrol edilmiştir (<https://www.eeas.europa.eu>).

✓ Siyasi Kriterler

Parlamente sistemin işlerliğinin yanı sıra demokrasi, hukuk, kuvvetler ayrılığı, temel ve azınlık haklarını güvende tutan kriterdir. AB'ye bağlı üye ülkeler siyasi kriterler konusunda hukukun üstünlüğüne temelde bağlı kalmalıdır. Kriterlere bağlılık konusunu AB Konseyi takip eder. AB Uluslararası alanda kabul görmüş genel değerlendirmeler ışığında hareket eder (<https://www.eeas.europa.eu>).

✓ Uyum Sürecinin Benimsenmesi

Ekonomik, siyasi ve parasal birliktelik dâhil olmak üzere bağlılık ve uyum gösterme zorunluluğu üzerinde ulaşmanın önemliliği vurgulanmıştır. Gümrük Birliği, tek pazarın yanı sıra topluluğun teknoloji, ulaşım, enerji, eğitim, güvenlik gibi alanlarda da uyum sağlaması gerekliliği vurgulanır (Karluk, 2005, s. 103-104).

2.8. Amsterdam Antlaşması ve Sonuçları

Amsterdam Antlaşmasının taslak çalışmaları İtalya'nın Torino şehrinde Mart 1997'de başlatıldı. 16-17 Haziran 1997'de Amsterdam'da yapılan AB zirvesinde Anlaşmanın ana maddeleri belirlenir ve 2 Ekim 1999 tarihinde imzalanarak yürürlüğe

girer. Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile kurulan yapıyı büyük oranda aynı şekilde sürdürmektedir. Amsterdam Antlaşmasında da AB'ye üye ülkelerin demokrasi, yasa, temel insan hakları konularında hukuk üstünlüğünün göz ardı edilmemesine vurgu yapılmıştır. Güçlendirilmiş işbirliği programı ayrıca esas antlaşmalara dâhil edilmiştir. Maastricht Antlaşmasının bazı maddeleri ayrıca Amsterdam Antlaşmasının sütununa eklenmiştir. İstihdam ve Schengen gibi konularda yeni gelişmelerin yaşanması sağlanmıştır. Güvenlik ve dış politika konularında düzenlemelere gidilmiştir. Amsterdam Antlaşması kurucu diğer antlaşmaların yenide düzenlemesini sağlamıştır (Ülger, 2003, s. 45-46). Düzenlemeler şu şekilde gösterilmektedir:

Avrupa Topluluğu: Hedeflenen dengeli kalkınmayı yüksek istihdamla sürdürebilir hale getirmek için önemli mekanizmalar kurulurken koordinasyon sağlama adına bazı topluluklar için önlemler alınmıştır. Bazı sosyal politikalar geliştirilerek AT Antlaşmasına eklendi. Schengen genişliğiyle birlikte sınır dışı, göç, iltica, gümrük, dolandırıcılık vb. konularda tam uygulanabilirlik sağlandı(Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı).

Avrupa Birliği: Hükümetler arası işbirliği polis ve adli konularda sağlanırken hedef, görevler yasal süreçlerle etkili şekilde güçlendirildi. Müşterek dış ve güvenlik politika vasıtası ile ortak strateji, araç, yeni ofis 'ODGP'den mesul Konsey Genel Sekreteri gibi yapılar kurulmuştur(Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı).

Yasama Gücü: AT Antlaşması gereğince var olan 15 yasal unsuru kapsayan genişletilmiş müşterek kararlarla parlamento ve konseyin kanunlara işlerlik kazandırması sağlanmıştır. Rekabet ve tarım politikaları dışında konseyin nitelikli çoğunlukla karar almasına izin verildi. Ortak karar prosedürü oybirliği kararıyla birleştirildi. Oybirliği zorunluluğunun mevcut olduğu diğer kanunlar ortak karara dâhil edilmemiştir.

Kontrol gücü: Komisyonun organ görevi üstlenebilmesi için oylama gerekliydi. Parlamento ileride Komisyon Başkanlığına aday gösterilecek kişiyi onaylamak adına bir oya sahipti.

Üyelerin Seçimi ve Tüzüğü: Doğrudan genel oy ilkesine bağlı olarak parlamento seçimlerine ilişkin ortak ilkeleri kabul etme yetkisine tek tip prosedür etkisi eklenmiştir. Aynı madde içerisinde milletvekili için tek bir tüzük kabul edilmesini

sağlayan yasal zemine yer verilmiştir. Avrupa düzeyinde siyasi partilerin geliştirilmesine yönelik tedbirlere izin veren herhangi bir karar henüz hazır ve mevcut değildi(Amsterdam Antlaşması, Erişim Tarihi: 05.11.2022).

Daha Yakın İşbirliği: Üye devletlerin kendi aralarında belirli koşullarda işbirliği sağlamasına yönelik izin veren genel hükümler mevcuttu. Bu seçenekte ekonomik, finans, adalet, özgürlük, güvenlik gibi konuların oluşturulmasına ek olarak Schengen hükümlerinin dâhil edilmesi gibi özel hüküm kapsamında yakın işbirliğine dâhil olundu. Daha ilişkili iş ortaklığının mevcut olduğu alanlar özellikle kısıtlayıcı koşullar altında sınırlandırılmamış topluluk yetkisine dâhil olan konulardı. Daha yakın iş ortaklığının yerine getirilmesi, planlanan karar alma prosedürleri ve entegrasyon süreci bu yeni faktörün istisnai olarak kalmasını sağlayacaktır.

Basitleştirme: Antlaşması AB'nin oluşmasını sağlayan ve zamanla geçerliliğini kaybetmiş maddelerin kaldırılmasını sağlayarak yeniden revize edilmesini sağlamıştır. Siyasi ve yasal sebeplerle imzalanan antlaşmalar yapılan değişikliklerle tekrar onaya sunulmuştur.

Genişlemeye Yönelik Kurumsal Reformlar: Amsterdam Antlaşmasına göre AB Parlamentosu'nun talepleri üzerine Parlamento üye sayısı 700'e yükseltilmiştir. Komisyonun oluşumu ve ağırlıklı oy sorunu antlaşmaya ekli bir kurumlar protokolü kapsamındaydı. 20 üye ülkeden oluşan ortaklıkta konseydeki oyların ağırlığının değiştirilmesi koşuluyla her üye ülkeden bir vatandaşın katılımı sağlanır. 21. üye devletin katılım sağlamasından bir yıl önce hükümetler arası konferansın tüm kurumla alakalı kararları detaylı şekilde gözden geçirmesi gerekecektir. Konseyin, Amsterdam Antlaşması ile kurulan yeni bir dizi yasal dayanakta nitelikli çoğunluk oylamasını kullanmasına ilişkin hüküm mevcuttu fakat var olan politikalar sadece araştırma politikasında nitelikli çoğunluk oylamasına ilişkin yeni hükümler mevcuttu. Diğer politikalarda oybirliği kuralı geçerliliğini korumaktaydı(www.europarl.europa.eu).

Diğer Hususlar: Protokol yetki ikamesi ilkesinin uygulamasına yönelik Topluluk prosedürlerini kapsamaktaydı. Konseyin yasama işlemlerindeki şeffaflığı yeni hüküm ve kararların rasyonelliğini artırmıştır (www.europarl.europa.eu).

2.9. Helsinki Zirvesi ve Sonuçları

Avrupa Konseyi 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de toplandı. Bin Yıl Bildirgesi olarak nitelendirilen bu bildiri ile AB’nin genişlemeye sürecine yeni aşamalar katmıştır. Bu aşamalarda kurumların reformu, güçlü savunma ve güvenlik politikası, istihdama yönelik çalışmalar, ekonomik ve mali gelişmelerin sürdürülebilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Helsinki Zirvesi AB’nin tek seferde 13 ülkeyle genişleme sürecinin teyit etmektedir. Aday ülkeler katılım sürecinde eşit koşullarda yer alırken AB değerlerini ve hedeflerini antlaşmalarda belirtildiği şekilde temsil etmelidirler. Aday ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların BM nezdinde çözümüne vurgu yapan Avrupa Konseyi sorunun çözülmemesi durumunda konunun Uluslararası Adalet Divanı’nı getirilmesini hususunda çağrı yapar. AB kurumsal reforma dair hükümetler arası konferansın Aralık 2000’e kadar tamamlanmasını ve sonrasında onaylanma aşamasında yeterli çabayı gösteren ülkelere siyasi taahhütte bulunmuştur. Üyelik yükümlülükleri yerine getiren ülkelere müzakere ve sonrasında üye ülke statüsünün bir an önce verileceğine dair gelişmeler açık şekilde belirtilmiştir. Avrupa Konseyi Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Kıbrıs, Polonya ve Slovenya’nın katılım müzakerelerindeki ilerlemelerinden oldukça memnun olduğunu belirtir. Avrupa Konseyi Şubat 2000’de Romanya ve Slovakya içinde müzakere kararı alır. Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Malta içinde giriş koşulları ayrıca değerlendirilmiştir. Avrupa Konseyi Türkiye’nin de ilerleme raporundaki gelişmelerini ve Kopenhag Kriterlerindeki reformlarını memnuniyetle karşılamıştır. Müzakereler her ülkenin kendi esasına göre değerlendirilecektir. Helsinki Zirvesinde aday ülkenin geleceği, gelişme durumu ve katılım sürecinin çeşitli şekillerde denetlenmesi konular dışında ağır hareket eden aday ülkelerin kolay şekilde takibi amaçlanmıştır (<https://www.europarl.europa.eu>).

2.10. Nice Zirvesi ve Sonuçları

AB’nin zaman içerisinde genişlemeye yönelik süreci AET, EURATOM ve Roma Antlaşması gibi düzenlemelerle ele alınmıştır. Kurucu antlaşmaların zamanla değişmesi bunun en açık göstergesidir. 7-9 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirilen Nice Zirvesinde genişlemeye yönelik bakış açısı, Hükümetlerin kurumsallaşma adında reform hareketleri ve temel haklar gibi önem arz eden konular bu zirvede görüşülmüştür. Nice Zirvesinde AB’nin genişlemeye yönelik hukuki zemini

oluşturuldu. Nitelikli çoğunluğun oylama sistemindeki alanında değişim yaşanmıştır. Kurumsallaşma alanında reform hareketleri, oyların dağılımı ve nitelikli çoğunluk ile ilgili konular Nice Zirvesinin ana konuları arasındaydı. Zirvede ülkelerin devlet başkanları oluşturulan taslak metni üzerinde mutabakat sağladı. Nice Antlaşması oluşturulan taslak çerçevesinde herhangi yeni bir düzenlemeye gerek duyulmaksızın 1 Şubat 2003 tarihinde kabul edildi. Nice Zirvesindeki kararlarından önemli şekilde yararlanan kurumlar Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemelerdir. Oyçokluğu, kararlar usulleri ve komisyon yapısında düzenlemeler yapılmıştır. Demokratik gelişimin önü daha da açılırken AB vatandaşlarının yargı sisteminden yararlanmasını kolaylaştıracak gelişmeler yaşanmıştır. Üye ülkeler arasında güçlendirilmiş işbirliğinin kolay şekilde sağlanması amaçlanmıştır. Zirvede yaşanan bazı gelişmelere ayrıca önem arz etmektedir. Nice Zirvesinin kararlarını referanduma götüren tek ülke İrlanda'dır. İrlanda Halkının %35'inin katıldığı referandumdan çıkan sonuç %54 hayır, %46 evet şeklindeydi. AB'nin Türkiye'ye karşı tutumu ve yine Yunanistan'ın Zirvede Türkiye karşıtı faaliyetlerde bulunması Nice Zirvesinden artı kalan olaylarda yerinin almıştır (Karluk, 2005, s. 85-87). Nice Sözleşmesi sonrası AB'nin genişleme kapsamındaki üye devletleri oy dağılımında değişimler yaşandı;

- ✓ Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya 29 oy,
- ✓ İspanya ve Polonya'ya 27 oy,
- ✓ Romanya'ya 15 oy,
- ✓ Hollanda'ya 13 oy,
- ✓ Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Portekiz ve Yunanistan 12 oy,
- ✓ Avusturya, Bulgaristan ve İsveç 10 oy,
- ✓ Danimarka, Estonya, Finlandiya, İrlanda, Kıbrıs, Lüksemburg, Slovenya 4 oy,
- ✓ Malta 3 oy,

Mevcutta 626 sandalyeye sahip AP'nin son gelişmeler sonrası ulaştığı sayı 732'dir (Karluk, 2005, s. 85-87).

2.11. Lizbon Antlaşması ve Sonuçları

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'nin temel kurucu anlaşmalarından biri olup, AB'nin yapısal ve işlevsel yapısını köklü bir şekilde değiştiren bir dönüm noktasıdır. Antlaşma süreci, 2001 yılında Avrupa Konseyi tarafından başlatılan bir anayasal proje

olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç, Avrupa Konseyi beyannamesi veya Laeken beyannamesi olarak adlandırılan beyannameyle 2001 yılında başlamış ve 2002 ve 2003 yıllarında Anayasa Oluşturan Antlaşmayı hazırlayan Avrupa Konvansiyonu tarafından devam ettirilmiştir. Lizbon Antlaşması'nın kabul süreci düzgün bir ilerleme kaydetmemiştir. 2005 yılında, Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlar sonucunda Anayasal Antlaşma reddedilmiş ve bu nedenle süreç ertelenerek bir "düşünme dönemi" başlatılmıştır. Mart 2007'deki Berlin deklarasyonu, Avrupa Birliği'nde yapısal reformları hızlandırma kararıyla sonuçlanmıştır. Haziran 2007'de Avrupa Konseyi, bir sonraki Hükümetler arası Konferans (IGC) için ayrıntılı bir yetki belgesini kabul etmiştir. İGC, Ekim 2007'de çalışmalarını tamamlayarak Lizbon Antlaşması metnini oluşturmuştur. Antlaşma, 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon Avrupa Konseyi'nde imzalanmış ve tüm üye devletler tarafından onaylanmıştır. Lizbon Antlaşması, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<https://www.eeas.europa.eu>). Ayrıca Lizbon Antlaşmasında ilerleme sağlanan başlıklar aşağıdaki gibidir;

- AB, daha etkili bir yapıya kavuşmak için çaba göstermektedir. Bu çerçevede, kanun ve nizamla ilgili hususlarda daha hızlı ve tutarlı bir karar süreci sağlanacak ve AB, suç, terör ve insan ticaretiyle mücadelede daha yetkin hale getirilecektir. Etkili ve etkin kurumlar aracılığıyla bu hedeflere ulaşılabilecektir.
- Avrupalılar için daha fazla hak sağlanacaktır. AB'nin değerleri ve hedefleri daha net bir şekilde ortaya konulacak ve temel haklar şartına AB antlaşmaları ile aynı hukuki statü tanınacaktır.
- AB, daha etkili bir küresel aktör olmak için çaba göstermektedir. Bu bağlamda, dış politikadaki uyumu arttırmak için diplomasi, güvenlik, ticaret ve insani yardım gibi yeni kadrolar oluşturulmuştur.
- Tüm bu gelişmeler, Avrupa Birliği'ni değişimi gerçekleştirme, Avrupalıların güvenliğini ve refah düzeyini artırma ve küreselleşmeyi şekillendirmeye yönelik fırsatlar yaratma kapasitesine sahip kılmaktadır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu.).

2.12. Avrupa Birliğinin Yapısı ve Yönetimi

AB'nin Bakanlar Konseyi ve Konsey Genel Sekreterliği: AB Bakanlar Konseyi üye devletlerin bakan nezdinde katılımıyla temsil edilen karar alma kurumudur. AB Konseyi

yıl içindeki yasama faaliyetlerinin gerçekleştirildiği güçlü bir kurumdur. AB Konseyinde kararlar nitelikli çoğunlukla alınmaktadır. AB Bakanlar konseyi komisyon önerisini oy birliğiyle karara bağlar. Bakanlar Konseyi Komisyon üzerinde denetleyici görev ifa eder. AB Bakanlar konseyi Komisyonca alınan görüş ve önerilere saygılı yaklaşırken komisyonun hiçbir üyesini antidemokratik denetime tabi tutamaz. AB Bakanlar Konseyi Parlamento'nun görüş ve önerilerine karşı pozitif yaklaşım sergilerken son karar aşamasında Parlamento ile yakın temas içerisinde. Nitelikli çoğunluk metodunun geçerliliği bazı zamanlarda Parlamento tarafından aktif denetim sağlanamamaktadır. AB Parlamentosunun demokratik denetim yetkisi bulunmamaktadır. AB Parlamentosunun kapalı oturumlarda aldığı kararlar ulusal parlamentoların devre dışı kalmasında sebep olmuştur. Bakanlar Konseyi herhangi bir üye ülkeyi taahhüt altına sokma yetkisine sahiptir. Parlamento gibi hareket edip karar alma ve yasama yetkisine sahiptir. Parlamentoda kararları, dış politika vd. konuları karar bağlar. Bakanlar Konseyinin dokuz farklı gruptaki bakanlarla toplantısı aşağıda belirtilen gibidir;

- Genel işler ve Dış ilişkiler,
- Ekonomi ve Maliye işlemleri (ECOFIN),
- Adalet ve İçişleri,
- İstihdam çalışmaları, Sosyal Politika çalışmaları, Sağlık ve Genel Tüketim,
- Rekabet Koşulları(Araştırma, İç piyasa ve sağlık koşulları),
- Enerji, Haberleşme ve Ulaşım Koşulları,
- Balıkçılık ve Hayvancılık Faaliyetleri,
- Çevre Koruma,
- Eğitim ve Kültür Gelişmeleri,

Konsey özel durum ve koşullarda devlet başkanları ve hükümet başkanlarınca temsil edilir. 2003 ile 2010 AB dönem Başkanlık sırasının belirlenmesi 1 Ocak 1995 tarihinde alınan kararın sonucudur (Karluk, 2005, s. 183-185). Güncel AB dönem Başkanlıkları zaman çizelgesi belirtilen gibidir;

- Fransa Ocak-Haziran 2022
- Çek Cumhuriyeti Temmuz- Aralık 2022
- İsveç Ocak- Haziran 2023
- İspanya Temmuz- Aralık 2023

- Belçika Ocak- Haziran 2024
- Macaristan Temmuz- Aralık 2024
- Polonya Ocak- Haziran 2025
- Danimarka Temmuz- Aralık 2025
- Kıbrıs Ocak- Haziran 2026
- İrlanda Temmuz- Aralık 2026
- Litvanya Ocak-Haziran 2027
- Yunanistan Temmuz- Aralık 2027
- İtalya Ocak-Haziran 2028
- Letonya Temmuz-Aralık 2028
- Lüksemburg Ocak-Haziran 2029
- Hollanda Temmuz- Aralık 2029
- Slovakya Ocak-Haziran 2030
- Malta Temmuz- Aralık 2030

AB dönem başkanlığı yapacak 18 ülkenin 9 yıllık planlaması yukarıda gösterildiği gibidir. Gerekli görüldüğü takdirde planlamanın değişimi söz konusu olabilir (<https://www.consilium.europa.eu>).

AB Komisyon: AB Antlaşmaları yürütme alanında Komisyona doğrudan yetki verir. Konsey tarafında verilen önemli yetkiler komisyon tarafından uygulanırdı. Verilen bu yetkilerin temel sebebi Topluluk kararlarının uygulanması içindir. Komisyon AB Antlaşmalarının bazı hükümlerini ve Konsey kararlarının uygulanmasını sağlayacak metinler oluşturma görevini yerine getirmektedir. Daha açıklayıcı yaklaşmak gerekirse AKÇT Antlaşması Komisyona kuralcı geniş yetkiler verir. Gerekli tesis, iş gücü ve ortak pazar koşullarının sağlanması görevi Komisyona aittir. Roma Antlaşması gereği yapılacak olan Gümrük Birliği çalışmalarında Komisyon etkin şekilde görevlendirilmiştir. Komisyonun çalışma alanının her geçen gün arttığını Ortak Tarım Politikalarındaki 2700 tüzükten anlayabiliriz. Antlaşmalardaki kararların özel şartlarını uygulamak ve topluluğun fon idaresini sağlamak yine Komisyonun görevidir. Komisyonun Ekonomik ve finansla ilgili çalışmaları gereken durumlar;

- AKÇT'nin işsiz işçilere yardım ve ödünç destek verme koşullarını takip.
- AET Antlaşmasına göre rekabetin sağlanması, şirketlerin birleştirilmesi ve denetimi, tarım, ulaştırma koşulları gibi konulardır.

- EURATOM Antlaşması gereği nükleer tesis denetimi ve bu alandaki bilgi akışı, radyasyondan korunma koşulları, fisil maddelerin sağlanması vd. konuların denetimi Komisyonca yapılmaktadır.
- Topluluk fonlarının akış idaresi Komisyonca sağlanmaktadır. Bu fonların dağılımı sonrası işçi refah seviyesi, kurum ve tesisleri gelişimi sağlanmıştır.
- Komisyon tarafında gelişme yönünde eğilim gösteren ülkelere yardım sağlanmaktadır. Ayrıca 1979 yılında 287 milyon hesap birimiyle gıda yardımını Komisyonca yönetilmektedir.
- Korunma hükümlerinin daha esnek ve rasyonel şekilde yürütülmesi için bu görev Komisyonca verilmiştir (Noel, 1980, s. 12-15).

Avrupa Parlamentosu: Avrupa Parlamentosu (AP) Avrupa Topluluklarının danışma organıdır. AP'nin üye seçimi tek doğrudan tek dereceli şekilde belirlenmektedir. AP üyelerinin görev süresi 5 yıldır. AP normal demokratik ülkelerdeki meclisler gibi yasa çıkarma hakkı bulunmamaktadır. Siyasal kontrol ve danışma organı kendi sınır çizgisidir. Yani parlamento uygun görüş ve dayanışma için vardır. AP'de 20 Komisyon aktif görev almaktadır. Komisyon çalışmaları Genel Kurulda karara bağlanmaktadır. Görüşmelerin 11 dile çevrilmesi AB'nin 11 resmi dili kabul ettiğinin göstergesiye bu diller Almanca, Danimarka'ca, Fince, Fransızca, Hollandaca, İngilizce, İspanyolca, İsveççe, İtalyanca, Portekizce ve Yunanca şeklindedir. AP'nin Ortak Siyasi ve Güvenlik Politikaları Amsterdam Antlaşmasının 21. Maddesinde düzenlenmiş olup bu politikalardaki gelişmelerden AP'nin bilgilendirilmesi zorunluluğu vardır. AP içerisinde silahsızlanmaya yönelik, güvenlik alan vd. konularda komite çalışmaları bulunmaktadır. AP üyesi olmayan ülkelerin parlamentosu ile ilişkiler kurmaktadır. Ülkelerin seçimlerine gözlemlemesi için temsilci göndermektedir (Ülger, 2003, s. 75-77).

AP üyeleri seçildiklerini ülkenin çıkarını değil AP içerisindeki grupların varlığını temsil ederler yani;

- Sosyalistler
- Hristiyan Demokratlar
- Liberaller
- Yeşiller
- Avrupa Birleşik Solu

- Avrupa için Birlik
- Radikal Avrupa Halklar Avrupası
- Bağımsızlar.

AP'nin merkezi Strasburg'dur. AKÇT, EURATOM ve AET gibi kurumların yapılanması ve çalışma yerleri sebebiyle AP üç farklı merkezde görev ifa etmiştir. AP Amsterdam Antlaşması sonrası AP'de yeni düzenlemeler yapıldı. Üye sayısının nüfusla endekslediği AP'nin üye sayısı 705'e ulaştı. Bu üye sayısı AT'nin 190. maddesinde düzenlenmiştir. AP'de en fazla üye sayısı 96 kişiyle Almanya'dayken en az üye sayısı 6 üyeyle Kıbrıs, Malta ve Lüksemburg. Diğer ülkelerin üye sayıları aşağıda belirtilen gibidir;

- Avusturya 19 üye ile temsil edilmektedir,
- Belçika 21 üye ile temsil edilmektedir,
- Bulgaristan 17 Üye ile temsil edilmektedir,
- Çekya 14 üye ile temsil edilmektedir,
- Danimarka 14 üye ile temsil edilmektedir,
- Estonya 7 Üye ile temsil edilmektedir,
- Finlandiya 14 üye ile temsil edilmektedir,
- Fransa 79 üye ile temsil edilmektedir,
- Hırvatistan 12 üye ile temsil edilmektedir,
- Hollanda 29 üye ile temsil edilmektedir,
- İngiltere 87 üye ile temsil edilmektedir,
- İrlanda 13 üye ile temsil edilmektedir,
- İspanya 59 üye ile temsil edilmektedir,
- İsveç 21 üye ile temsil edilmektedir,
- İtalya 75 üye ile temsil edilmektedir,
- Letonya 8 üye ile temsil edilmektedir,
- Litvanya 11 üye ile temsil edilmektedir,
- Macaristan 21 üye ile temsil edilmektedir,
- Polonya 52 üye ile temsil edilmektedir,
- Portekiz 21 üye ile temsil edilmektedir,
- Romanya 33 üye ile temsil edilmektedir,
- Slovenya 8 üye ile temsil edilmektedir,

- Slovakya 14 üye ile temsil edilmektedir,
- Yunanistan 21 üye ile temsil edilmektedir (<https://www.europarl.europa.eu>).

Adalet Divanı (CJEU): Roma Antlaşmasının kararları neticesine 1958’de AKÇT Adalet Divanının yerini Avrupa Toplulukları Adalet Divanı almıştır. Bu antlaşmaların uygulanması üye ülkelerin eylem ve planlamalarında zorunluluk yaratmaktaydı. Roma Antlaşmasının uygulamasından hemen sonra Komisyon ile hükümetler arasındaki aykırılıklar Adalet Divanına intikale eden ilk meseleydi. Adalet Divanı bu davaların incelenmesi ve görüşülmesi esnasında usul, tüzük ve genel durumları göz önünde bulundurarak karara bağlar. Adalet Divanı uzlaşmazlık, antlaşmalar ve diğer konulara açıklık getirerek yönlendirme yapmaktadır. Adalet Divanı zaman içerisinde topluluk kararlarıyla antlaşma hükümlerinin denetimi konusunda görüşmeler gerçekleştirirken ulusal ülkelerin yargısı sistemine etkisi de göz ardı edilmeyecek derecedeydi. Adalet Divanına başvuruların temel amacı topluluk hukukunun kararlarındaki geçerliliğin yorumunu anlamaktır. Başvuru sayısındaki artış Adalet Divanı ile ulusal mahkemeler arasındaki işbirliğini güçlendirirken Avrupa Adaletindeki tutarlı içtihadı kararların oluşmasını sağlamaktadır (Noel, 1980, s. 28-29)

Adalet divanının şu anki merkezi Lüksemburg. Adalet Divanı AB’ye üye her ülkeden 1 yargıç ve 11 başsavcı ile temsil edilirken, Genel mahkeme AB’ye üye her ülkeden 2 yargıçla temsil edilir. Mahkeme iki kısma ayrılmıştır;

Adalet Divanı: Ulusal mahkemelerin aldığı ön karar talepleri, iptal ve temyiz davalarıyla ilgilenir.

Genel Mahkeme: Kişiler, kurum ve kuruluşlar AB hükümetlerince açılan iptal davaları ile ilgilenir. Bu mahkemenin esas alanı rekabet hukuku, devlet yardımları, marka, tarım ve ticari alanlarıdır. Bu alanlardaki başvuru ve davaların kararını veren mercidir. Yargıç ve başsavcılar ulusal hükümetlerce 6 yıl içerisinde sadece bir dönem için atanır. Her mahkemede yargıçlar yenilenebilir 3 yıllık bir dönem için görev yapacak bir başkan seçerler (<https://european-union.europa.eu>).

AB Sayıştayı: Topluluk 1977 yılında kadar AET Antlaşmasının 206, EURATOM Antlaşması’nın 180 ve AKÇT Antlaşmasının 78d maddelerince etkin olan Denetim Bürosu mali denetimi yapmaktaydı. Topluluğun zaman içerisinde gelişerek büyümesi aktif hesap ve mali analiz zorunluluğunu beraberinde getirdi. Avrupa Mahkemesi diğer bir değişle Sayıştay Brüksel Antlaşması ile 22 Temmuz 1977 kurulmuş olup son halini

Maastricht Antlaşmasından almıştır. Lüksemburg 'ta görev yapan Sayıştay bütçe görüşmelerinde ve uygulamalarında parlamentoya ve konseye destek olur. Sayıştay'ın denetimleri şu şekildedir;

- Topluluğun gelir-gider dengesindeki denetimi,
- Harcamaların yasalara göre yapılıp yapılmadığını denetler,
- Topluluk ve yasal kuruluşların hesap verilebilirliğini denetler,
- Mali yıl içerisinde istediği zaman denetim yapabilir,

Sayıştay üyeliği her AB üyesi ülkeden 1 üyenin katılımıyla sağlanır. Toplam mevcudu 27 üyeden oluşur. Sayıştay üyeleri AB Konseyince Parlamento oluruyla 6 yıl için seçilir. Kendi aralarında 3 yıl görev alacak bir başkan seçerler. İstenirse başkanın süresi uzatılabilir. Üyelerin görev yerinde değişiklik yapılamaz, üyeler emekliliğe zorlanamaz (Karluk, 2005, s. 253-254).

AB Ombudsman: AB Ombudsmanı, AB içerisinde vatandaşların haklarını koruyan bağımsız ve tarafsız bir kamu görevlisidir. Kurumlar ve ajanslarla ilgili şikayetleri inceleyerek vatandaşların veya Avrupa Birliği'nin kurumlarıyla ilişkili herhangi bir kuruluşun yanlış veya haksız uygulamaları hakkında soruşturma yapar. Bazı durumlarda kurumlara tavsiye niteliğinde kararlar verilir bu kurumların verilen tavsiyelere geri dönüş sağlaması gerekmektedir. AB Ombudsman Kurumu Maastricht Antlaşması neticesine 1995 yılında kurulmuştur. Merkezi Strasburgtur. AP tarafından görevlendirilir ve ataması yapılır. Ombudsman gerçekleştirdiği incelemelerin raporunu her yıl AP'ye sunmak zorundadır (Ülger, 2003, s. 73).

2.12. Antlaşmalar Neticesinde Oluşturulan AB Organları

Daimi Temsilciler Komitesi (Coreper): Avrupa Birliği'nin Antlaşma ve Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin antlaşma konsey çalışmalarını hazırlamaktan sorumlu bir kuruldur. AB her üye ülke için Daimi Temsilci, AB büyükelçisi statüsüne sahip bir daimi temsilci ve bir daimi temsilci yardımcısı tarafından temsil edilir. Her hafta toplanıp çalışmalar gerçekleştirirler. AB'nin karar alma süreçlerinde Daimi Temsilcilerin(Coreper) önemli bir yeri vardır. AB'nin eylem ve politika tutarlığı aşağıdaki ilke ve kuralların neticesinde sağlanır;

- İkincilik, kanunilik, ölçülülük ve eylemlerin neden ilkeleri,
- AB'nin ajans, kurum, ofis, organ yetkileri ilkeleri,

- Bütçe kararları,
- Prosedür, şeffaflık ve taslak hazırlama kalitesi ile ilgili kural ve ilkeler

Dosyalar Konseye uygun şekliyle iletilir bunun yanı sıra kılavuz ilkeleri, seçenek ve öneriler sunulur. Konsey toplantı gündemini Coreper’da kaydedilen ilerlemeyi yansıtır ve bu gündem iki şekilde yansıtılır;

Bölüm I: Müzakere gerektirmeyen normal konuları içerir.

Bölüm II: Tartışma gerektirir.

Coreper gündemdeki ikinci madde üzerinde uzlaşırsa bu madde A maddesine olarak dâhil edilir. Dâhil edilen bu maddeler Müzakere edilmeyecekse A, Müzakere edilecekse B şeklinde sürdürülür. Coreper 1 ve Coreper 2 şeklinde kısımlara ayrılır;

Coreper I : İstihdam, Sosyal Politikalar, Sağlık ve Tüketici İşleri, Rekabet(iç Pazar, sanayii vd.), Ulaştırma, Telekomünikasyon, Enerji, Tarım, Balıkçılık, Çevre, Eğitim, Gençlik ve Kültür.

Coreper II : Genel işler, Dışişler, Ekonomik ve Mali işler, Adalet ve İçişleri gibi konulardır (<https://eur-lex.europa.eu>).

Ekonomik ve Sosyal Komite (EESC): Avrupa ekonomik ve Sosyal Komitesi 1957 yılında Roma Antlaşmasının 13. Maddesi ile kurulmuştur. Komitenin merkezi Brüksel’dir. Komite üye seçimi üye ülkelerin nüfus oranlarıyla endekslidir. Üyelerin görev süreleri dört yıldır ve üyeler bağımsız şekilde çalışırlar. Yeni ülkelerin katılımıyla komite üye sayısı toplamda 353 sayısında ulaşmıştır. Komitenin hazırladığı raporlar AB kararlarında etkili olmuştur. Bu sebeple AB Konseyinin ve Parlamentosunun kararlarında komitenin çalışmalar önemli bir yer alır. Ekonomik ve Sosyal Komite AT’de temsil ve danışma rolünü üstlenir. Ekonomik ve Sosyal Komite farklı sivil örgütler tarafından temsil edilir bu örgütler;

- İşveren ve İşçi Sendikası,
- Çiftçi Kooperatifleri,
- Esnaf ve Zanaatkâr Birlikleri,
- Tüketici Örgütleri ve diğer birçok sivil toplum örgütleri, serbest meslek sahipleri şeklindedir (<https://european-union.europa.eu>).

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi Çıkar gruplarına AB mevzuatı hakkında bilgi vererek yol gösterir. Bilgilendirme aşamasında üç temel grevi bulunmaktadır. Komite ortak çıkar düşüncesi ile fikir birliği sağlamaya çalışmaktadır. Ekonomik ve Sosyal koşulları AB hukukuna ve politikasına entegre etmeye çalışmaktadır.

- Özel kitlelere, meslek gruplarına ve diğer çıkar gruplarına söz hakkı tanıyarak bu grupları AB'ye katılımcı olarak teşvik etmek,

Avrupa'nın bütünleşmesine, değerliliğine katkı sağlamak ve katılımcı demokratik koşulların amacına ulaşmasını hedeflemek (<https://www.eeas.europa.eu>).

AB Bölgeler Komitesi (COR): AB Bölgeler Komitesi Avrupa'nın bölgesel ve yerel makamlarını temsil eden danışma organı olarak 1994 yılında Brüksel'de kuruldu. Bölgeler Meclisi üyelerinin çalışma süresi beş yıldır. Asil üyelerin sayısı kadar yedek üye bulunmaktadır. Mevcutta 350 asil, 350 yedek üye sayısı bulunmaktadır. Bölgeler Komitesi yerel ve bölgesel makamların taleplerini göz önünde bulundurur ve bu makamlara AB yasa yapımında resmi söz hakkı tanır. Bölgeler Komitesinin diğer görevleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ Avrupa Komisyonu, AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu sağlık, eğitim, istihdam, sosyal politikalar, ekonomik, sosyal uyum, ulaşım, enerji, iklim değişikliği vb. diğer yerel ve bölgesel konularda mevzuat taslağı hazırlarken mutlak surette Bölgesel Komiteye danışmalıdır. Aksi bir durumda Bölgesel Komite, alınan kararlarının aleyhine Adalet Divanına dava açabilir.
- ✓ Bölgesel Komite yasa teklifi aldığı anda bunu taslak haline getirerek kabul eder ve bunu AB Kurumlarına gönderir.
- ✓ Bölgeler Komitesi kendi inisiyatifleriyle görüş bildirir (<https://european-union.europa.eu>).

Avrupa Yatırım Bankası: AB Yatırım Bankası hem AB hem de AB dışında AB'nin hedeflerine ulaşması için oluşturulan projelerin finansmanını sağlamak için kuruldu. Öncelikli hedefi AB'nin dengeli gelişimine katkı sağlamak. AB Yatırım Bankası;

- Avrupa'da potansiyel ekonomik şartları artırmak,
- İklim değişikliği gibi konulara destek verir,
- Trans-Avrupa ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesi,
- Enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması,

- AB içerisindeki Kobilerin uluslararası alanda rekabetinin artırılması,
 - Az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını sağlar,
 - Teşebbüslerin modern şekilde yapılmasını sağlar,
 - İç pazarın kurulmasında ve işleyişinde ortaya çıkan finansman açığını sübvanseder.
- Ayrıca AB Yatırım Bankasına, AB üyesi her ülkeden bir direktör ve AB Komisyonundan bir direktör katılmaktadır. Bankanın merkezi Lüksemburgtur (<https://www.eib.org>).

Avrupa Para Enstitüsü (EMI): Maastricht Antlaşmasının 1992’de imzalanması ile Avrupa Birliği’nin yolu tam anlamıyla çizilmiş oldu. AB’nin ortak para birimi ve merkez bankası süreci bu antlaşmayla sağlanmıştır. Avrupa Para Enstitüsü (EMI) bu antlaşmanın parçası olarak Ocak 1994 yılında kuruldu. 1 Ocak 1998 yılında faaliyetine başladı. Merkezi Frankfurt’tur. Kuruluşundan hemen sonra organizasyon yapısı hızlı gelişmeye başladı. Büyük işler, merkez bankası ve EMI’nin alt komiteleri, çalışma grupları ve altta yatan görev güçleri tarafından paralel olarak yapıldı. Avrupa Para Enstitüsü’nün temel odak noktası ECB ile yeni para birimi oluşturup Merkez Bankaları sistemini kurmaktır. EMI’nin genel amacı şu şekildedir;

- AB’nin para kontrol mekanizmasının kontrolünün sağlanması,
- Finansal istikrarın sağlanması,
- AB para politikasının koordinesini,
- AB’de (sınır ötesi) ödeme sistemlerinin iyileştirilmesi,
- Düzenleyici, Organizasyonel ve lojistik bir çerçeve geliştirmek,
- Avro için ortak bir para politikası stratejisi geliştirmek
- Ortak bir para piyasasının hazırlığı.

Avrupa Para Enstitüsü kayıtları, çalışma gruplarının toplantıları, idari ve organizasyonel görevleri, ödeme sistemlerinin uyumlaştırılması, temel sorumluluklar, istatistiksel yöntemler, para politikaları, Euro banknotunun tasarlanması ve çıkarılması ve diğer ilgili belgeler gibi 1994 ile 1998 yıllarında hazırlık ve operasyonel faaliyetleri kapsar (<https://www.ecb.europa.eu>).

Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank): Avrupa Merkez Bankası 1998 yılında kurulmuş olup merkezi Frankfurt’tur. Bu kurumun üyeleri tüm AB ülkelerinin

ulusal merkez bankalarının başkanları, Avrupa Merkez Bankası Başkanı ve Başkan yardımcılarında oluşmaktadır. Avrupa Merkez Bankasının görevi;

- Para politikasının sağlanması,
- İstikrarın korunması,
- Kur politikası,
- Döviz işlemlerini yönetmek
- Euro'nun tedavülünün sağlanması,

gibi konular bankanın asli görevleri arasındadır (Ülger, 2003, s. 72). Avrupa Merkez Bankası Başkanı Bankayı uluslararası alanda temsil eder ve 3 karar alma organı vardır;

Yönetim Konseyi: Bu konsey avro bölgesi ülkelerinin ulusal merkez bankalarının başkanlarından oluşur. Ekonomik ve parasal gelişmeleri görüşüp değerlendirir. Para politikası, ticari bankalar ve faiz oranlarını belirler (<https://www.ecb.europa.eu>).

Yürütme Kurulu: Yürütme Kurulu Avrupa Merkez Bankasının Başkan, Başkan Yardımcısı ve AB'ye üye ülkelerin merkez bankası başkanları günlük işleyişin yönetilmesini sağlar. Para politikası, günlük işler, yönetim kurulu toplantıları bu birimde değerlendirilir. 8 yıllık görev için ataması yapılan 4 üyeden oluşur (<https://www.ecb.europa.eu>).

Genel Konsey: Bu konsey daha çok danışma ve koordinasyon sağlamak için oluşturulmuştur. Avro bölgesine yeni katılan ülkenin hazırlanması yardımcı olur. Avrupa Birliği Merkez Bankası Başkanı, Yardımcıları ve AB üyesi ülkelerin Merkez Bankası Başkanlarından oluşmaktadır. Avrupa Merkez Bankası, AB'ye üye ülkelerin tüm merkez bankalarıyla çalışmaktadır. Bu ortaklık Avrupa Merkez Bankalarının Sistemini oluşturur ayrıca Avro bölgesindeki merkez bankaların arasındaki işbirliğine öncülük eder (<https://www.ecb.europa.eu>).

2.15. Avrupa Birliğinin Ekonomik ve Ticari Alanları

AB'nin Ekonomik Alanı (AEA): AEA Antlaşması, AEA'da yer alan bireylerin ve ekonomik operatörlerin iç pazardan eşit şekilde yararlanmasını gerekli yükümlülüklerle garanti eder. 30 AEA ülkesinde aşağıda belirtilecek maddeler özgürlük adına mevzuata dâhil edilecektir. Bu maddeler şu şekildedir;

- Hizmetlerin serbest dolaşımı,

- Kişilerin serbest dolaşımı,
- Malların serbest dolaşımı,
- Sermayenin serbest dolaşımı,

Bu maddelere ek olarak arge, çevre, eğitim, kültür, turizm v tüketicinin korunması gibi alanlarda yan ve yatay politikalar olarak bilinen diğer alanlarda da işbirliğini kapsamaktadır. Bu anlaşma AEA'daki vatandaşları ve ekonomik operatörleri iç pazarda eşit hak ve hükümler için koruyacak onlara garanti verecek. AB'ye yeni üye olan ülkeler bu anlaşma çerçevesinde 128. Madde gereğince AEA başvurabilecek. Yeni üyelerin katılımıyla EEA genişleme devam edecektir. AB'ye son katılan üyelerin ardından oluşan tablo aşağıdaki gibidir(<https://ec.europa.eu>).

Tablo 1 : Avrupa Ekonomik Alanı (AEA), Erişim Tarihi: 19.11.2022).

Belçika	(OLMAK)	İspanya	(ES)	Macaristan	(HU)	Slovakya	(SK)
Bulgaristan	(TR)	Fransa	(FR)	Malta	(MT)	Finlandiya	(FI)
Çekya	(ÇZ)	Hırvatistan	(İK)	Hollanda	(Hollanda)	İsveç	(GD)
Danimarka	(DK)	İtalya	(BT)	Avusturya	(AT)	Almanya	(Almanya)
Kıbrıs	(CY)	Polonya	(PL)	İzlanda	() _	Estonya	(EE)
Letonya	(SG)	Portekiz	(PT)	Lihtenştayn	(LI)	İrlanda	(İE)
Litvanya	(LT)	Romanya	(RO)	Norveç	(HAYIR)	Yunanistan	(EL)
Lüksemburg	(LU)	Slovenya	(Sİ)				

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA): AET'ye alternatif oluşturmak için 4 Ocak 1960 yılında İngiltere'nin öncülüğünde kurulmuştur. AB'den farklı olarak Avrupa Serbest Ticaret Bölgesinde (EFTA) bütünleşme alanı sadece ticari bölgeleri kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Daha açık söylemek gerekirse EFTA'nın kapsamı üye ülkeler arasında sadece sanayi ürünlerindeki gümrük opsiyonlarının kaldırılmasına kolaylık sağlayacaktı. AB'de ise gümrükteki bütünleşme arzusu 1968 ile 1992 yılları arasındaki gelişmelerde tek Pazar ekonomisine geçilmiştir. EFTA'nın kurucu üyeleri aşağıda belirtilen ülkelerden oluşmaktadır;

- İngiltere
- Norveç

- Danimarka
- Avusturya
- Portekiz
- İzlanda
- İsviçre

Danimarka ve İngiltere 1973 yılında AT'ye üye olunca EFTA'dan ayrılmıştır. Bu iki devletin ardı sıra Portekiz, Avusturya, Finlandiya ve İsveç AT'ye üye olunca EFTA'dan ayrılmıştır. Geriye kalan İsviçre, İzlanda ve Norveç EFTA'da üyeliklerini devam ettirmiştir. EFTA'nın merkezi Cenevre'dir. Türkiye Cumhuriyeti ile EFTA arasında Serbest Ticaret İşbirliği Anlaşması (STA) 1 Nisan 1992 tarihinde imzalanmıştır (Ülger, 2003, s. 81).

Avrupa Birliğinin Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF): Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), AB'deki bölgelerarası dengesizlikleri düzeltmek için bölgesel, ekonomik ve sosyal uyumu sağlamayı amaçlamaktadır. 2021 ile 2027 yılları arasında vatandaşlarına daha yakın, daha zekice, daha yeşil alanlar, daha bağlantılı ve sosyal bir Avrupa'ya yatırım yapılmasını sağlayacak. Avrupa Komisyonu ile üye devletlerdeki ulusal ve bölgesel makamlar arasındaki ortak sorumluluk kapsamındaki programları finanse eder. Üye devletlerin yönetimleri, projelerin finansı ve günlük yönetim sorumluluğunu üstlenir. ERDF'nin finansman önceliği aşağı belirtilen gibidir;

- Daha rekabetçi bir ortam için küçük ve orta işletimlerin dijitalleşmesini sağlamak için gerekli desteğin sağlanması,
- Çevre bilincinin ön planda tutulduğu düşük karbonlu girişimlerin sağlanması,
- Mobilete ile bağlantının geliştirilmesi,
- Daha sosyal bir ortamın oluşturularak etkili, kapsayıcı, eğitici, beceri, sağlık hizmeti, kültür ve turizm unsurlarının sürdürülebilirliğinin artırılması,
- AB genelinde vatandaşlara daha yakın yerel yönetimlerin kalkınma, sürdürülebilir kentsel gelişim gibi konularda aktif olması finansman önceliğinin kazanılmasında en büyük etkenlerdir (<https://ec.europa.eu>).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN BALKANLARIN STRATEJİK ÖNEMİ

3.1. Avrupa Birliği ile Balkan Ülkeleri arasında Gerçekleştirilen Önemli Zirveler

Royaumont Süreci (12 Aralık 1995): II. Dünya Savaşı'nın ardından 1947 yılından 1991 yılına kadar devam eden sürekli gerilim ve rekabetin hüküm sürdüğü bir uluslararası ilişkiler dönemi Soğuk Savaş şeklinde değerlendirilir. Soğuk Savaş sonrası İtalya ile Avusturya ortaklığında Triest sekreterliği aracılığıyla 1989 yılında kurulan Orta Avrupa Girişi (CEI), Türkiye'nin öncülüğünde 1992 yılında kurulan Karadeniz Ekonomik İş birliği (KEİ), Bosna Savaşı sonrası Avrupa Konseyi Yunanistan sponsorluğunda Royaumont sürecini 1995 yılında, ABD öncülüğünde merkezi Avusturya'nın Başkenti Viyana da olan Güney Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI) 1996 yılında oluşturulmuştur. Yukarıda bahsi geçen kurumların oluşturulmasından sonra ilk zirve toplantısı Güneydoğu Avrupa Dışişleri Bakanları'nın (SFMSEE) katılımıyla 1990 yılında Belgrad'da yapıldı (<http://www.esiweb.org>).

Güneydoğu Avrupa'da kalıcı barış ve istikrarın devam etmesi için mutlak politika ve sağlam yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Güneydoğu Avrupa'daki mevcut sorunların çözümünde gerekli akılcı yaklaşım şu şekildedir;

- Ortak Hareket Prensipleri,
- Diplomatik Gelişmeler,
- Analitik Çözüm,

gibi maddelerin oluşturulup uygulanmasına mutlak ihtiyaç vardır. Güneydoğu Avrupa da mevcut karmaşık konular “dini, etnik, kültürel ve komünizm” gibi çeşitli başlıklar kargaşa ortamı için yeterli bileşenlerdi. Kalıcı mutabakatların sağlanamaması, barış görüşmelerinin kısa sürmesi ve bozulması bölgenin potansiyel çatışma alanına

girmesinde büyük rol oynamıştır. Royaumont Süreci ile Güneydoğu Avrupa’da barış, istikrar ve iyi ilişkilerinin sürdürülmesine vizyoner ülkeler ve kişiler katkısı sağlamıştır. Avrupa’da bölgesel alanlarda beliren ırk, din, dil, kültür gibi birçok konuda bütünleşmenin çabaları hedef edinilmiştir. Var olan bu farklılıkların çözümüne siyasi ve diplomatik yaklaşılmasına ek olarak vicdani, ahlaki ve insani olarak yaklaşılmalıdır. Royaumont, Avrupa İstikrar Paktının (Mart 1995) ve Dayton Anlaşmasının somutlaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde AB Bakanlar Konseyi aracılığıyla Royaumont Girişimi için koordinatör ataması, AB’nin istikrar, komşuluk, çatışma projelerine mutlak ivme kazandırma ve bölgedeki varlığını yenide ortaya koyma amacının neticesi olarak düşünülmüştür. Royaumont süreci çatışma ve ikiliklerin hafifletilmesine yönelik yenilikçi ve kapsamlı olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır;

- Demokratikleşmenin önemsenmesini hedef edinerek ikili diyalogların önemine vurgu yapmak,
- Siyasi politikalardan uzak STK’ların işbirliğinin önemsenmesi ve farklı gruplar arasında yeni iletişim kanallarının oluşturulmasına teşvik edilir. Sonuç olarak diplomasi ve çatışma hafifletme araçları kayda değer şekilde tamamlanmış olur (<http://www.hri.org>).

Royaumont Süreci daha iyi ilişkiler geliştirme adına çeşitli projelerle bölgesel işbirliğine katkı sağlamak için Avrupa Birliği girişimine dönüştürüldü. Bu Süreçle ilintili beş toplantı daha gerçekleştirildi. Avrupa ile Atlantik kurumlarının politik, ekonomik ve sosyal bütünleşmesi Güneydoğu Avrupa İşbirliğine hissedilir şekilde ivme kazandırmaktaydı. Halkların refahı, güveni, barışı, istikrarı ve komşuluk ilişkilerinin mutlak önemine vurgu yapılmıştır. Verilen bu taahhütlerle birlikte CEI, KEİ, SECI ve ROYAUMONT gibi kurum ile kuruluşların benzeri şemaları birbirlerini tamamlayarak alanını genişletiyordu (Çeviköz, Erişim Tarihi: 28.03.2023).

Feira Zirvesi 20 Haziran 2000 : Feira Süreci, AB’nin ortak güvenlik, savunma politikasının geliştirilmesi ve AB’nin uluslararası alanda aktör olarak görülmesi için atılan önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir. Feira Zirvesi, 2000 yılında Portekiz’in Feira kentinde düzenlenen Avrupa Birliği liderlerinin katıldığı bir toplantıdır. Feira Zirvesin ile Batı Balkanlar’da istikrarı ve güvenliği sağlamak için AB’nin ortak güvenlik ve savunma politikasının geliştirilmesi amaçlamaktadır. Bu

kapsamda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) ve AB'nin Balkanlar'daki krizlere müdahale etme kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Feira Süreci ile Balkanlarda barış ve istikrara katkı sağlama amacı güdülmüştür. Yani;

- Krizlere müdahale edebilme,
- Çatışmaların önlenmesi ve yönetimi,
- Sivil toplumun desteklenmesi ve bölgesel işbirliğini sağlanması

gibi konularda Feira süreci Balkanlarda güvenliği ve istikrarı sağlama adına önemli rol oynamıştır. Feira sürecinde Balkanlarda istikrar ve güvenliği sağlamak için AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikasının geliştirilmesi ve uygulamasına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. Sonuç olarak AB'nin Balkanlarda aktif rol üstlenmesine ve bölgesel krizlere yerinde müdahale edebilme kapasitesinin artırılmasına yardımcı olacak adımlar atılmıştır (<http://www.consilium.europa.eu>).

Zagreb Zirvesi 24 Kasım 2000: Zagreb Zirvesi 2000 yılında Hırvatistan'ın Başkentinde düzenlendi. AB ve AGİT tarafından koordine edilen bu zirve 24-25 Kasım 2000 tarihlerinde gerçekleştirildi. Zagreb Zirvesinin ana konuları Bosna Hersek ile Sırbistan arasında imzalanan Dayton Anlaşması, Kosova'daki genel durum ve Organize, kaçakçılık gibi konulardı. Zagreb Zirvesinde AB ile AGİT'in Batı Balkanlara yönelik istikrar ve gelişimine vurgu yapıldı. Ayrıca insan haklarına saygı, bölgesel işbirliği ve demokratik reformların önemine vurgu yapıldı. Zagreb Zirvesindeki gelişmeleri aşağıdaki maddelerle;

- Avrupa Birliği Üye Devletleri, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti veya Hükümet Başkanları ile Slovenya Dışişleri Bakanı, Avrupa Komisyonu Başkanı/Genel Sekreteri, ODGP Yüksek Temsilcisi, BM Genel Sekreteri, AB Özel Temsilcisi huzurunda doğu Avrupa ve Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi demokrasinin bu bölgede hâkimiyetini sürdürmek üzere Zagreb'de buluştu.
- Yapılan zirvelerle gerçekleşen tarihi değişimler bölgede uzlaşma ve işbirliğinin önünü açmaktadır. Bölgede istikrar ve barışın sağlanması AB için önemli konular arasındaydı.
- Ülkelerarasındaki siyasi gelişmeler, serbest ticaret alanları, adalet, dâhili işler, organize suç, kara para, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, yolsuzluk vd. konularda adaletin istinasız işletilmesine vurgu yapılmıştır. Bu sözleşmeye katılan ülkelerdeki

yargıç ve polis memurlarının eğitime vurgu yapılmıştır (<https://www.consilium.europa.eu>).

Selanik Zirvesi 2003: Batı Balkanların Avrupa Birliğine katılımı konu alan Selanik Zirvesi 2003 yılında yapıldı. Yapılan bu zirvede AB liderleri, Batı Balkan liderleri ve AB Komisyonu Başkanı bir araya geldi. Zirvenin ana konusu Batı Balkanların AB'ye entegrasyonunun hızlandırılmasıydı. Zirvede AB ile Batı Balkanlar arasında ortaklık kuruldu. Bu ortaklık Batı Balkanların AB'ye tam üyeliğini sağlamak için oluşturulmuştur. Batı Balkanların AB normlarına uygun yasal düzenlemeler, ekonomik gelişmeler ve siyasi reformlar konusunda nasıl ilerlemesi gerektiğine yardımcı olmuştur. Selanik Zirvesinin önemine aşağıda belirtilen maddelerle değinebiliriz;

- Selanik Zirvesinin önemi Balkanlarda yaşanan savaş, çatışma ve istikrarsızlıkların azaltılarak Balkan ülkelerinin AB'ye katılım sürecini hızlandırmak,
- Selanik Zirvesiyle birlikte Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliğine katılımı taahhüt edildi. Sürecin uzun ve yorucu olduğunu günümüzde hala AB'ye üye olmak için bekleyen ülkelerden görebiliriz,
- Balkan ülkelerinde yaşanan sınır, etnik, siyasi, ekonomik ve yolsuzluklar Bölgenin AB'ye üyeliğini zorlaştırmıştır,
- AB'nin Balkanlara yönelik Strateji ve hedef politikası hız kesmeden devam etmektedir. Bu stratejilerle birlikte Balkan ülkelerinin AB normlarına uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir,
- Batı Balkanların AB'ye üye olması Avrupa ve bölgede ekonomik, sosyal ve siyasal gelişim ivme kazanmasına katkı sağlayacaktır,

Sonuç olarak Batı Balkan ve AB arasında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi tarafların yapı taşı olmuştur; fakat Balkanlarda çözüm bekleyen sınır problemleri, siyasi çalkantılar, ülkeler arası anlaşmazlıklar ve milliyetçilik sorunları AB üyeliğine katılımı geciktirmiştir. Ayrıca bu zirve bölgede barış, istikrar ve işbirliğinin artırılmasını sağlamıştır (<https://ec.europa.eu>).

Saraybosna Zirvesi (2010): Saraybosna Zirvesi 2010 yılında Bosna-Hersek'in Başkenti Saraybosna'da gerçekleşti. Batı Balkan liderlerinin Saraybosna'da bir araya gelerek bölgede işbirliğinin artırılması, istikrar sağlanması, ekonomik gelişmeler,

enerji güvenliği gibi birçok konu çözüm bu toplantıda ele alındı. Avrupa Konseyi, Balkan ülkelerini ayırt etmeksizin potansiyel üye olarak kabul etmiştir. Balkanların Avrupa'ya entegre edilmesinin göz ardı edilemeyeceğini hususun görüşler bildirilmiştir (<https://www.coe.int>).

Berlin Süreci ve Trieste Zirvesi (2017): Sembolik olarak AB ve Batı Balkanları birbirine bağlayan Trieste Şehrinde 12 Temmuz 2017 tarihinde gerçekleştirilen bu zirve Batı Balkan görüşmelerine ev sahipliği yapmıştır. Berlin Süreci kapsamında gerçekleştirilen bu zirvede AB'ye üye bazı ülkelerin "Almanya, Avusturya, Fransa, Hırvatistan, İtalya ve Slovenya" ile bölgedeki mevcut altı ülkenin ilerleme raporları gözden geçirilmiştir. Bölgesel işbirliği hedefi ve ekonomik gelişmeler artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Mevcut zorluklar, bölgedeki ana sorunlar üzerine çalışmayı kolaylaştırmak için zaten sahada olan bölgesel girişimlerle sinerjilerin güçlendirilmesini içeriyordu. Berlin Süreci, Batı Balkanlar'ın AB'ye olan entegrasyonunu ilerletmek ve bölgesel işbirliğine yeniden ivme kazandırmak amacıyla tasarlanmış bir araç olarak düşünülmüştür (<https://www.europarl.europa.eu>).

Londra Batı Balkan Zirvesi 2018: Londra Batı Balkan Zirvesi Başkanlar Toplantısı, 10 Temmuz 2018 tarihinde Birleşik Krallıkta Berlin Süreci katılımcılarının Hükümet Başkanları, Bulgaristan Başbakanı, Yunanistan Başbakanı, Avrupa Kurumları, Uluslararası Finans Kurumları, Bölgesel İşbirliği Konseyi (BIK) ve Bölgesel Gençlik İşbirliği Ofisi (RYCO) temsilcilerini misafir etti. Berlin Süreci, Trieste zirvesi gibi zirve ve görüşmeler Londra Zirvesinin dayanağı olmuştur. Zaev ve Tsipras Başbakanlarının 17 Haziran 2018'de Dışişleri Bakanları tarafından imzalanan tarihi anlaşmayı ve anlaşmanın uygulanmasına yönelik sonraki adımları hayata geçirmeleri takdir edilmiştir. Ortak Avrupa Değerleri için Batı Balkan Bölgesinde istikrar, güven ve refahın artışına önemle vurgu yapılmıştır. Zirvede Batı Balkanların Avrupa perspektifine karşı kararlı duruşu ayrıca teyit edilmiştir. Demokrasi, insan hakları, temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve medyanın önemi vurgulanmıştır (<https://assets.publishing.service.gov.uk>).

Poznań Zirvesi (2019): Batı Balkanlarda düzenlenen Poznań Zirvesine katılan Batı Balkan Başbakanları, Dışişleri Bakanları, Ekonomi Bakanları, İçişleri Bakanları, AB üyesi birkaç ülkenin yetkili temsilcileri, AB temsilcileri ve Batı Balkan ortakları

Poznań'da bir araya gelerek bölgesel iş birliği ve entegrasyonun daha da ileri taşınması için görüşme gerçekleştirdiler. Görüşmeler neticesinde;

- Ulaştırma
- Enerji
- Dijital
- Ekonomi
- Güvenlik
- Komşuluk ilişkileri,

gibi konularda somut adımların atıldığını göstergesi olmuştur. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Temsilcisi Vice President Federica Mogherini Batı Balkanlar ile ilgili demeci “ Batı Balkanlarla ilgilenmemiz bir önceliktir. Bugün Batı Balkanlar’daki ortaklarımız (Bosna-Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan) yaklaşık 5 yıl önceki görevimizin başlangıcına kıyasla Avrupa birliğine daha yakındır. Avrupa perspektifi bölgedeki değişimin itici gücüdür. Bölgesel iş birliği, iyi komşuluk ve uzlaşma Batı Balkanların AB entegrasyonunu destekleyen temel unsurlardır” dedi. Yine bu konu üzerine görüş belirten Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri Komiseri Johannes Hahn “ *Altyapıların modernizasyonu için çalışmalarımızı hızlandırıyoruz, dijitalleşmeyi destekliyoruz, yeşil büyümeye ve döngüsel ekonomiye yatırım yapıyoruz. AB programları, Batı Balkanlardaki insanlara somut faydalar sağlayacak ve bölgeyle daha da yakın bağlarımızın bir başka kilometre taşıdır*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (<https://ec.europa.eu/commission/>).

Sofya Zirvesi: AB-Batı Balkanlar zirvesi, 17 Mayıs’ta Bulgaristan’ın Sofya kentinde gerçekleşti. AB üye devletlerinin devlet başkanları veya hükümet liderleri ile Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya ve Kosova’nın liderlerini bir araya getirdi. 16-17 Mayıs tarihlerinde düzenlenen AB-Batı Balkan zirvesi sırasında liderler Batı Balkanların AB üyeliği konusunda kesintisiz destekleneceğini dile getirdi. Batı Balkanlar ve bölgedeki bağlantıların nasıl iyileştirileceği konusunda atılan adımlar en somut örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine zirvede siyasi, ekonomik, sosyal ve istikrar gibi konuların yanı sıra işbirliği ve komşuluk ilişkilerine de vurgu yapılmıştır. Zirvede ayrıca;

- Yasa dışı göç,

- Terör ve aşırıcılık,
- Radikalleşme,
- Yolsuzluk,
- Organize suçlar,

gibi konularda yakın çalışma ve görüş birliğine varıldı. AB liderleri Batı Balkan ortaklarıyla uyumlu olan Sofya deklarasyonunu kabul ettiler. Bu deklarasyonun neticesinde karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Batı Balkan ülkeleri için AB dışında bir geleceğin ve bir B planının mümkün olmadığını dile getirilmiştir (www.consilium.europa.eu).

3.2. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlarda Bütünleşme Stratejisi

3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kademeli Bütünleşme Modeli ve Avantajları

AB'nin Balkanlarda kademeli bütünleşme yaklaşımı Avrupa Birliği'nin genişleme politikasının stratejik bir parçasıdır. Bu yaklaşım ekseninde Balkan Devletleri ilk olarak AB ile ortaklıklar kurarak AB standartlarına uyum sağlamaya çalışır. Gerçekleştirilen karşılıklı müzakerelerle sonucu uygulanacak kriterler belirlenir sonuç olarak AB üyelik süreci ve AB üyeliği konuları gerçekleşir. Balkanlarda kademeli bütünleşmenin uygulaması hem AB hem de Balkan ülkeleri açısından birçok avantaj sağlar (Akşemsettinoglu, 2011, s. 6-11). Bu avantajlar şunlardır;

- ✓ Balkan Devletlerinin AB standartlarına uyum sağlaması daha kolay ve sürdürülebilirdir. Yani AB standartlarına uyum süreci aşamalı olarak gerçekleştirilir.
- ✓ AB, Balkan Devletlerinin AB üyeliğine hazır olup olmadığı konusunda görüş beyan ederek AB üyeliğinin sağlıklı şekilde gerçekleşmesini sağlar.
- ✓ Balkan Devletleri AB üyeliğine kabul edildikten sonra ticari, ekonomi, turizm vd. konularda fırsatlara sahip olurlar.
- ✓ AB'nin vazgeçilmez değerleri arasında yer alan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve özgürlük gibi kavramların Balkan Devletleri tarafından benimsenip, yaygınlaştırılmasına birçok kez vurgulanmıştır.

Balkanlarda kademeli bütünleşme uygulaması AB'nin genişleme politikasının bir parçası olarak devam etmektedir ancak bu süreç bazı temel konu ve kapsamaların

uygulanması noktasında zorluklar meydana getirebilmektedir. Bazı ülkeler bu süreci yönetme ve uygulama noktasında yetersiz kalabilmektedir, bu sebeple bazı AB'ye üye bazı devletler Balkan Devletlerinin AB üyeliğine karşı çıkmaktadır(<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>). Ayrıca AB'nin bütünleşmesine katkı sağlayacak aday ve potansiyel ülkelerde şu şekildedir;

✓ *AB'ye Aday ülkeler:*

- Arnavutluk
- Bosna Hersek
- Kosova
- Karadağ
- Kuzey Makedonya
- Sırbistan
- Türkiye
- Ukrayna

✓ *Potansiyel AB aday ülkeleri:*

- Gürcistan
- Moldova

3.3. Avrupa Birliği'nin Balkanlar'a Yönelik Politikalarının Geleceği

AB'nin Balkanlara yönelik politikalarının geleceği hem AB için hem de Balkanlar için önemli bir konudur. AB, Balkan Devletleri ile ilişkilerinde genişleme politikası uygulamaktadır. Bu politika ile Balkan Devletlerinin AB üyelik sürecine adım adım uyum sağlamasını hedeflemektedir. AB'nin Balkanlara yönelik politikalarının geleceği birçok faktöre bağlıdır. AB, Balkan ülkelerinin AB üyelik kriterlerini karşılamalarını ve reform gerçekleştirmelerini desteklemeye devam edecektir (<http://politikaakademisi.org>).

AB üyesi bazı ülkeler Balkan devletlerine karşı olumsuz tavır sergilerken bazı AB ülkeleri bu durumun aksini savunmaktadır. Taraflar arasındaki bu ikilem AB politikalarının geleceğini etkileyebilir. Bu ikililik üzerine birçok tartışma yaşanmaktadır. Bununla birlikte AB'nin Balkan ülkelerine yönelik politikalarının geleceği hakkında birkaç senaryo mevcuttur;

3.3.1. Tam Üyelik

AB'ye üye olmak isteyen aday ülkeler uyum sürecini ve kriterleri gerçekleştirdikten sonra tam üyelik sürecine sahip olabilirler. Bu senaryoda Balkan ülkeleri tam anlamıyla AB üyesi olarak ekonomik, sosyal ve siyasal bir entegrasyon yaşayacaklar (<https://www-eeas-europa-eu>).

3.3.2. Katılım Öncesi Süreç

AB üyeliğine talip olan Balkan ülkelerinin AB standartlarına uyum sağlamak için daha çok çaba sarf etmesi gerekiyor. Bu süreç kapsamında AB ile Balkan ülkeleri arasında ortaklık anlaşmaları imzalanabilir yani AB ile işbirliği yapmaya devam edebilir(<https://www-eeas-europa-eu>).

3.3.3. Alternatif Entegrasyon

AB'ye katılım sürecinde bazı Balkan ülkeleri zorluklarla karşılaşrsa, alternatif entegrasyon yollarına başvurulabilirler. Mesela zorluk yaşayan bu ülkeler Ekonomik alanına (EEA) veya AB ile serbest ticaret anlaşmaları yapabilirler (<https://www-eeas-europa-eu>).

3.4. Avrupa Birliği ve Balkanlar Arasındaki Ortak Gelecek

Balkanların AB'ye üyeliği bölgesel istikrarsızlığın ve çatışmaların sona ermesi konusunda önem arz etmektedir. Balkanlar 1990'lı yılların başlarında kaos, çatışma ve savaşların meydana geldiği bölge durumundaydı. Ancak son zamanlarda meydana gelen istikrarlı gelişmeler neticesinde Balkanların AB'ye katılımında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bölgede istikrarın sürdürülmesi hem bölge için hem de AB üyeliği için önem arz etmektedir. AB'nin bölgede aktif rol oynaması bölge gelişimi, işbirliği, ekonomik gelişmelere, istikrar ve güvenlik adına olumlu değerlendirilebilir. AB'nin Balkanlarda ortak geleceğe yönelik faaliyetlerini aşağıda belirtilen maddelerle özetleyebiliriz;

- ✓ AB üyeliği sürecinin hızlandırılması,
- ✓ Ekonomik kalkınmanın desteklenmesi,
- ✓ Demokratik reformların desteklenmesi,
- ✓ Bölgesel işbirliğinin artırılması,
- ✓ Sınır güvenliğinin sağlanması,

✓ Kültürel ve sosyal bağların güçlendirilmesi,

Belirtilen maddeler AB ile Balkanlar arasındaki ortak geleceğin inşa edilmesi için önemlidir, fakat bu adımların gerçekleştirilmesi için Balkan ülkeleri ile AB arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve karşılıklı anlayışın artırılması gerekmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse AB ile Balkanlar arasındaki ilişki iki taraf içinde önemlidir (www-eeas-europa-eu).

3.5. AB'nin Batı Balkanlara Yönelik Stratejik Politikaları

AB için Batı Balkanlar'ın özel konumu ve Avrupa ile arasındaki bağlantısı; bölgenin stratejik konumu, önemli ticari yolları (demiryolu, denizyolu, karayolu), ticari çıkarları, doğal kaynakları ve enerji güvenliği açısından kritik öneme sahiptir. Bölgedeki sınırların korunması, güvenlik, istikrar, konuları AB için kritik önem arz etmektedir. Bölgenin tarihi ve kültürel mirasa sahiplik etmesini değerli bulan AB karşılıklı ilişkilerin güçlendirilip geliştirilmesine önem vermektedir. AB için Batı Balkanların önemini farklı açı ve başlıklarla ele alarak konuya daha kapsamlı bir bakış açısı kazandıracağımız başlıklar şu şekildedir;

3.5.1. Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri

AB Perspektifi: AB perspektifi, Avrupa Birliğinin genişleme politikasının bir parçasıdır. Bu perspektif Batı Balkan ülkelerinin AB standartlarına siyasi, hukuki, ekonomik, kültürel konularına uyum sağlamalarına yardımcı olacaktır. AB perspektifi, Balkanlarda AB üyeliğine katılmak için bekleyen ülkelerin istikrar ve refahının belirli standartlara ulaşmasını hedeflemiştir. Yine AB perspektifine göre bölgedeki ülkelerin AB üyeliğine dâhil olabilmesi için yerine getirmesi gereken başlıklar aşağıdaki gibidir;

- Siyasi Reformlar
- Ekonomik Reformlar
- Sınır güvenliği
- İnsan Hakları
- Yargı Sistemi Reformları
- Sivil toplum Kuruluşları
- Medya destek
- Eğitim
- İşsizlik

AB perspektifi, bölgedeki ülkelerin AB üyeliği yolunda ilerlemesine yardımcı olmak için çeşitli araçlar sunmaktadır;

- Bu araçlar Avrupa Birliği fonları,
- Avrupa Birliğine üye ülkelerle işbirliği,
- AB standartlarına uyum sağlama,
- AB'ye adaylık başvurusunda bulunma,
- AB ile müzakere etme,

gibi başlıklar kapsamaktadır. AB perspektifi bölgedeki ülkelerin AB üyeliğine uyum sağlaması adına teşvik edici önemli bir hizmettir (www.eeas.europa.eu).

Dış politika: Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlara yönelik dış politikası bölgenin istikrar, güvenlik ve ekonomik kalkınması için önemlidir. Batı Balkanlar AB stratejisi için öneme sahip bir konumda yer almaktadır. Gerek Çin devletinin bölgeye açılması gerekse Rusya'nın yayılmacı politikalarla bölgede hâkimiyet kurmaya çalışması AB'yi Balkanlarda önlem almaya itmiştir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Avrupa Bilgi Balkanlarda istikrar, güvenlik ve ekonomik teşviklerle bölgenin ayakta kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. AB, Batı Balkanlara yönelik dış politikasında çeşitli araçlar kullanmaktadır;

- Ekonomik yardımlar,
- Siyasi reform desteklemeleri,
- Demokratik değerleri teşvik etme,
- Yargı sistemi ve güvenlik reformunu destekleme
- Sınır ve göç yönetimi

Gibi araçlarla işbirliği ve diyalogu geliştirmeyi amaç edinmiştir (www.eeas.europa.eu).

Siyasi İstikrarsızlık: Balkanlarda süregelen istikrarsızlıklar AB için problem teşkil eden bir meseledir. Uzun yıllar devam eden istikrarsızlıklar “siyasi, ekonomik, hukuki ve etnik çatışmalar” Avrupa Birliğine katılımı engelleyen büyük faktörlerdir. Bu süreçlerin başarıyla atlatılmasına ve AB entegrasyon sürecinin hızlanması adına Balkan devletlerine çözüm odaklı destek verilmiştir. AB'ye üyeliğini gerçekleştirmek isteyen devletlerin vazife takibi, Rusya ve Çin faktörleri siyasi faktörler Avrupa Birliğini istikrarsızlığa sokabilecek başlıklar altında değerlendirilebilir. Buna karşılık

jeopolitik zihniyete sahip AB'nin önümüzdeki yıllarda birkaç Batı Balkan ülkesini AB'ye dâhil ederek Balkanların bütünleşmesini sağlayacaktır. AB'nin Balkanlarda bütünlük sağlaması Avrupa Birliği'nin istikrar ve geleceğine adına önemli bir adım olacaktır. Ukrayna-Rusya arasında 20 Şubat 2022'de başlayan savaşın güneydoğu Avrupa ve civarına etki edecek şekilde devam etmesi aday ve olası üye devletlerin isimlerinin değişmesini sağlayacak bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır (Bechev, Erişim Tarihi: 19.04.2023).

Sosyal Politikalar: AB, Batı Balkanlara yönelik uygulanacak sosyal politikaların“ eğitim, işsizlik, sağlık, yoksulluk vd. konularda ” geliştirilmesini ve uygulanmasını finansal kaynaklarla desteklemektedir. Ayrıca AB, Batı Balkan ülkeleri ile sosyal politikalar konusunda işbirliği yaparak en iyi uygulamaların paylaşılmasını ve bunların yaygınlaştırılmasını desteklerken bu konuda hala zorluklar yaşamaktadır. Bu sebeple AB, Batı Balkanlardaki sosyal politikalarını geliştirip bunların sürdürülmesine devam etmektedir. Batı Balkanlara süregelen yoksulluk ve sosyal dışlanma nüfusun önemli bir bölümünü etkilemektedir. Etnik azınlık konumundaki kişiler, göçmenler ve engelli kişiler bu duruma maruz kalırken büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Bu gruptaki kişiler barınma, sağlık, işsizlik, düşük gelir gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. AB, Batı Balkanlara yönelik çeşitli projeleri destekleyerek hayata geçirmiştir bu maddeler;

- İşsizliğin azaltılması
- Sosyal dışlanmanın önlenmesi
- Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi
- Eğitimin geliştirilmesi
- Yoksullukla mücadele.

AB, Batı Balkan ülkeleri ile birlikte hareket ederek sosyal politikaların etkinliğine ve uygulanması konusuna ciddi destek vermiştir (www.eurofound.europa.eu).

Bölgesel Entegrasyon: Avrupa Birliği ile Balkanlar arasındaki işbirliği ve entegrasyonun artırılması her iki taraf içinde hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeptendir ki AB ile Balkanlar arasında başta ekonomik, politik, stratejik, vd. gibi alanlarda bölgesel entegrasyonun artırılması hedeflenmiştir. AB var olan politikaların gerçekleştirilmesi için çeşitli teşvik, işbirliği ve diyalog adımlarına önem vermiştir.

Bölgeler arası komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi için ayrıca siyasi ve mali entegrasyonun önemi vurgu yapılmıştır (www.eeas.europa.eu).

Demiryolu: AB ile Balkanlar arasındaki ticaretin geliştirilmesi adına demiryolu ağının stratejik önemine vurgu yapılmıştır. Her ne kadar ticari, mali ve ekonomik gelişmeler göz önünde bulundurulsa da lojistik, kaza ve çevresel sürdürülebilirlik son derece önemli konular arasındadır. AB ile Balkanlar arasında gelişim gösteren çeşitli konular var olsa da bölge için tehdit görülen Çin Devleti AB üyelerinin tepkisini çekmeye devam etmektedir. Çin Devletinin Balkanlarda uyguladığı Bir kuşak bir yol projesine AB ülkeleri karşı çıkmıştır. Başta Almanya ve Fransa'nın tepkisiyle karşılaşmasına rağmen Çin Devletini destekleyen Avrupa ve Balkanlar ülkeleri “ Macaristan, Polonya, Yunanistan, Sırbistan vd.” Çin Devletinin yatırım politikalarını göz ardı etmemiştir (Azizov, 2020, s. 38-41)

Kara Ticareti: AB ile Balkanlar arasında gerçekleştirilen stratejik kara ticareti hem AB hem de Balkanlar için önemlidir. Ülkelerarası entegrasyonun artması üretim ve ticari hacimlerin gelişmesini sağlamaktadır. Avrupa ile Balkanlar arasındaki stratejik öneme sahip kara ticaretini bazı alt başlıklarla inceleyebiliriz;

Ekonomik Fırsatlar: AB ticari şirketleri ile Balkanlardaki ticari şirketlerin karşılıklı kar, fayda sağlamasına fırsat imkânı sunar. Ticari firmalar arasında etkileşimin daha kolay gerçekleştirilmesini sağlar.

Lojistik: Kara ticareti, deniz ve hava ticaretine göre daha ekonomiktir. Ürünlerin taşınma ve teslimatının daha kısa süre gerçekleştirilmesini sağlayarak işletmelerin karlılığının artmasına etki eder.

İstihdam Yaratma: Kara ticareti neticesinde istihdam artabilir, daha fazla ticari faaliyetlerde bulunulabilir, daha fazla iş açığı ortaya çıkabilir, yeni işletmelerin ortaya çıkmasını sağlayabilir ve var olan işletmelerin büyümesine katkı sağlayabilir. Netice itibariyle Avrupa birliği ile Balkanların karşılıklı ticari ilişkilerini geliştirmesi hem ekonomik gelişmeye artıracak hem de büyümeyi teşvik edecektir (<https://ec.europa.eu>).

Deniz Ticareti: AB, Balkan ülkeleriyle olan ticari ilişkilerini stratejik unsurlar sebebiyle deniz yoluyla da sürdürmektedir. Balkanların stratejik bölüm ve bölgelere olan sınırı AB'nin hem Asya hem Karadeniz hem de Rusya ile gerçekleştireceği ticari

ilişkilerinde önemli kavşaklardır. Balkanlar ithalat ve ihracat için stratejik ve önemli limanlar sahiptir. AB, Balkanlarda mevcut önemli limanların geliştirilip modernize edilmesinin stratejik bir yatırım olduğunun bilincindeydi ve her fırsatta bu limanların geliştirilmesine katkı sağlayan fonlar tahsis etmiştir. Enerji ihtiyacının giderilmesi hususunda AB ile Balkan Devletleri Karadeniz ve Balkan açıklarında enerji arama faaliyetleri gerçekleştirmektedir (<https://ec.europa.eu>).

Hava Ticareti: Hava taşımacılığı hem Avrupa hem de Balkanlar için stratejik önemde sahiptir. AB'nin doğuya açılması kadar Balkan devletlerinin AB pazarına geçişi stratejik anlamda önem taşımaktadır. Bu nedenle iki taraf arasında işbirliği ve teşvik edici programların gerçekleştirilmesi ekonomik büyümeye yakinen etki edecektir. Yük ve yolcu taşımacılığı için modernize edilmiş alanların artırılması hususunda gerekli fonlar sağlanmıştır. Bu fonlar AB ile Balkanlar arasında ticari ve turizmin gelişmesine katkı sağlamıştır (<https://transport.ec>).

Gelişim Stratejisi, Yatırım ve İş İmkânları: AB gelişim stratejisi, iş imkânı ve yatırım gibi konularda Balkanlara destek vermektedir. Verilen desteklerle Balkanlarda ulaşılacak istenen yegâne amaç var olan fırsatları yatırıma dönüştürmektir. AB ve Balkanların ortak hareketle gelişim stratejisi, yatırım ve iş imkânlarına yönelik uyguladıkları stratejiler ve politikalar aşağıda belirtildiği gibidir;

Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi (WBIF): AB, Batı Balkanlarda altyapı projeleri, sosyo-ekonomik kalkına ve finansman gibi yatırımları sağlamak için WBIF oluşumunu sağlamıştır. WBIF Batı Balkanların gelişimine doğrudan katkı sağlayarak projelerin yönetilmesine destek veren ana bir araç olmuştur.

Avrupa Komşuluk Politikası (ENP): AB'nin komşuluk ilişkilerini güney, doğu vd. bölgelerde yürütecek olan bu kurum istikrar, güvenlik ve refahı artırmak için 2004 yılında oluşturulmuştur. Ayrıca istikrar için ekonomik gelişme, güvenlik, göç ve hareketlilik gibi konularda işbirliğini önem vermiştir.

Balkanlar İş Forumu: AB ile Balkanlar arasında ticari ve işbirliği fırsatlarını geliştirmek için stratejik iş birliği etkinlikleri yapılmaktadır. Gerçekleştirilen etkinlikler neticesinde AB ile Balkanlar arasında iş fırsatları ve yatırım imkânları değerlendirilerek tartışılmaktadır (<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>).

Demokratikleşme ve Hukukun Üstünlüğü

Avrupa Birliği'nin demokrasi anlayışı Batı Balkanlar'da her ne kadar yürütülmeye çalışılsa da problem ve beklenmedik siyasi arbedeler bu konuyu gölgelemeye yetmektedir. Demokrasi ve hukuk kavramlarının uygulanması ya da AB'nin adalet vurgusu Balkan ülkelerinin genelinde aynı şekilde algılanmamaktadır. Hukuk ve demokrasi alanlarında Balkanlara yönelik sistemli, ortaklaşa faaliyetler sürdürülmelidir. Hukuksal reformlarla adalet, seçim vb. konularda odak noktasının yakalanması vazgeçilmez prensipler arasında olmak zorundadır (<https://www.idea.int>). Hukukun üstünlüğü, adalet, temel hak ve özgürlük gibi konularda AB'nin tavrı ve beklentisi açıktır yani AB müzakere ve aday üyelik görüşmelerinin vazgeçilmez prensiplerinden birisi hukuk ve adalettir. AB üyeliğine katılım sağlamak isteyen ülkelerin Kopenhag kriterlerine uygun hukuki gelişim göstermesi vazgeçilmez temel esastır. AB Komisyonu üyelik aşamasındaki ülkelerin Kopenhag Kriterlerine uyup uymadıklarını göz önünde bulundurmaktadır. 2019 Haziranında toplanan AB Konseyi Batı Balkanlar için hukuk alanında ilerleme olduğunu kaydetti. AB Komisyonu tarafından hazırlanan raporlarda Batı Balkanlar için yargı reformu planı geliştirmeye yönelik daha fazla analiz yapılması hususuna vurgu yapılmıştır. Hukukun üstünlüğüne istinaden hazırlanmış bir eylem planının olmaması ve oluşturulacak bir eylem planının işleyişinin ne denli zor olduğuna atıfta bulunulmuştur (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov>).

Yargı ve Yargı Bağımsızlığı: Sırbistan'ın Başkenti Belgrad'da düzenlenen Bölgesel Yargı Reformu konulu paneli düzenlenmiştir. Bu panelde genel olarak Batı Balkan ülkelerinin yargı bağımsızlığı konusunda neler yapması gerektiği üzerine görüşler belirtilmiştir. Yani suç, yolsuzluk vd. konulardaki adaletin sağlanması için mahkemelerin siyasi baskıdan bağımsız karar almasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Batı Balkan devletleri yargının siyasallaşmasının önüne geçmek için farklı yasal çözümleri aranmasına rağmen hâkim ve savcı kurumlarının siyasallaşmasının önüne geçmek pek mümkün görünmemektedir. Meselenin önem arz eden temel kısmı yargı üzerindeki siyasi nüfuz iddialarının vazgeçilmez doğruluğudur. Yani hâkim ve savcıların liyakatle göreve getirilip getirilmediği esas temel konudur (<https://europeanwesternbalkans.com>).

Adalet ve Ceza Adaleti Reformu: Avrupa Birliği ile Batı Balkanlar arasında sürdürülen işbirliği neticesinde adalet ve ceza konularında da güçlü olmanın önemine vurgu yapmıştır. Bahsi geçen bu konular AB üyeliğinde vazgeçilmez kriterleri arasındadır. Avrupa Birliği Balkan ülkelerinin adalet, ceza, yargı vd. hukuki alanlarda gelişmesini teknik ve finansal olarak desteklemektedir. AB'nin Balkanlarda işbirliği, yasal çerçeve ve hesap verilebilirlik konularında gelişimin sağlanmasına önem vermektedir. AB ile Batı Balkanlar arasında adalet ve ceza adaleti reformu kapsamında aşağıdaki konular ele alınmaktadır:

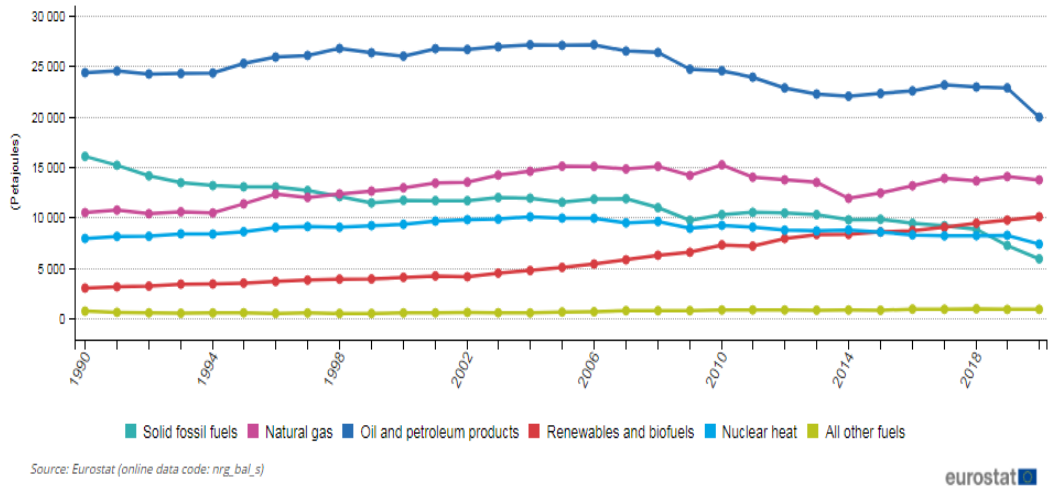
- **Yargı sisteminin etkinliği:** Yargı sistemindeki işleyiş ve kararların daha hızlı, etkili şekilde alınmasını sağlar.
- **Yargı bağımsızlığı:** Yargı kararlarının adil ve tarafsız şekilde alınmasını sağlamaya yönelik önemli bir unsurdur. AB için hâkimlerin bağımsızlığı, yargının siyasallaşmasının önüne geçilmesi önemli unsurdur.
- **Ceza adaleti sisteminin etkinliği:** Suç işleyen kişi veya kurumun adil ve insan haklarına uygun şekilde cezalandırılmasına yönelik adımların atılması desteklenir.
- **İşkence ve kötü muameleyle karşı mücadele:** Suçu kesinleşen kişilerin cezai yaptırım sonrası işkence ve kötü muameleyle karşı korunmasının önemine vurgu yapılır.
- **Avukatların ve savunmanın rolü:** Avukatlık mesleğinin işlevinin artırılarak güçlendirilmesine ve suç işleyen kişilere hukuki desteğin sağlanması hususun dikkat çekilir (<https://op.europa.eu>).

İnsan Hakları ve Azınlık Hakları: Batı Balkan devletleri ile AB arasında insan hakları, sahip olunan haklar vd. konular ile ilgili birçok sorun bulunmaktadır. Bu problemlerin temel nedenleri tarih, kültür, siyasal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Din, dil, etnik köken gibi faktörler bölgedeki barış ve huzuru tetikleyecek önemli etkenler arasındadır. AB, insan hakları ve ayrıcalıklı haklar konusunda dünya çapında önemli bir rol üstlenmektedir. AB ile Batı Balkanlar arasında insan hakları konusunda yeterli düzeyde diyalog ve işbirliği sağlanamamıştır. Balkan ülkelerinin bazıları insan hakları konusunda yeterli yasal uygulama alanına sahip değildir. Bu sebeple AB insan hakları ve mülkiyet hakları konularında Balkan ülkelerine gerekli desteği vermektedir. Sonuç olarak taraflar arasında işbirliği ve çözüm konuları umut vadetmektedir (<https://op.europa.eu>).

3.5.2. Enerji ve Ulaşım Stratejilerindeki Politikalar

AB ile Balkanlar arasındaki ilişkileri adli, siyasi, ticari, finans gibi konularda olduğu kadar enerji politikaları konusunda önemli bir sarmaldır. AB, enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını Balkan devletleri aracılığıyla sağlamaktadır. AB'nin ithal ettiği madenler doğal gaz, kömür ve petrol gibi yer altı kaynaklarından oluşmaktadır. AB'nin yıllara göre kullanılabilir brüt enerji istatistiği aşağıda gösterilen gibidir;

Gross available energy, EU, 1990-2020

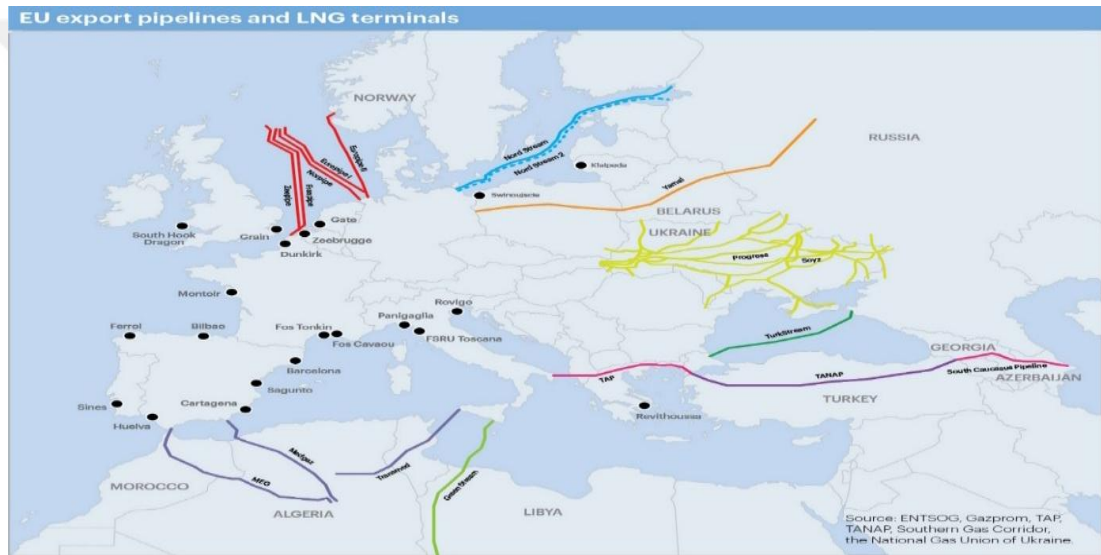
Grafik 1: Enerji istatistikleri - Genel Bakış, AB, 1990-2021

Bu grafikte AB'ye üye her devletten alınan veriler ışığında oluşturulmuştur. Grafik incelendiğinde çeşitli enerji kaynaklarında artış ve azalış göze çarpmaktadır (Enerji, Erişim Tarihi: 12.05.2023). Balkanlar enerji rezerv açısından çok zengin değildir dolayısıyla Balkanlar dünden bugüne kadar enerji konusunda gerek Ortadoğu gerekse Orta Asya gerekse Rusya'ya bağımlı enerji politikaları gütmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla küresel güç ve ekonomiler enerji konusunda Avrupa ve Balkanlarda etkin rol oynamıştır. Rusya'dan ithal edilen doğal gaz sevkiyatının stratejik noktası Bulgaristan olmuştur. Bu güzergâhlar;

- Macaristan- eski Yugoslavya arasındaki Trans-Sibirya Boru hattı
- Ukrayna'dan başlayıp Bulgaristan, Türkiye, Makedonya ve Yunanistan'a uzanan Trans-Balkan boru hattıdır.

- St. Petersburg yakınlarından Baltık Denizi altından geçen Kuzey Akım 1 boru hattı Almanya'ya ulaşmaktadır.
- Kuzen Akım 2 Boru hattı Finlandiya, İsveç ve Danimarka arasında uzanmaktadır.

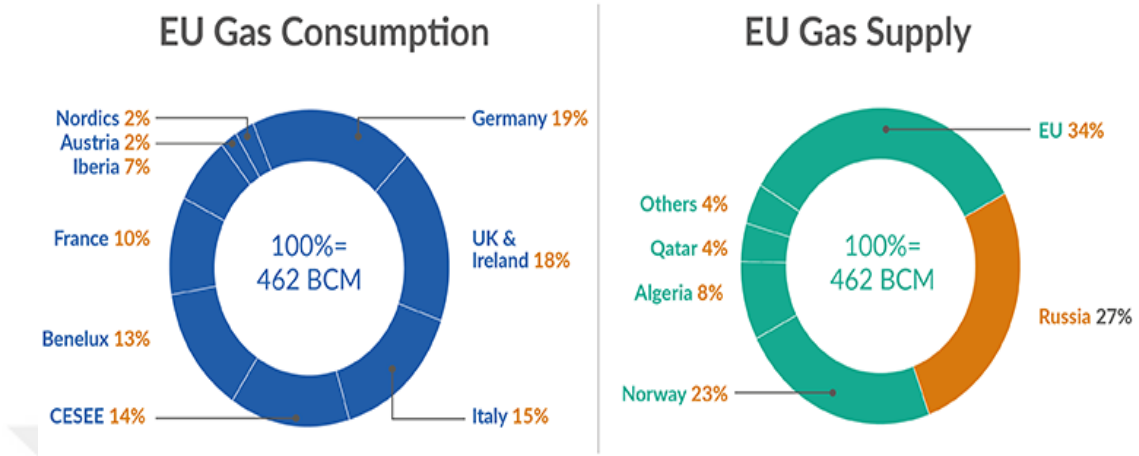
Enerji gücünü stratejik olarak kullanan Rusya alternatif enerji yollarına karşı çıkmıştır. Romanya ile Bulgaristan geçip Avrupa'ya ulaşacak olan Nabucco boru hattı projesi gerekli koşul ve şartların gerçekleştirilememesi gerekçesiyle tarihe gömülmüştür. Rusya ile Ukrayna arasında 2022 Şubat ayında başlayan savaşla birlikte Rus gazının hâkimiyetini azaltmak isteyen AB Türkmenistan gazının Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlamıştır (<https://www.tesadernegi.org>).

Harita 16 : AB İhracat Boru Hatları ve Lng Terminalleri, Erişim Tarihi:13.05.2023

Enerji Güvenliği Stratejisi: Enerji kaynaklarının yani doğal gaz ve petrol boru hatlarının güvenli şekilde sevkinin küresel olarak stratejik önemi vardır. Hem AB hem de Balkan ülkeleri için stratejik şekilde önemlidir. Avrupa Birliği enerji temini için Rusya, Kafkas ve LNG ithalat terminalleri dışında alternatif yolları değerlendirirken Balkanlar coğrafi konum ve stratejik konumu ile yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Rusya ile Ukrayna arasında devam eden savaş ve mevcut boru hatlarının kilit noktası olan Ukrayna'da meydana gelen savaş gelişmeleri uluslararası arenada enerji krizini tetiklemiştir. AB'nin enerji piyasasında iç pazar oluşturmaması, alternatif bölgelerden enerji ithal etmesi ve Balkan ülkelerinin enerji transitinde gelişim gösterememesi hem AB hem de Balkanlar için ciddi sorunlar teşkil etmiştir. Bu

sebeptendir ki AB Balkanlarda enerji alt yapısının geliştirilmesine ciddi anlamda destek vermiştir (www.ebrd.com)

Grafik 2 : *Balkanlar ve AB Enerji Oranları , Erişim Tarihi: 15.05.2023.*

Ulaşım-Altyapı: AB ile Balkanlar arasında ulaşım, enerji ve altyapı konuları önemli yer tutmaktadır. AB enerji arzının kolay sağlanması için Balkanlara altyapı ve ulaşım giderlerinde finansal destek vermektedir. Balkanlar AB'ye giden doğal gaz, elektrik, petrol ve enerji kaynaklarının geçiş istikametinde stratejik konumdadır. AB, Balkanlarda enerji alt yapı faaliyetleri ve projelerinin geliştirilmesini destekleyecek adımlar atmaktadır. AB bu destek hizmetleriyle bölgede güvenli ve etkin faaliyetlerin sürdürülmesini hedeflemiştir. Yine bu teşvik edilen hususlar aşağıdaki maddelerle desteklenmiştir;

- Proje planlaması,
- Maliyet analizi,
- Hukuki düzenlemeler,
- Teknik standartlar,
- Altyapı inşası,

AB'den sağlanan destek fonları ve finansal kaynaklar enerji altyapı projelerinin finansmanına da katkı sağlamaktadır. Bu destekleyici gelişmelerin temel amacı AB ile Balkanlar arasında entegrasyonun kolay şekilde sağlanması ve AB standartlarının yakalanması için önemlidir. Sonuç itibariyle AB ile Balkanlar enerji işbirliği, ulaşım ve altyapı konusunda önemli roller üstlenmiştir (<https://transport.ec.europa.eu>).

3.5.3. Güvenlik ve Askeri Stratejilerdeki Politikaları

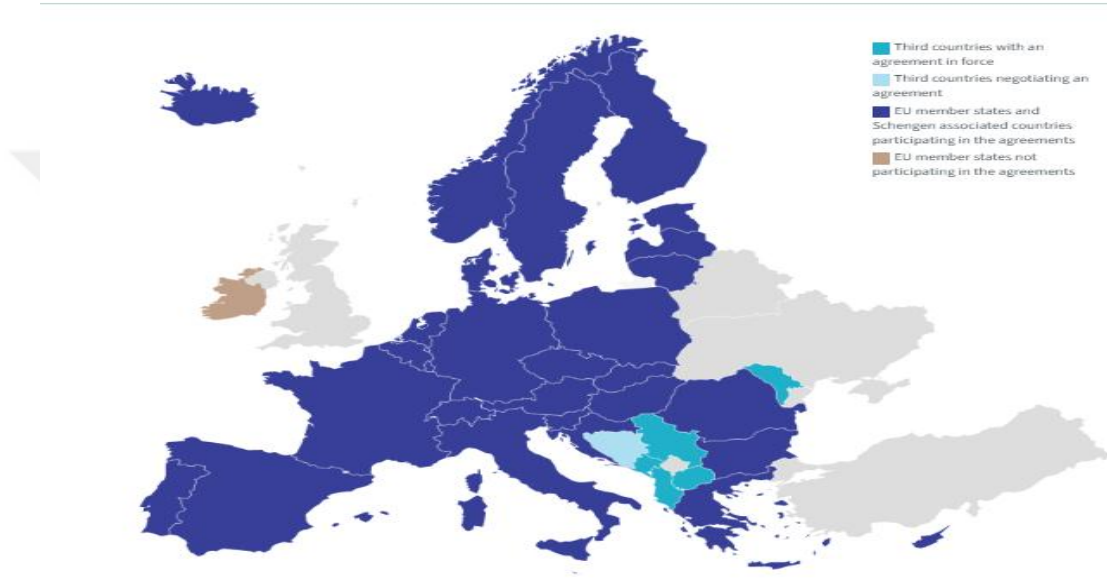
Balkanlarda AB'ye ait hava üssü bulunmamaktadır. Stratejik olarak AB Balkanlarda askeri üs kurma ve işletme konularında görev almamıştır. Balkanlar ve çevresinde askeri üstler NATO'ya aittir. NATO ve üyeleri Kosova'da bulunan Camp Bondsteel askeri üssünü barış, operasyon ve güvenlik işbirliği faaliyetlerinde kullanmaktadır. AB ile Balkanlar arasındaki askeri ve savuna stratejilerini aşağıdaki maddelerle açıklayabiliriz;

Savunma Stratejileri: Her ülke grup ve topluluk gibi AB ve Balkanlarda kendi savunma ve stratejilerinin gelişimine önem vermektedir. NATO'nun savunma politikaları hem belirli standartta hem de belirli bölgeyi kapsamaktadır. NATO, AB ile Balkanlar arasında savunma kapasitesini, kriz yönetimi ve yeteneklerini destekleyerek geliştirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yine Balkanlarda bulunan NATO üstleri barışı korumada, operasyonlarda, eğitim programlarında ve lojistiğin sağlanmasında kullanılmaktadır. Var olan bu üstler bölgede güvenlik, strateji ve istikrarın korunması adına sürdürülmektedir. Üstlerin kurulma ve kullanımı hukuki anlaşmalar çerçevesinde NATO'ya aittir(<https://tasam.org>).

AB ve Batı Balkanlar Savunma İşbirliği: AB ile Batı Balkanlar arasında savunma ve işbirliği alanında ortaklaşa faaliyetler sürdürülmektedir. Bu faaliyetler askeri, eğitim, güvenlik, işbirliği, siber güvenlik, sınır güvenliği ve sivil savunma alanlarını kapsayan konulardır. AB, Batı Balkanların AB standartlarına ulaşmasını sağlamak için destek vermektedir.

- ✓ *Bölgesel İşbirliği:* AB ile Batı Balkanlar arasındaki savunma, güvenlik ve işbirliği önemlidir. Bölge genelinde herhangi bir sebeple meydana gelebilecek tehdit, savaş vd. konular için koordineli ve ortak hareket etme bilinciyle hareket edilmiştir. Ayrıca Balkanlarda pasif kalmayan ABD zaman zaman Balkan devletleriyle zaman bölge dışındaki devletlerle (Türkiye, Ukrayna) stratejik ve siyasal ilişkilerini sürdürmektedir. ABD'nin Balkanlar ve Avrupa da etkin rol almasının sebepleri arasında Rus faktörüdür başı çekmektedir (: <https://www.nato.int>).
- ✓ *Sınır Güvenliği:* AB ile Balkanlar birbiri sırtına denk gelecek şekilde sınır komşusudur. Avrupa kıtası bölge, bölüm olmak üzere özellikle Afrika, Asya ve Orta Doğudan gelen yoğun mülteci ve göçmen akımına maruz kalmaktadır. Batı Balkan lokasyonu yani Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Kuzey

Makedonya ve Sırbistan özellikle düzensiz göçmen geçişlerinin önemli güzergâhını oluşturmaktadır. 2015 yılında AB'ye rekor mülteci girişlerin olduğu bu lokasyon zaman içerisinde istikrarlı şekilde kontrol altına alındı. AB'ye ulaşan bu mülteci ve düzensiz göçmenler sığınma talebinde bulunarak Avrupa içerisinde göç hareketini devam ettirmektedir. AB bu sorunların çözümü için aktif faaliyetlerini sürdürmektedir. Avrupa Komisyonu 5 Aralık 2022'de Batı Balkan Hakkında bir eylem planı hazırlayarak buradaki güvenlik, ihlal ve hareketliliğin azaltılmasını destekleyici faaliyetlerde bulunmuştur (<https://www.consilium.europa.eu>).

Harita 21 : Infographic - Sınır yönetimi: AB üyesi olmayan ülkelerle anlaşmalar,
Erişim Tarihi: 17.05.2023.

3.5.4. Doğa-Çevre ve Tarım Faaliyetleri Stratejileri

AB'nin çevre, doğa ve tarım faaliyetlerindeki çalışmaları son yıllarda su ve hava temizliğinde de etkisini göstermiştir. Küresel iklim değişikliğinin günümüzde stratejik önemine vurgu yapan uluslararası dernekler ve sivil toplum örgütleri Avrupa ve Balkanlarda da çevre ve doğa konuları üzerine başarılı çalışmalar sürdürmektedir. Avrupa ve Balkanlar arasında sürdürülen ortak çalışmalar neticesinde doğa ve çevresel faktörlere etki eden konu ve stratejik çalışmalara değinilecektir;

Afet Yönetimi: AB ile Avrupa Komisyonu için IP programları ve Balkanlarla olan işbirliği uzun vadeli öncelikler arasındaydı. Batı Balkan ülkeleri akran değerlendirmeleri, danışma misyonları, eğitim, tatbikat ve uzman değişimi gibi IPA programları ve Birlik Sivil Korum Mekanizması (UCPM) gibi var olan etkinlik ve

araçlara katılmaktadır. Acil durumlar söz konusunda olduğunda Batı Balkan devletleri UCPM ile işbirliği yapmaktadır. Afetlere karşı başarı sağlamak için gerçekleştirilen işbirliğine somut örnek AB ile Dünya Bankası arasında yapılan kontratlardır. Avrupa Komisyonu ve 8 üye ülke 2021 yaz aylarında Orman yangınlarının önlenmesine tedbir olarak Arnavutluk ile Kuzey Makedonya yardımında bulunmuştur. 2014'ten 2021 yılına kadar Batı Balkan Devletleri UCPM'den 30'un üzerinde yardım talebinde bulundu (<https://www.ipaff.eu>).

Altyapı: IMF, Batı Balkanlarda eksik olan kamu altyapısının gelişme ve büyümeye engel olduğunu bildirdi. Ulaşım hizmetleri, enerji ve telekomünikasyon alt yapılarının genişletilmesiyle yabancı yatırımcının bölgeye ilgisini çekmede stratejik öneme sahiptir. Balkanların altyapı çalışmalarında AB standartlarını yakalaması zordur. Çeşitli konularda kamu yatırımının sağlanması ve geliştirilmesi için güçlü kurumsal çalışmalar gereklidir. Proje, kaynak, bütçe konularının yürütülmesi ve izlenmesinde önemli eksiklikler göze çarpmaktadır. Sermaye zayıflığı, likidite zorluğu, yüksek kamu borcu ve uluslararası sermayeden yararlanamama kamu yatırımlarının aksamasına neden olmaktadır. Olumsuz koşullara rağmen altyapı çalışmalarının iyileştirilmesi, ulaşım ve enerji arterlerinin geliştirilmesi hem stratejik hem de potansiyel yatırımlar adına önemli kazanımlar sağlayacaktır (www.imf.org).

3.5.5. Çevre ve Doğa Koruma Politikaları

AB ile Batı Balkanlar arasında çevre ve doğa koruma politikaları sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, doğal kaynak ve biyolojik çeşitliliği koruma amacı taşımaktadır. Bu politikaların önemli noktaları aşağıda belirtildiği gibidir;

AB Üyelik Süreci: AB'ye üye olacak tüm ülkeler AB standartlarında çevre ve doğa koruma politikalarının gerekliliklerini yerine getirmek zorundadır. AB mevzuatında ayrıca çevresel etki değerlendirmeleri, korunan alanlar ve doğal rezervlere yönelik gerekli zorunluluklar mevcuttur.

Çevresel İşbirliği ve Finansman: AB, Batı Balkanlarda çevre ve doğanın korunması adına geliştirilmesi adına gerçekleştirilen projeleri mali ve teknik konularda desteklemektedir. Yapılan bu desteklerle kamu, kurum ve kuruluşların çevresel yönetişimin konusunda iyileştirilmesi, ulusal strateji ve eylem planlarının geliştirilerek korunmasını amaçlanmıştır.

Biyolojik Çeşitlilik ve Korunan Alanlar: AB, Batı Balkanlarda biyolojik çeşitliliğin korunması ve korunan alanlar oluşturulması hedeflemiştir. Uluslararası kuruluşlarda aynı AB gibi Balkanlardaki ekolojik değerlerin korunmasına vurgu yapmıştır. Sürdürülebilir arazi kullanımı, korunan alanların yönetimi için bölgesel işbirliğine vurgu yapılmıştır.

Su Yönetimi: Batı Balkanlar su kaynağı konusunda önemli rezerve sahiptir. Su kullanımının etkili yönetimi bölge geneli için önemli bir konudur. AB ile Balkanlar su kaynakları yönetiminde, nehir yönetim planında, su kalitesi izleme ve atık su konularında ortak hareket etmektedir.

Döngüsel Ekonomi ve Atık Yönetimi: Döngüsel ekonomiye geçiş AB ile Balkanlar arasında hedeflenen stratejik ve önemli bir konudur. Atık yönetiminin geliştirilmesi, geri dönüşümün programlanması, düzenli depolamayı azaltmak ve sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerine teşviki ve geliştirilmesini desteklenmektedir (https://environment.ec.europa.eu/index_en).

3.5.6. Hava, Su Kirliliği ve Doğal Afet Politikaları

Hava Kirliliği: Hava ve doğanın korunması adına AB ile Balkanlar arasında hava kirliliği üzerine iyileştirmeler çalışmaları yapılmaktadır. Balkanlarda mevcut olan Endüstriyel emisyonlar, enerji üretimi, konut ısıtması, partikül maddeler, ulaşım ve diğer hava kirleticileri yüksek seviyeli kirleticilerdir. Bu kirletici gazlar halk sağlığını olumsuz şekilde etkileyebilir. AB, Batı Balkanlarda yenilenebilir enerji, emisyon ve temiz havanın korunmasını sağlamak için finansal ve endüstriyel destek vermektedir.

Su Kirliliği: Batı Balkanlarda su kirliliği önemli sorunlar arasındadır. Gerekli çalışmaların yapılmaması ve teçhizat yetersizliği göl, nehir, baraj gibi yerlerin kirlenmesine sebep olmaktadır. Bu kirlilik canlı hayatını tehlikeye attığı gibi ekosisteme de zarar vermektedir. Yine temiz su kaynaklarına karşı risk oluşturmaktadır. Bölgede atık su ve altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi için gereken destek verilmektedir.

Doğal Afetler: Batı Balkanlar doğal afetlere karşı hassas bir bölge olması sebebiyle AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında işbirliğine gidilmiştir. Olağanüstü bir durumda ve doğal afette gerekli kapasite ve müdahalenin anında yapılması hususunun önemine

vurgu yapılmıştır. Risk değerlemesi, erken uyarı sistemleri ve acil durum planlamaları oluşturulmuş ve paylaşılmıştır (<https://www.eea.europa.eu>).

3.5.7. Teknoloji, Dijitalleşme ve Medya Politikaları

AB ile Batık Balkan ülkeleri arasında dijitalleşme, medya ve teknoloji alanlarında işbirliği, çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca AB bu belirtilen konularda Batı Balkan ülkelerinin desteklenmesi ve güçlenmesine yardımcı olmaktadır. AB'nin bu desteği hem AB standartlarını yakalamak hem de stratejik planlamaların başarıya ulaşması için önemlidir. Batı Balkanların bu süreçleri başarıyla sürdürmesi AB entegrasyonuna katılım sürecini kolaylaştıracaktır. Bu süreçleri aşağıda belirtilen maddelerle açıklayabiliriz (<https://digital-strategy.ec.europa.eu>).

Akıllı Şehirler: AB ile Batı Balkanlar arasında akıllı şehirlerin oluşturulmasının konusunda işbirliği ve çalışmaları yürütülmektedir. Akıllı şehirlerdeki teknolojik altyapılar, geniş iletişim ağları ve veri analitiğinin geliştirilerek kullanılması sürdürülebilirlik ve verimlilik açısından vatandaşları teşvik eden faktörlerdir. AB, Batı Balkan ülkelere akıllı şehirlerin geliştirilmesi konusunda çeşitli program ve fonlar sağlamaktadır. Netice itibarıyla Batı Balkanlarda hedeflenen dijital dönüşüm, kentleşme ve toplumsal kalkınmanın önemi AB'nin Balkanlarda hedeflediği gelişim stratejileri arasındadır (<https://commission.europa.eu>).

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT): AB, Batı Balkan ülkelerinin BİT altyapısındaki gelişmeleri, dijitalleşme ve dijital ekonominin geliştirilmesini yakından takip edip desteklemektedir. Avrupa ile Balkanlar arasındaki dijital uçurumun azaltılarak için belirli bir standardın yakalanması AB için öncelikli hedeftir. Hedeflenen standarda etkin ve hızlı ulaşmak için çalıştay, eğitim, seminer ve projeler düzenlenmektedir.

Dijital Dönüşüm: Teknolojinin ilerlemesinin gelişimiyle birlikte toplumda, ekonomide, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ve verimliliğin artırılması dijital dönüşüm ile sağlanabilmektedir. AB ile Batı Balkanlar arasında bu konu işbirliği ve faaliyetler çerçevesinde sürdürülmektedir. AB Batı Balkanları bazı konularda desteklemektedir. Bu konula;

- Bilgi teknolojilerinin geliştirilerek iyileştirilmesi,
- Dijital becerilerin geliştirilmesi,
- E-hizmetlerin geliştirilip yaygınlaştırılması,

- Dijital girişimcilerin teşvikinin sağlanması,
- Siber güvenliğin sağlanması,

gibi konuları kapsamaktadır. AB, yukarıda belirtilen konularda Batı Balkanlara danışmanlık, eğitim programları, proje ve teknik yardım konularında desteklemektedir (<https://ec.europa.eu>).

İnovasyon ve Yenilikçilik: İnovasyon yeni fikir, hizmet, ürün ve iş modellerinin oluşturulmasını sağlayan bir süreçtir. Bu süreçte yenileşme ve sürekli gelişme inovasyonun vazgeçilmez noktasıdır. Avrupa Birliği Batı Balkan ülkelerini rekabet, proje ve finansal yönden desteklemektedir. Bu destekle birlikte Batı Balkanlarda inovasyon stratejisi oluşturma, inovasyon ekosistemleri geliştirme ve yenilikçi kapasitelerin artırılması hedeflenmiştir. AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında uygulama, deneyim ve inovasyon konularında güçlü işbirliği yapılmaktadır. Yenilikçilikteki temel gaye ekonomik büyüme, gelişim, rekabet ve sürdürülebilirliği teşvik etmektir. AB tarafından sunulan kaynak ve destekler yenilikçi işletmelerin kurulmasını, büyümesini ve uluslararası pazarlara erişimini desteklemektedir (<https://s3platform.jrc.ec.europa.eu>).

Resim 2 : *İnovasyon, Araştırma, Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spora İlişkin Batı Balkan Gündeminin Uygulanması*

3.5.8. Eğitim, Öğretimdeki Strateji ve Politikaları

Eğitim ve öğretim tüm dünyada iskeletini oluşturmaktadır. Gerek rekabet gerek ekonomi gerekse teknolojide eğitimin vazgeçilmez bir konu olduğu unutulmamalıdır.

AB Batı Balkanları eğitim ve öğretimin geliştirilmesi yönünde desteklemektedir. Beceri gelişimi, kaliteli eğitim ve AB standartlarına ulaşımın sağlanması eğitim ve öğretimde temel gayedir. AB standartları gereği en iyi eğitim/öğretim politikasının gerçekleşmesi için AB tüm konularda Batı Balkanları desteklemektedir. Eğitim reformları, yeterlilik sisteminin modernizasyonu, öğrenme süreçlerinde kalitenin sağlanması gibi temel unsurlar işbirliği çerçevesinde Avrupa Eğitim Vakfı tarafından desteklenmektedir. Hedeflenen temel amaç gençliğin gelecekte çalışma hırslını, tutkusunu ve hayallerini gerçekleştirmesini çekici hala getirmektir (<https://education.ec.europa.eu>).

3.5.9. İşsizlik ve Gençlik İstihdam Politikaları

Batı Balkan ülkelerindeki gençler, yüksek işsizlik, düzgün iş, beceri uyumsuzluğu ve mesleki niteliklerin hantallığı sebebiyle pek çok zorluklarla karşılaşabiliyor. Batı Balkanlardaki genç nüfusun çoğu yolsuzluk ve sınırlı istihdam gerekçeleriyle bölge dışı ve yurtdışında iş fırsatı arama yolunu seçmiştir. Batı Balkanlardaki gençlerin %67'si yurtdışında çalışma düşüncesini Balkan Barometresi ortaya koymuştur. AB, Batı Balkan ülkeleriyle birlikte eğitim, girişimcilik, program, beceri, mesleki eğitim ve gönüllülük gibi programlara yatırım yapmaktadır. Belirtilenlere ek olarak Erasmus programı da eğitim, öğretim, hareketlilik ve kişisel mesleki gelişime dâhildir. Bu programa Batı Balkan ülkelerindeki katılımcılarda dâhil olması mümkündür. Bölgedeki genç ve öğretim elemanları yurtdışında eğitim alarak bu fırsattan yararlanma şansı buldu (<https://webalkans.eu>).

3.5.10. Kültürel Programı Politikaları ve Stratejisi

Batı Balkanlarla AB arasında maddi ve manevi mirasa ilişkin bir dizi kültürel etkinlik rotası çizilmiştir. Bu rotada AB delegasyonları, AB ulusal Enstitüleri (EUNIC) ve yerel halkın katılımıyla gerçekleşecek her türlü kültürel mirası bir araya getirecek etkinliklerin oluşturulması amaçlanmıştır. AB'deki kültürel ve miras alanları ile Batı Balkan ortakları arasında dayanıklı ve sürdürülebilir ağların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Oluşturulan bu rota Batı Balkanların AB'ye entegre olmasını kolaylaştırırken Batı Balkan stratejisinin tam uyum içinde tamamlanıp güçlenmesine sağlamıştır. Avrupa Komisyonu'nun Şubat 2018'de sunduğu kültür, kimlik ve gündelik yaşamımızı şekillendirmenin ötesinde, bütün Batı'nın Avrupa'ya entegrasyon süreci için önemli olan eylem alanları olan ekonomideki büyüme, turizm etkinlikleri,

kültürler arası diyalog etkinlikleri ve yaratıcı endüstri çalışmaları üzerinde mutlak etkiye sahiptir. Federica Mogherini, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi/Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı kültürel ve çok çeşitliliğe açık sözleri şu şekildedir;“ *Mübadeleler bizi daha zengin yaptı, daha zayıf yapmadı. Avrupa'da kültür her zaman çoğuldur çünkü pek çok farklı kültür bu kıtaya aittir. Avrupa kültürü çeşitliliktir. Avrupa kültürü farklılıktır ve aynı zamanda ortak bir zemindir.*” (https://www.eeas.europa.eu/node/38744_en).

3.5.11. Sağlık Faaliyetleri ve Politikaları

AB ve DSÖ, Batı Balkanların sağlık hizmetleri alanında AB standartlarını yakalaması için gerekli işbirliği ve desteği sağlamaktadır. Hedeflenen standartlara ulaşılması için sağlık sistemlerinin revize edilmesi, halk sağlığının korunmasına yönelik adımların atılması, sağlık hizmet ve kurumlarında iyileştirmelerin sağlanması gibi hususlarda gerekli finansal desteği vermektedir. AB ve DSÖ tarafından sağlanan bu finansal destekle hastane modernizasyonu, sağlık personeli eğitimi, ilaç ve tıbbi malzemelerin hızlı şekilde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Sağlık faaliyetleri ve politikaları işbirliği, Batı Balkan ülkelerinde sağlık hizmetlerine erişimin artırılmasına, sağlıkta var olan eşitsizliklerin azaltılmasına, halk sağlığını koruyucu adımlar atılmasına ve sağlık sektöründe belirli standarda ulaşma çabasıdır (<https://www.who.int/>).

3.5.12. Göç İdare Politikaları ve Stratejileri

AB ile Batı Balkanlar arasında göç politikaları ve strateji konularında yakın işbirliği mevcuttur. Bu işbirliğinde Batı Balkan ülkelerindeki göç yönetim politikalarının geliştirilmesi sağlamıştır. Ayrıca AB üyeliği için beklemede olan Batı Balkan ülkelerinin göç alanında AB standartlarına uyum sağlamasını hedeflenmiştir. AB, Batı Balkan ülkelere göç, sığınma ve vize politikalarının geliştirilmesi için teknik ve finansal destek sağlamıştır. Batı Balkanlara verilen bu destek AB Genişleme ve Komşuluk Politikaları çerçevesinde yürütülen projeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. AB ile Batı Balkanlar diyalog ve ortaklık faaliyetleri neticesinde göç idaresi politikalarında koordinasyon ve uyumu artırmayı amaçlamaktadır. Sınır güvenliği, yasadışı göç, mülteci ve sığınmacılar konusunda gerekli entegrasyon çalışmalar yürütülmektedir. Göç idare politikaları ve stratejilerindeki işbirliği, sınır güvenliği, insan hakları, göçmen entegrasyonu, yasadışı

göç ve sığınma konularında gerekli mevzuatın yerine getirilmesi amaçlanmıştır. AB ile Batı Balkanlar arasında göçmenlerin geri kabulü ve gönderilmesi konularında uzlaşşı sağlanmıştır. Gerekli işbirliği ve düzenlemeler etkin şekilde yürütölmektedir (<https://www.migrationpolicy.org>).

Harita 18 : *Dış Kaynak Kullanımı Göç Yönetimi: Avrupa Mülteci Krizinde Batı Balkanların Rolü*

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ:

Balkanlar, tarih boyunca oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmuştur ve etnik çeşitliliği barındıran kültür ve siyasi grupların etkileşimine ev sahipliği yapmıştır. Bölgede var olan kozmopolit kitleler Fransız akımının etkisinde kalarak Pan-Slavizm düşüncesine sıcak bakmaya başlamışlardır. Bu düşünce bölgedeki çatışmaların yer yer artmasına sebep oldu. Balkan Savaşları ve I. ile II. Dünya Savaşı sonrasında bölge büyük zararlar görmüş ve genel olarak sınırlar yeniden çizilmiştir.

1990’larda Yugoslavya’nın dağılmasıyla bölgede çatışmalar patlak verdi. Bu çatışmalar sonucunda Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan’dan oluşan yeni devletler ortaya çıktı. Balkanlarda kurulan bu yeni devletler zamanla demokratik reform, istikrar, ticari vd. alanlarda strateji geliştirerek hem kendi gelişimlerine hem de bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmuşlardır.

Balkanlar, Avrupa’nın doğu ve güney kısmında bulunan bir bölgedir. Bölgenin tarihi, coğrafi ve stratejik önemi, Avrupa Birliği’nin dikkatini çekmiş ve bu durum bölgeye AB tarafından yoğun ilgi gösterilmesine neden oldu. Balkanlar ayrıca AB’nin ekonomik, ticari programları içinde önemli bir bölgedir. Birden fazla bölgenin geçiş konumunda yer alan Balkanlar coğrafi ve potansiyel fırsatlarıyla birlikte AB’nin dış politika merkezinde önemli yer tutar. Bölgede meydana gelebilecek kargaşa, etnik sorunlar ve savaş AB’yi doğrudan etkilemektedir.

Balkanlar’da AB’nin genişleme politikası ve bölgedeki stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi açısından bölgenin AB standartları ve normlarına tam entegre olması önemli bir adım olarak kabul edilir. AB ile Balkan devletleri arasında süregelen

politikalar ve uyum süreçleri, taraflar için önemli bir konudur ve dikkate alınması gereken bir durumdur. Balkanlar'ın, AB uyum sürecine tam olarak katılması ve bu süreci yerine getirmesi, AB'nin Balkanlarda uygulamak istediği politikaların temel şartıdır. Bu süreçte, demokratikleşme hareketlerinin etkinliği, ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesine ve insan hakları gibi reformlara uyulması talep edilmektedir. Balkanlar'da AB'nin genişleme politikası ve bölgedeki stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi açısından, bölgenin AB standartları ve normlarına tam entegrasyonu önemli bir adım olarak kabul edilir. AB ile Balkan devletleri arasında süregelen politikalar ve uyum süreçleri taraflar için önemli bir konudur ve bu durumu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Balkanlar'ın, AB uyum sürecine tam olarak katılması, AB'nin bölgede uygulamak istediği politikaların temel şartıdır. Bu süreçte, demokratikleşme hareketlerinin etkinliği, ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesine ve insan hakları gibi reformlara uyulması talep edilmektedir.

Balkan ülkelerinin AB'nin şartlarını yerine getirme konusunda yaşadıkları yetersizlikler ve uyum sürecinin zorluğu, AB'nin bu bölgeye destek ve teşvik sağlamasını önemli kılmıştır. AB ile Balkanlar arasındaki yakın ilişkilerin amacı bölge geneli istikrar ve refahın artırılmasına yöneliktir. Bu ilişkiler siyasi ve sosyal alanlarda reformların gerçekleşmesini teşvik etmektedir. Demokrasinin güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele ve insan haklarının korunması yönünde kararları içerir. AB'nin Balkan devletlerine yönelik gerçekleştirdiği stratejiler arasındaki hedef bölgedeki devletlerle yakın diyalog ve işbirliği içinde hareket etme gayesidir. Bölge geneli ekonomik potansiyelin ortaya çıkarılarak rekabetçi yaklaşımın sürdürülmesi hedeflenmiştir. Finansal desteklerle bölge genelindeki projelerin fonlandığını açık bir şekilde gösteren AB, bu tutumuyla önemli bir rol üstlenmektedir. AB, Balkanlar'da bölgesel vize serbestliği ve ekonomik anlaşmaları birleştirerek sürecin başarılı bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.

AB'nin Balkanlarda önemseydiği plan ve programlar arasında güvenlik ve askeri stratejiler bulunmaktadır. Bu planlar ve programlar, bölgedeki istikrarı sağlamak, sınır güvenliğini güçlendirmek ve barışı korumak amacıyla askeri stratejileri içermektedir. Güvenlik stratejileri ve askeri politikalar AB'nin Balkanlardaki varlığının bir parçası olarak önemli rol oynamaktadır.

AB, Balkanlarda ortaya çıkabilecek güvenlik tehditleriyle mücadele etme çabası göstererek bölgenin istikrarsızlaşmasını önlemeyi amaçlamakta ve askeri ve sivil unsurları koordine etmeye çalışmaktadır. Balkanlarda meydana gelebilecek çatışma, savaş vb. durumlar için siyasi diyalogu ve barışı destekleyen politikalar sürekli olarak uygulanmaktadır.

AB ile Balkan devletleri arasındaki ortak gelecek ilişkilerin derinleştirilmesi adına önemli bir husus olacaktır. Sürdürülebilir kalkınma, enerji güvenliği, çevre koruması ve insan haklarının güçlendirilmesi gibi konularda ortak işbirliği gözetilmiştir. Balkanların çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerlemesi, kaynakların etkin kullanımı, çevre koruması, iklim değişikliğiyle mücadele konuları üzerine yoğunlaşmıştır.

Yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi, atık su yönetimi, su kaynaklarının sürdürülebilmesi için faal politikalar uygulanmıştır. Enerji güvenliğindeki hususlarda AB ile Balkanlar arasında stratejik konular arasında yer almıştır. Yani, enerji arzının güvence altına alınması, enerji çeşitliliğinin artırılması ve enerji verimliliğinin geliştirilmesi ortak hedef haline getirilmiştir. Enerji konusundaki strateji, olası durumlar göz önünde bulundurularak ve enerjide dışa bağımlılığın önüne geçilmesi hedeflenerek oluşturulmuştur.

En nihayetinde, AB küresel sorunlara karşı ortak çözümler üretmeyi, uluslararası ilişkilerde etkin bir aktör olmayı ve uluslararası hukuka saygıyı teşvik etmeyi hedefleyerek gelecekte daha da güçlenmeyi ve küresel düzeyde etkin bir aktör haline gelmeyi amaçlamaktadır. AB, küreselleşen dünyada akılcı politikaları desteklemekten vazgeçmemiştir. Yönelimini üretim noktasından ekonomik ve siyasi güce odaklanan bir organizasyon haline getirmiştir. Bölge genelinde sağlanacak bir uzlaşa ile, öncelikle Batı Balkan ülkeleri zamanla diğer Balkan ülkeleriyle birlikte AB'nin 8. 9. ve 10. genişleme stratejilerinde AB üyeliğine yerini alacak. Bu genişleme perspektifinde AB stratejik güvenlik alanını sağlamış olacak. Bölgede tam entegrasyonun sağlanması sonrası AB doğu kanadında Ukrayna Moldova ve belki Gürcistan ile ideal AB sınırlarına ulaşmış olacak. İdeal bölge sınırları dışında kalma ihtimali bulunan muhtemel ülkeler Türkiye, Rusya, Belarus; kuzey Afrika'dan Fas, Tunus gibi ülkelerden oluşabilir. AB bu ülkelerle yalnızca askeri, ekonomik, siyasi ve ticari alanlarda ortak mutabakatın sağlanma çalışmaları yürütecektir. AB

entegrasyonunu göz önünde bulundurulduğunda, bu perspektif tarafların geleceği için umut verici bir gösterge olmayabilir.

ÖNERİLER:

Bu tez çalışmasının sonuçlarına dayanarak, aşağıdaki öneriler Avrupa Birliği'nin Balkanlarla ilişkilerini güçlendirmek ve bölgesel işbirliğini teşvik etmek için dikkate alınmalıdır:

- Bölgesel işbirliği ve stratejinin teşvik edilmesi, Avrupa Birliği'nin Balkan ülkeleri arasında aktif olarak desteklemesi gereken bir politika ve önceliktir. Ortak projeler, altyapı geliştirmesi ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi, bölgenin entegrasyonunu artırarak barış ve istikrara olumlu katkılar sağlayacaktır.
- Avrupa Birliği, Balkanlar'da bölge ülkeleri arasındaki siyasi diyalogu güçlendirmek için diplomatik çabaları artırmalı, sorunların barışçıl yollarla çözümü ve işbirliğini teşvik etmek için arabuluculuk ve uzlaştırma mekanizmalarını aktif bir şekilde kullanmalıdır. Bu çabalar, bölgedeki siyasi istikrarın güçlendirilmesine, çatışma potansiyelinin azaltılmasına ve ortak çıkarların üzerinde birleşen konularda işbirliğinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.
- Avrupa Birliği, Balkan ülkelerinin sınır güvenliğinin güçlendirilmesi ve göç yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik destek sağlama zorunluluğunun bilincinde olmalıdır. Sınır kontrolü, sınır geçişleri ve mülteci akışları konusunda işbirliği ve kapasite geliştirme, bölgedeki istikrarı ve güvenliği artırmak için önemli bir stratejik yaklaşımdır.
- Avrupa Birliği, Balkan ülkelerinin ekonomik kalkınmasını teşvik etmek için yatırımları artırarak altyapı projelerine finansman sağlamalıdır. Ticaret engellerini azaltarak bölgesel ekonomik entegrasyonu desteklemelidir. İşgücü piyasasının geliştirilmesi ve eğitim alanında önlem alarak nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine katkı sağlamalıdır.
- Avrupa Birliği, Balkan ülkelerinin yargı sisteminin bağımsızlığını güçlendirmeye ve hukukun üstünlüğü prensibine uygun reformları desteklemeye odaklanmalıdır. Bu çerçevede, temel hakların korunması ve güçlendirilmesi de önemli bir hedef olarak öne olmalıdır. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, adil yargılanma ve insan

haklarına saygı gibi değerler, Avrupa Birliği'nin Balkan lkeleriyle işbirliğinin merkezinde yer almalıdır. Bu şekilde, bölgede hukukun üstünlüğünün sağlanması ve temel hakların güçlendirilmesiyle daha demokratik, istikrarlı ve adil bir hukuk sistemi oluşturulması hedeflenmelidir.

KAYNAKLAR

- Açıkmeşe, A.S. (2014). *Avrupa Birliği Tarihçe: Avrupa Birliğinde Genişleme*. Akçay, B ve Göçmen, İ. (Ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara, 643-644.
- Ağanoğlu Y. H. (2001). Osmanlıdan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç, Kum Saati Yayınevi, İstanbul,
- Ahmetbeyoğlu, A. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 69-212.
- Akman, H. (2006). *Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşemsettinioğlu, G. (2011). Avrupa Bütünleşme Projesinin Ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 6-11
- Alatlı, A. (2010). *Batı'ya Yön Veren Metinler 1*. Kapadokya Üniversitesi Yayınları, Nevşehir, 1-40.
- AnaBritannica.(1993). Genel Kültür Ansiklopedisi IV, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik Anonim Şirketi, İstanbul, 216-223.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Armaoğlu, F. (1998). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ankara, 100-101.

Armişen, G., Tatar, V. (2022). Batı Balkan Devletleri ve Avrupa Birliği Genişlemesine Etkisi

Aruçi, M. (2013). Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C.XLIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 573-579.

Avrupa Bankası. (2015 Ocak 8). Batı Balkanlar ve AB enerji güvenliği, Erişim Adresi: <https://www.ebrd.com/news/2015/the-western-balkans-and-eu-energy-security-.html>.

Avrupa Batı Balkanlar, (2022 Eylül 27). Yargı, Batı Balkanlar'daki siyasi baskılara hâlâ bağımlı, Erişim Adresi: <https://europeanwesternbalkans.com/2022/09/27/the-judiciary-is-still-dependent-on-political-pressures-in-the-western-balkans/>.

Avrupa Birliği AB Genişleme Politikası, Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=282.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2022 Ocak 17). Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye_en

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2009 Ocak 1). Avrupa Komisyonu Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesini memnuniyetle karşılıyor, Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/avrupa-komisyonu-lizbon-antla%C5%9Fmas%C4%B1%E2%80%99n%C4%B1n-y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe-girmesini-memnuniyetle_tr

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (28.07.2023). Kopenhag Kriterleri: Avrupa'yı Değiştiren 20 yıl, Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/kopenhag-kat%C4%B1%C4%B1m-kriterleri-avrupa%E2%80%99y%C4%B1-de%C4%9Fi%C5%9Ftiren-20-y%C4%B1_tr,

Avrupa Birliği Yayın Ofisi, (Aralık 2022). Batı Balkanlar'da hukukun üstünlüğüne AB desteği: Çabalara rağmen temel sorunlar devam ediyor, Erişim Adresi: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/eu-support-to-the-rule-of-law-in-Western-Balkans-01-2022/en/>

Avrupa Birliği. (2018 25 Ocak). AB–Batı Balkanlar Kültürel miras rotası, Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/node/38744_en

Avrupa Birliği. (2022 16 Aralık). AB ve Batı Balkanlar: ortak bir geleceğe doğru, Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-western-balkans-towards-common-future_en.

Avrupa Birliği. (2003). Batı Balkanlar “Zirvesi Selanik”, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163.

Avrupa Birliği. (2022 Kasım 15). Avrupa Adalet Divanı, Erişim Adresi: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_en.

Avrupa Birliği. (2022 Kasım 16). Coreper, Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/coreper.html>.

Avrupa Birliği. (2022 Kasım 17). Avrupa Bölgeler Komitesi (COR), Erişim Adresi: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/cor_en.

Avrupa Birliği. (2022 Mayıs 17). Ortak bir gelecek için Batı Balkanlar ile angajmanı geliştirmek, Erişim Adresi: https://www.eeas-europa-eu.translate.google/eeas/enhancing-engagement-western-balkans-common-future_en? x tr sl=en& x tr tl=tr& x tr hl=tr& x tr pto=sc

Avrupa Birliği. (2022 Ocak 17). Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Erişim Adresi: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/court-justice-european-union-cjeu_en.

Avrupa Çevre Ajansı. (2023 Mayıs 19). Konular, Erişim Adresi: <https://www.eea.europa.eu/en>.

Avrupa Dış Eylem Servisi (EEAS) (2022 Mart 16). Batı Balkanlar'da Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)/ Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), Erişim Adresi: https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-foreign-and-security-policy-cfsp-common-security-and-defence-policy-csdp-western_en adresinden alındı.

- Avrupa Dış İlişkiler Servisi (EEAS). (2022 Mart 16). AB ve Batı Balkanlar: ortak bir geleceğe doğru, Erişim Adresinden: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-western-balkans-towards-common-future_en adresinden alındı.
- Avrupa İstatistik Açıklamaları, Avrupa Ekonomik Alanı (AEA), Erişim Adresi: [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Glossary:European_Economic_Area_\(EEA\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Glossary:European_Economic_Area_(EEA))
- Avrupa İstikrar Girişimi. (1999). Stabilit  Paktı ve Bölgesel Girişimlerin On Yılda  ıkarılan Dersler, Erişim Tarihi: 27.03.2023). http://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/esi_document_id_1.pdf , (27.03.2023).
- Avrupa Komisyonu, (2022 Ekim 31). Yedinci Genişleme süreci: Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri, Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en
- Avrupa Komisyonu, (2022 Kasım 1). Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri, Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/croatia_en.
- Avrupa Komisyonu, (2022 Nisan 29). Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri (DG NEAR), Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-western-balkans-6-business-platform-meeting-28-april-2022-brussels-2022-04-29_en.
- Avrupa Komisyonu. (2023 Temmuz 28). Eğitim ve  đretim Monitörü, Erişim Adresi: <https://education.ec.europa.eu/about-eea/education-and-training-monitor>
- Avrupa Komisyonu. (2018 25 Haziran). Batı Balkanlar için Dijital Gündem'i başlattı, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/IP_18_4242.
- Avrupa Komisyonu. (2019 Temmuz 5). Pozna 'daki Batı Balkanlar Zirvesi: Bölge içindeki bağları ve AB ile olan ilişkileri güçlendirme, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_3669
- Avrupa Komisyonu. (2022 Ekim 1). Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri, Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/bosnia-and-herzegovina_en.
- Avrupa Komisyonu. (2022 Ekim 18-19). Akıllı Uzmanlık Platformu, Erişim Adresi: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/international-conference-implementing-the-western-balkan-agenda-on-innovation-research-education-culture-youth-and-sport-support-to-smart-specialisation-in-the-western-balkans-and-turkey>.
- Avrupa Komisyonu. (2022 Kasım 1). Kosova, Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/kosovo_en.
- Avrupa Komisyonu. (2022 Kasım 20). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en.

- Avrupa Komisyonu. (2023 Mayıs 15). Mobilite ve Ulaşım, Erişim Adresi: https://transport.ec.europa.eu/index_en.
- Avrupa Komisyonu. (2023 Mayıs 19). Enerji, İklim değişikliği ve Çevre, Erişim Adresi: https://environment.ec.europa.eu/index_en.
- Avrupa Komisyonu. (2023 Mayıs 20). Akıllı Şehirler, Erişim Tarihi: https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en#what-are-smart-cities.
- Avrupa Komisyonu. (2023 Mayıs). Enerji, Erişim Adresi: https://energy.ec.europa.eu/newsletters_en.
- Avrupa Komisyonu. (2023). Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri (DG NEAR), Erişim Adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en
- Avrupa Komisyonu. (2018 Haziran 25). Avrupa Komisyonu, Batı Balkanlar için Dijital Gündem'i başlattı, Erişim Adresi: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/european-commission-launches-digital-agenda-western-balkans>
- Avrupa Konseyi. (2010 Haziran 2). Genel Sekreter, Saraybosna'da düzenlenen AB-Batı Balkanlar toplantısına katılıyor, Erişim Adresi: https://www.coe.int/en/web/secretary-general/news-2010-thorbjorn-jagland/-/asset_publisher/Ihk8YVHjRPzN/content/secretary-general-participates-in-eu-western-balkans-meeting-in-sarajevo?inheritRedirect=false
- Avrupa Konseyi. (2018 Mayıs 17). Sofya'da AB-Batı Balkanlar zirvesi, Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/05/17/>
- Avrupa Konseyi. (2020 Mayıs 6). Zagreb Zirvesi Son Deklarasyonu, Erişim Adresi: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/dec_lang4.doc.html.
- Avrupa Konseyi. (2022 Ekim 10). Arnavutluk, Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/albania/#:~:text=Albania%20applied%20for%20EU%20membership,with%20Albania%20in%20July%202022.>
- Avrupa Konseyi. (2022 Kasım 11). Dönem Başkanlığı, Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/media/56627/presidencies-until-2030.pdf>.
- Avrupa Konseyi. (2022 Kasım 18). Batı Balkanlar rotası, Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/western-balkans-route/>.
- Avrupa Konseyi. (2023 Mayıs). Hukuk kuralı, Erişim Adresi: <https://www.coe.int/en/web/prison-and-justice-reform/home>.

- Avrupa Merkez Bankası. (2022 Kasım 11). Avrupa Para Enstitüsü (1994-98), https://www.ecb.europa.eu/ecb/access_to_documents/archives/emi/html/index.en.html.
- Avrupa Ombudsman. (29.07.2023). Ombudsman Tanımı, Erişim Adresi: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/home>
- Avrupa Para Enstitüsü. (2022 Kasım 11). Hakkında. Erişim adres: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.en.html>
- Avrupa Parlamantosı. (2023 Agustos 2). Lizbon Antlaşması, Erişim Adresi: europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon
- Avrupa Parlamentosu Düşünce Kuruluşu. (2017 Temmuz 11). Berlin Süreci ve Trieste Zirvesi. Erişim Adresi: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2017\)608637](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2017)608637)
- Avrupa Parlamentosu. (2022 Ekim 26). Roma Antlaşması, Erişim Adresi: [EECHttps://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome](https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome).
- Avrupa Parlamentosu. (2022 Kasım 11). Amsterdam Antlaşması, Erişim Adresi: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/3/the-maastricht-and-amsterdam-treaties>.
- Avrupa Parlamentosu. (2022 Kasım 11). Helsinki, Erişim Adresi: https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm.
- Avrupa Parlamentosu. (2022 Kasım 15). Üye Devlet ve siyasi gruba göre Avrupa Parlamentosu Üyeleri, Erişim Adresi: <https://www.europarl.europa.eu/meps/en/search/table>.
- Avrupa Sayıştayı. Batı Balkanlar'da hukukun üstünlüğüne AB desteği: Çabalara rağmen temel sorunlar devam ediyor, Erişim Adresi: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/eu-support-to-the-rule-of-law-in-Western-Balkans-01-2022/en/>
- Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (Eurofound). (2022, 04 13). Sosyal Politikalar, Erişim Adresi: <https://www.eurofound.europa.eu/topic/social-policies> adresinden alındı.
- Avrupa Yatırım Bankası. (2022 Kasım 18). Genel Bakış, Erişim Adresi: <https://www.eib.org/en/about/index.htm>
- Azizov, F. (2020). Büyük Güçlerin Balkanlardaki Siyasi Mücadelesi: 1990'lerden Günümüze. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 38-41.
- Bağımsız emtia istihbarat servisleri, AB İhracat Boru Hatları ve Lng Terminalleri, Erişim Adresi: <https://www.icis.com/explore/resources/news/2022/03/11/10742974/can->

the-eu-reach-its-ambitious-new-targets-to-cut-reliance-on-russian-gas-while-maintaining-energy-security/.

Balkannews. (23.05.2023). AB Yüksek Temsilcisi Borrell'den Batı Balkan ülkelerine "Ukrayna'yı örnek alın" mesajı, Erişim Adresi: <https://www.balkannews.com.tr>, Erişimi Tarihi: 20.06.2023.

Batı Balkan Zirvesi Londra. (2018 Temmuz 10). Londra Batı Balkanlar Zirvesi'nin Başkanın Sonuçları başlığı, Erişim Adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/724295/Heads_Meeting_-_Chair_s_Conclusions.pdf

Bechev, D. (2022, 06 20). Carnegie Europe: AB'nin Batı Balkanlar'daki genişlemesini ne durdurdu? Erişim Adresi: <https://carnegieeurope.eu/2022/06/20/what-has-stopped-eu-enlargement-in-western-balkans-pub-87348> adresinden alındı.

Becker, J. (2008). Avrupa Birliği ve Balkanlar. Erişim Adresi: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=37901>

Beksaç, E. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 36-52.

Biber, T. (2021). *Sorularla II. Dünya Savaşı Tarihi*. Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Biçici, (2020). Bosna – Hersek Savaşı ve Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç, Dalkılıç, M. (Ed.). Gece Akademi, Ankara, ss. 337-343.

Britannica. (2023 Temmuz 29). Balkanların Tanımı, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/place/Balkans/The-Ottomans>

Bulut, R. (2017). Eski Yugoslavya'yı Oluşturan Ülkeler ve Ekonomileri, *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 5(55):37-43.

Chomsky, N. (2018). *Yugoslavia Peace, War, And Dissolution*, PM, 50-62.

Cohen, J. C. ve Soso, D. J. (2007). State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration, *Purdue Universty Press West Lafayette, Indiana*, 23-27.

Çağ, G. (2012). Dağılan Yugoslavya'nın Ardından Makedonya ve Türkiye. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Avrasya Strateji Dergisi*, 1(1): 197-216.

Çeviköz, Ü. (1997-1998). Güneydoğu Avrupa'da Avrupa Entegrasyonu ve Bölgesel İşbirliği. *Algılar Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Erişim Adresi: <http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-II/december%201997-february%201998/UnalCevikoz.pdf>,

Dabrowski, M., Myachenkova, Y., (2018). Batı Balkanlar Avrupa Birliği yolunda. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.jstor.org/stable/](https://www.jstor.org/stable/extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj)

pdf/resrep50614.pdf?refreqid=excelsior%3A93ad66d7dfaa28a441ddf1c22217760b&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&origin=&initiator=&acceptTC=1

Dickon, D.D. (2019). *II. Dünya Savaşı. Büyükkakça*, Ç.N. (Çev.), Nobel Yaşam, Ankara, 12-13.

Dinan, D. (2005). Avrupa Birliği Ansiklopedisi. Birinci Cilt A-G, Hale A. (Çev). Kitap Yayınevi, İstanbul. 142-143.

Dünya Sağlık Örgütü. (2021 Ekim 13). DSÖ/Avrupa, Batı Balkanlar Dijital Sağlık Ağını kurdu, Erişim Adresi: <https://www.who.int/europe/news/item/13-10-2021-who-europe-launches-western-balkans-digital-health-network>

Ercan, M. (2019). Avrupa Birliğinin Genişleme Politikası Yeni Dinamizm Batı Balkanlar. Anadolu Strteji Dergisi, 1: 1-14.

Erhan, Ç. (2022 Eylül 9). Avrupa'nın Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Erişim Adresi: <https://avys.omu.edu.tr, ss.7-10>.

Erkemen, M. (2019). Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'da Genişleme Politikası. Nigde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2: 138-147.

Erol, M.S. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 667-682.

Eur-lex. (29.07.2023). Brexit: AB-İngiltere ilişkisi, Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/content/news/Brexit-UK-withdrawal-from-the-eu.html>

Europe and Europeans 1950>2020: 70th anniversary of the Schuman Declaration, <https://www.eui.eu/Research/HistoricalArchivesOfEU/Exhibition/Europe-and-Europeans-1950-2020-70th-anniversary-of-the-Schuman-Declaration>.

European Central Bank, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/ecb_en.

Eurostat İstatistikleri Açıklandı. (2022 Şubat). Yük taşımacılığı istatistikleri- modal ayırım. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Freight_transport_statistics_-_modal_split.

Eurostat İstatistikleri. (2022 Nisan). Genişleme Ülkeleri- Ulaşım İstatistikleri, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enlargement_countries_-_transport_statistics#Road_network

Eurostat Statistic Explain. (2023 Mayıs). Enerji istatistikleri- Genel Bakış, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#Primary_energy_production

- Göç Politikaları Enstitüsü. (2017 Ağustos 17). Dış Kaynak Kullanımı Göç Yönetimi: Avrupa Mülteci Krizinde Batı Balkanların Rolü, Erişim Adresi: <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans>
- Güneş G.A. (2015). *Avrupa Birliğini Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi: Malta'nın Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci*. Tezcan, E. Aras. İ. Günar, A. (Ed.). Sentez Yayıncılık, Ankara, 245-267.
- Güneydoğu Avrupa Ofisi - Mobilite ve Ulaştırma (2007 Şubat). Avrupa Ortak Havacılık Alanı ve Batı Balkanlar: Yurtiçi Reformlar ve Hava Taşımacılığında Bölgesel Entegrasyon, Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://transport.ec.europa.eu/system/files/2016-09/2007_02_09_see_air_transport_en.pdf.
- Günyüz M. (2013). *Yüz Yıl Sonra Balkanlar*, Çerçeve, 3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği.
- Hall, R.C. (2000). *The Balkans Wars*, Francis Group, Milton Park- England.
- Hanjalic, N. (2013). Montenegro towards EU: Progress on Common Security and Defence Policy.
- Hart, B.L. (2014). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. Bağrıaçık, K. (Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hatipoğlu, M.M. (2012). Balkan Savaşları Paneli, *Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü*, İstanbul.
- IPA Taşkınları ve Yangınları. (2022 Kasım 11). AB, Bölgesel ve Yerel Politikalar, Erişim Adresi: <https://www.ipaff.eu/slovenian-presidency-to-the-council-of-the-european-union-civil-protection-cooperation-with-the-western-balkans-with-the-focus-on-improving-the-regions-resilience/>.
- İnalcık, H. (1993). *Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı*, Balkanlar, Eren Yayıncılık, İstanbul. 9-17.
- İnalcık, H. (2005). *Dün Bugün Yarı: İdeoloiler- IV, Tarihte Avrupa Birliği ve Türkiye*, (Der.). Doğu Batı Yayınları 8(31). 230-233.
- İrge, F. (1999). Ekonomik Entegrasyondan Siyasal Federasyona BAB-AB-NATO'nun Yeni Stratejileri - Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Marmara İletişim*, 10(10): 87-112.
- Jelavich B. (1999). *Balkan Tarihi 1 18. Ve 19. Yüzyıllar*. İhsan D. Haşim K. Ve Gülçin K. (Çev), Küre Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi 2 18. Ve 19. Yüzyıllar*. Zehra S. (Çev), Küre Yayınları, İstanbul.
- Jowett, P. S. (2011). *Armies Of The Balkan Wars 1912-1913*, Osprey Publishing.

- Kaçmaz, M. (2014). Türk Tarihinde Balkanlar, *Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Sakarya Üniversitesi, C1. S: 11-37.
- Karluk, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul. 1-4.
- Karpat, H. K. (1992). Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 25-32.
- Karpat, K. H. (2012). *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yayınlar, İstanbul.
- Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 11(1): 214-234.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. 2. Baskı, Kurt, H.İ. (Çev). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. 934-939.
- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. (2023 Nisan 4). Avrupa Birliği ile ilişkiler, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm.
- Loukianos, H. (2010). The Ideal of Balkan Unity from a European Perspective (1789–1945). *Aristotle University Balcanica Journal*, Thessaloniki- Greece, 41:209-229
- Marriott, E. (2020). *Bir Nefeste Dünya Tarihi*, Egemen Y. (Çev.), Maya Kitap, İstanbul, 19.Baskı, 75-76.
- Noel, E. (1980). *Avrupa Topluluğu Organları Nasıl Çalışır*. 3. Baskı, Maya Matbaa Yayıncılık, Ankara, 12-15.
- Okur, M. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 612-624.
- Oliver, I. (2005). *War & Peace in The Balkans: The Diplomacy Of Conflict in The Former Yugoslavi*, LB. Tauris & Co Ltd, 11-13.
- Ortaylı, İ. (2021). *Yakın Tarihin Gerçekleri*, 4. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul.
- Öksüz, H. Ve Okur M. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 625-640.
- Özçelik, M. (2018). Yugoslavya Krallığının yıkılmasında İç ve Dış Siyasetin Etkisi 1929-1941. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(1): 25-59.
- Özey, R. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 13-52
- Özey, R. (2013). *Balkanların Siyasi Coğrafyası*, Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara.
- Özgöker U. C., Batı G., F. (2016). *AB'nin Doğu Sınırı Balkanlar*. Derin Yayınlar, İstanbul, 26-27.
- Öztuna, Y. (2014). *Bir Asır Sonra Balkan Savaşları*, Haz. Çelik M., Cedit Neşriyat, Ankara.

- Pinder, J ve Usherwood S. (1998). Avrupa Birliği: Çok Kısa Bir Giriş, Erişim Adresi: <https://global.oup.com/academic/product/the-european-union-a-very-short-introduction-9780198808855?cc=us&lang=en&#>
- Polasek, W., Amplatz, C. (2003). The Maastricht Criteria and The Euro: Has the Convergene Continued. Institut Für Höhere Studien (IHS), Wien For Advanced Studies, Vienna.
- Progonati, E. (2014). The Chronicle of The First World War and Its Impact on The Balkans, *Gazi Akademi Bakış*, 7(14): 97-116.
- Red, J. (2006). *Balkanlarda Savaş*. F.B Aydar ve S. Tamgüç. (Çev), Pencere Yayınlar, İstanbul.
- Richard C. Hall. (2000). *War in The Balkans*, Santa Barbara, California.
- Rosk, G.R, College L. (2012). *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*. Bahattin S. (Çev). Adres Yayınları, Ankara, 292-296.
- Roumeliotis, P. Güneydoğu Avrupa'da İstikrar ve İyi Komşuluk İçin Bir Girişim, Dış Politika Sorunları Dergisi, Erişim Adresi: <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html#:~:text=The%20Royaumont%20Process%20constitutes%20an,the%20modernisation%20of%20civic%20structures.> (27.03.20023).
- Santa Maria Da Feira Avrupa Konseyi. (2000 Haziran 19-20). Başkanlık Sonuçları, Erişim Adresi: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm.
- Sommerville, D. (2018). *Resimli Harp Tarihi İkinci Dünya Savaşı*. Önsan A. (Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Somuncuoğlu, S. (2002). *Avrupa Birliği: Bitmeyen yol*. Ötüken Neşriyat Yayınlar, İstanbul, 42-44.
- Sotiroski, L., (2016). Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişleme Sürecini Destekleme Stratejisi. Uluslararası Bilimler Dergisi: Temel ve Uygulamalı Araştırma (IJSBAR). Erişim Adresi: <https://www.google.com/search?q=%C3%A7eviri&oq=%C3%A7eviri&aqs=chrome.0.69i59j35i39i650j69i59j0i131i433i512l2j0i433i512j69i61l2.920j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- Sowards, W.S. (1996). Twenty-Five Lectures On Modern Balkan History: Balkan Politic In The Cold War Year, <https://staff.lib.msu.edu/sowards/balkan/lect22.htm>.
- Štiks, I. (2015) *Nations and Citizen in Yugoslavia and the Post-yugoslav States One hundred Years Of Citizenship*, Bloomsbury Academic, Londra, ss.104-110.

- Şekercioğlu, S. (2015). *Avrupa Birliğini Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi: Avrupa Birliği'ne Katılım Yolunda Sırbistan*. Tezcan, E. Aras. İ. Günar, A. (Ed.). Sentez Yayıncılık, Ankara, 245-267.
- Şenel, Ş. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 399-412.
- Tahsin, Y. (2011). *Balkan Harbi Hatıralar, Dün Bugün Yarın Yayınlar*, İstanbul.
- Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği, (2020 1 Kasım). Türk Akım Projesi Bağlamında Rusya'nın Değişen Enerji Politikası, Erişim Adresi: https://www.tesadernegi.org/turkakim-projesi-baglaminda-rusyanin-degisen-enerji-politikasi.html?doing_wp_cron=1683911856.0602340698242187500000
- Tarih. (29.07.2023). Soğuk Savaş Tarihi, Erişim Adresi: <https://www.history.com/topics/cold-war>
- Taştan, Y. K. (2006). *Balkanlar El Kitabı*. Karatay, O ve Gökdağ, A.O. (Ed.). Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 413-414
- Todorova, M. (2003). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*. D. Şendil. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.
- Türk Akademisi Dış Politika Araştırmaları Merkezi "Tasav". (2012 Ekim). Balkan Savaşları'nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri, Erişim Adresi: https://www.tasav.org/media/k2/attachments/dpa_rapor_1_balkanlar_100.yil_tasav_son.pdf.
- Türkiye Cumhuriyeti AB Bakanlığı. (28.07.2023). Maastricht Kriterleri, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/_301.html
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. AB'ye Genel Bakış, Ankara, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf. (27.10.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: AB'ye Genel Bakış (28.07.2023). Amsterdam Antlaşması (1997-1999) , Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı () Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci, Erişim Adresi: www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birli%C7B1i_ne-tamuyelik-sureci.tr.mfa.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Avrupa Yatırım Bankası, https://www.ab.gov.tr/_45638.html.
- Ultan, Ö.M. (2022). Avrupa Birliği Genişleme ve Müzakere Süreçlerinde İtici Güçler, Frenleyiciler ve Adaylar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2): 722-739

- Ulusal Tıp Kütüphanesi, (2020 Kasım 18). Batı Balkanlar'a yönelik AB Hukukunun üstünlüğü girişi, Erişim Adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7672688/>.
- Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Fikir Enstitüsü, (2023 27 Ocak). Batı Balkanlar sivil toplumunun AB'nin bölgedeki demokrasi eylemlerine ilişkin görüşleri, Erişim Adresi: <https://www.idea.int/news-media/news/western-balkans-civil-society-views-eu-democracy-action-region>.
- Uluslararası Para Fonu. (2018 Şubat 8). Batı Balkanlarda Kamu Altyapısı: Daha Yüksek Gelire Giden Yol, Erişim Adresi: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/02/01/na020818-public-infrastructure-in-the-western-balkans-a-highway-to-higher-income>.
- Uluslararası Para Fonu. (2018 Şubat 8). Batı Balkanlarda Kamu Altyapısı: Daha Yüksek Gelire Giden Yol, Erişim Adresi: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/02/01/na020818-public-infrastructure-in-the-western-balkans-a-highway-to-higher-income>.
- Uluslararası Politikalar Akademisi. (2016 Haziran 18). Avrupa Birliği'nin Balkanlara Yönelik Politikaları: Giriş, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2016/06/18/avrupa-birliginin-balkanlara-yonelik-politikalari-giris/>
- Ülger K.İ (2003). *Avrupa Birliği El Kitabı: Kavramlar, Kurumlar, Kişiler*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 96-97.
- Webalkans. (2023 Mayıs 20). Eğitim ve öğretim, Erişim Adresi: <https://webalkans.eu/en/themes/innovation-and-skills/education-and-training/>
- Winter J., Parker, G. ve Habeck, M.R. (2012). *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*. Demirel T. (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli. Küresel Denklemden Avrupa'nın iç ve Dış "Birlik" Güvenliği: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_\(2\)_pdf_a8222908-1028-4ee6-b4e0-058165e7f2f7.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_(2)_pdf_a8222908-1028-4ee6-b4e0-058165e7f2f7.pdf)
- Yerasimos, S. (2000). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*. Tekeli, Ş. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.
- Yetim, F. (2011). Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25: 285-296.